

**TARİHSEL ROMAN ÇÖZÜMLEMESİ ÖRNEĞİ: PIERRE MIQUEL'İN ÇANAKKALE
CEHENNEMİ ADLI ROMANI**

Nazım Emre GÜMÜŞ

Yüksek Lisans Tezi

Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. İrfan ATALAY

2022

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FRANSIZ DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİHSEL ROMAN ÇÖZÜMLEMESİ ÖRNEĞİ: PIERRE MIQUEL'İN
ÇANAKKALE CEHENNEMİ ADLI ROMANI

Nazım Emre GÜMÜŞ

FRANSIZ DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Doç. Dr. İrfan ATALAY

Tekirdağ – 2022

Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım yapıtların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

30 /06 / 2022

Nazım Emre GÜMÜŞ

ÖZET

Kurum, Enstitü	: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ABD	: Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Başlığı	: Tarihsel Roman Çözümlemesi Örneği: Pierre Miquel'in <i>Çanakkale Cehennemi</i> Adlı Romanı
Tez Yazarı	: Nazım Emre GÜMÜŞ
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. İrfan ATALAY
Tez Türü	: Yüksek Lisans Tezi
Tez Yılı	: 2022
Sayfa Sayısı	: 83

Kuramsal birçok tartışmaya konu olan ve okurlarda oldukça merak uyandıran, ayrıca romanın alt türlerinden birini oluşturan tarihsel roman, yazın dünyasında son yıllarda roman yazarları arasında önemli ölçüde ilgi görmektedir. Yazarın, tarihsel bir dönemi ya da olayı, tarihsel gerçekler ışığında kurgusal bir öyküyle okura aktardığı bu roman türü, tarih ile yazını birleştirerek okurun tarihsel döneme ve olaylara farklı bir açıdan bakmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda romanın tarihsel olayları aktarma sırasında, yazınsal nitelikli, akıcı ve coşkulu olması gereğinden hareketle, yazar sadece anlatının tarihsel boyutunu değil; aynı zamanda yazınsal boyutunu da dikkate alır. Üstelik yazar bu roman türüne, okurlarda tarih bilinci yaratmak gibi eğitsel bir yararlılık işlevi yükler.

Tarihsel roman en yalın ifadeyle kurgu ve tarihsel gerçeğin karışımıdır. Yazarlar, tarihsel bir dönemi sahneleyerek, resmî belgelerin tamamlamadığı veya eksik bıraktıklarını doldurarak kişisel yorumlarını eklerler. Tarihsel roman sadece gerçeklerin kronolojik bir sırayla anlatıldığı bir yapıt olmayıp; bir olayın veya bir tarihsel dönemin atmosferini yansıtarak meydana gelen gerçeklerin mantıklı açıklamalarını sunar. Bir romanın tarihsel roman olarak kabul görmesi için öykülenme zamanı ile romana konu olan olaylar arasında belli bir sürenin geçmiş olması gerekir. Kısaca sıralanan tarihsel romanın nitelikleri göz önünde bulundurulduğunda, *Çanakkale Cehennemi*'nin Çanakkale Savaşı'nı gerçeklere bağlı fakat kurgusal bir

yapıyla aktarışı, savaşa dair yorumları, hikâye zamanıyla romanın arasındaki süre gibi nitelikleri nedeniyle tarihsel roman türünde bir yapıt olduğu değerlendirilebilir.

Tezde tarihsel roman kuramının tanımıyla birlikte özellikleri sıralanarak gelişimini ve türün çeşitli ülkelerdeki öncülerine yer verilmiştir. Verilen kuramsal bilgiler, alanın kuramcılarının belirlediği ölçütler çerçevesinde Fransız tarihçi ve yazar Pierre Miquel'in Türkçeye *Çanakkale Cehennemi* olarak çevrilen *L'enfer des Dardanelles* adlı yapıtı incelenmiştir. Geçmiş, gerçeklere sadık kalarak kurgusal olaylar ve kişileri harmanlayarak okura keyif verici bir şekilde aktaran *Çanakkale Cehennemi*, tarihsel roman kuramına uygunluk açısından yetkin bir örnek oluşturduğu saptaması yapılmıştır. Pierre Miquel, Çanakkale Savaşı'nı roman kişilerinin tanıklıkları ve yaşanmışlıkları doğrultusunda kesitsel olarak sergilediği romanında, bir yazar olarak tarihçi kimliği ve tarih bilgisi kadar, yazınsal yeteneğe sahip olduğunu da kanıtlar.

Sonuç olarak, Türk tarihi ve yazınında önemli bir yeri olan Çanakkale Savaşlarına ilişkin farklı gözlem ve olayların, tarihsel roman teknikleri çerçevesinde tarihsel gerçekliklerine ve tarihsel romanın tanımının gerektirdiği ilkeler doğrultusunda hem tarihsel belgelere dayandırılarak hem de yazınsal bir tür olarak roman gerçekleri doğrultusunda kurguyla yoğrulmuş öykülediği tespit edilmiştir. Olayların anlatılmasında yazarın oluşturduğu kurgu evrenine uygun olarak tarihsel kişiliklerin yanı sıra kurgusal kişiliklere yer verildiği gözlenmiş ve tezimizde hangi kişiliklerin tarihsel, hangilerinin kurgusal olduğu belirtilmiştir. *Çanakkale Cehennemi*'nin ana izleği olan Çanakkale Savaşının yabancı bir yazarın bakış açısından anlatımı hem tarihsel hem de yazınsal bakımdan ilgi çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Çanakkale Cehennemi*, Çanakkale Savaşı, Kurgu, Kurgusal Kişilik, Tarihsel Kişilik, Tarihsel Roman.

ABSTRACT

Institution, Institute	: Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences
Department	: Department of French Language and Literature
Thesis Title	: Historical Novel Analysis Example: Pierre Miquel's <i>Çanakkale Hell</i>
Thesis Author	: Nazım Emre GÜMÜŞ
Thesis Advisor	: Doç. Dr. İrfan ATALAY
Type of Thesis	: MS Thesis
Thesis Year	: 2022
Total Number of Pages	: 83

The historical novel, which is the subject of many theoretical discussions and arouses great curiosity in the readers, and which is one of the sub-genres of the novel, has attracted a great deal of attention among novelists in recent years in the literary world. This type of novel, in which the author conveys a historical period or event to the reader with a fictional story in the light of historical facts, combines history and literature, allowing the reader to look at the historical period and events from a different perspective. In this context, considering the fact that the novel should be of literary quality, fluent and enthusiastic during the transfer of historical events, the author does not only consider the historical dimension of the narrative; it also takes into account its literary dimension. Moreover, the author attributes to this type of novel an educational utility, such as raising historical awareness in the readers.

The historical novel is simply a mixture of fiction and historical fact. Authors add personal comments by staging a historical period, filling in what official documents failed to complete or left incomplete. The historical novel is not only a work in which the facts are told in a chronological order; It offers logical explanations of facts that occur, reflecting the atmosphere of an event or a historical period. In order for a novel to be accepted as a historical novel, a certain period of time must have passed between the time of storytelling and the events that are the subject of the novel. Considering the characteristics of the historical novel listed briefly, it can be considered that *Çanakkale Hell* is a work in the genre of a historical novel because of its characteristics such as its narration of the Battle of Çanakkale with a fictional but factual structure, its interpretations of the war, and the time between the story and the novel.

In the thesis, the development of the historical novel theory and its development and the pioneers of the genre in various countries are given by listing its characteristics together with the definition. Within the framework of the theoretical information given and the criteria determined by the theorists of the field, the French historian and writer Pierre Miquel's *L'enfer des Dardanelles*, translated into Turkish as *Çanakkale Cehennemi*, was examined. It has been determined that *Çanakkale Cehennemi*, which conveys the past to the reader in an enjoyable way by adhering to the facts and blending fictional events and people, constitutes a competent example in terms of conformity with the theory of historical novel. Pierre Miquel, in his novel, in which he presents the Battle of Çanakkale in a cross-sectional manner in line with the witnesses and experiences of the characters in the novel, proves that he has literary talent as a writer as well as his historian identity and historical knowledge.

As a result, it has been determined that different observations and events related to the Dardanelles Wars, which have an important place in Turkish history and literature, have been narrated by being kneaded with fiction in line with the facts of the novel as a literary genre, and based on their historical realities within the framework of historical novel techniques and the principles required by the definition of the historical novel. It has been observed that in the narration of the events, fictional personalities as well as historical personalities are included in accordance with the fictional universe created by the author, and in our thesis, it is stated which personalities are historical and which are fictional. The narration of the Dardanelles War, which is the main theme of *Çanakkale Cehennemi*, from the perspective of a foreign author, attracts attention both in terms of history and literature.

Keywords: Battle Of Çanakkale, *Çanakkale Hell*, Fiction, Fictional Character, Historical Character, Historical Novel.

RESUMÉ

Etablissement, Institut	: Université Tekirdağ Namık Kemal, Institut des Sciences Sociales
Département	: Département de Langue et Littérature Françaises
Titre de Thèse	: Exemple d'une analyse de roman historique : <i>L'Enfer de Dardanelles</i> de Pierre Miquel
Auteur de Thèse	: Nazım Emre GÜMÜŞ
Directeur de Thèse	: Doç. Dr. İrfan ATALAY
Type de Thèse	: Thèse de Maîtrise
Année de Thèse	: 2022
Nombre total de pages	: 83

Le roman historique, qui fait l'objet de nombreuses discussions théoriques et suscite une grande curiosité chez les lecteurs, et qui est l'un des sous-genres du roman, a beaucoup retenu l'attention des romanciers ces dernières années dans le monde littéraire. Ce type de roman, dans lequel l'auteur transmet une période ou un événement historique au lecteur avec une histoire fictive à la lumière de faits historiques, combine l'histoire et la littérature, permettant au lecteur de regarder la période historique et les événements sous un angle différent. Dans ce contexte, compte tenu du fait que le roman doit être de qualité littéraire, fluide et enthousiaste lors du transfert d'événements historiques, l'auteur ne considère pas seulement la dimension historique du récit ; il prend également en compte sa dimension littéraire. De plus, l'auteur attribue à ce type de roman une utilité pédagogique, telle que la sensibilisation historique des lecteurs.

Le roman historique est simplement un mélange de fiction et de faits historiques. Les auteurs ajoutent des commentaires personnels en mettant en scène une période historique, en remplissant ce que les documents officiels n'ont pas réussi à compléter ou laisser incomplet. Le roman historique n'est pas seulement une œuvre dans laquelle les faits sont racontés dans un ordre chronologique ; il propose des explications logiques des faits qui se produisent, reflétant l'atmosphère d'un événement ou d'une période historique. Pour qu'un roman soit accepté comme roman historique, un certain laps de temps doit s'être écoulé entre le moment de la narration et les événements qui font l'objet du roman. Compte tenu des caractéristiques du roman historique énumérées brièvement, on peut considérer que *L'enfer des Dardanelles* est

une œuvre du genre roman historique en raison de ses caractéristiques telles que sa narration de la bataille des Dardanelles avec une structure fictive mais factuelle, ses interprétations de la guerre, et le temps entre l'histoire et le roman.

Dans la thèse, le développement de la théorie du roman historique et son développement et les pionniers du genre dans divers pays sont donnés en énumérant ses caractéristiques ainsi que la définition. Dans le cadre des informations théoriques fournies et des critères déterminés par les théoriciens du domaine, *L'enfer des Dardanelles* de l'historien et écrivain français Pierre Miquel, traduit en turc par *L'enfer des Dardanelles*, a été analysé. On a été déterminé que *L'enfer des Dardanelles*, qui transmet le passé au lecteur de manière agréable en adhérant aux faits et en mélangeant des événements et des personnages fictifs, constitue un exemple compétent en matière de conformité avec la théorie du roman historique. Pierre Miquel, dans son roman, dans lequel il présente la bataille des Dardanelles de manière transversale en lien avec les témoignages et les expériences des personnages du roman, prouve qu'il a un talent littéraire d'écrivain ainsi que son identité d'historien et connaissances historiques.

En conséquence, on a témoigné que différentes observations et événements liés aux batailles des Dardanelles, qui occupent une place importante dans l'histoire et la littérature turques, ont été racontés en étant pétris de fiction en accord avec les faits du roman en tant que genre littéraire et sur la base de leurs réalités historiques dans le cadre des techniques du roman historique et des principes requis par la définition du roman historique. On a observé que dans la narration des événements, des personnalités fictives ainsi que des personnalités historiques sont incluses conformément à l'univers fictif créé par l'auteur, et dans notre thèse, il est indiqué quelles personnalités sont historiques et lesquelles sont fictives. La narration de la bataille des Dardanelles, qui est le thème principal de *Çanakkale Cehennem*, du point de vue d'un auteur étranger, attire l'attention à la fois en termes d'histoire et de littérature.

Mots-clés : Bataille des Dardanelles, Fiction, *L'enfer des Dardanelles*, Personnage Fictif, Personnage Historique, Roman Historique.

TEŞEKKÜR

“Tarihsel Roman Çözümlemesi Örneği: Pierre Miquel’in *Çanakkale Cehennemi* Adlı Romanı” adlı Yüksek Lisans Tezimin hazırlanmasına katkı veren, bilgi ve birikiminden sıklıkla faydalandığım danışman hocam Sayın Doç. Dr. İrfan ATALAY’a, içten teşekkürlerimi sunarım. Yüksek Lisans eğitimi esnasında vermiş oldukları derslerle söz konusu tezin hazırlanmasında katkı veren Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı öğretim üyesi Prof. Dr. Ali TİLBE’ye ve Dr. Öğrt. Üyesi Emine GÜZEL’e teşekkür ederim.

Ayrıca Yüksek Lisans eğitimine başvurma aşamasından tezin yazım süreçlerine kadar cesaretlendirerek desteğini esirgemeyen Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi öğretim üyesi Sayın Doç. Dr. Nihan DEMİRYAY’a, şükranlarımı sunar ve ayrıca tezin okunması ve yönerge kuralları konusunda oluşan sorunların iyileştirilmesinde ve metinde geçen kavramların daha açıklayıcı olması bakımından verdiği katkılar için aynı üniversitenin öğretim üyesi Sayın Prof. Dr. Hakan DALOĞLU’na teşekkür ederim.

Son olarak bu tezin oluşmasında sarf edilen tüm zamanların yarattığı meşguliyet sürecine sabırla katlanmakla birlikte manevi desteğini esirgemeyen sevgili eşim Berçem ABUL GÜMÜŞ’e ve canım oğlum Deniz GÜMÜŞ’e anlayış dolu bekleyişlerinden ötürü minnet duyarım.

ÖNSÖZ

Çanakkale Savaşı, yokluklar ve güçlükler içinde bir var olma mücadelesi olarak destansı kahramanlıkları ve öyküsüyle Türk tarihinde ve yazınında çok özel yer işgal ettiği kadar, özellikle Batı tarihi ve yazınında da bir düş kırıklığı olarak kendine yer bulur. Bu sebeptendir ki, tarihçi kişiliğiyle ön plana çıkan Fransız yazar Pierre Miquel, Batılı bir bakış açısıyla ve tarihsel bilgi derinliğiyle Çanakkale Savaşlarına yazdığı romanında yeni bir bakış açısı kazandırır. Bu savaşların geçtiği topraklar ve içinde yaşadığım şehrin manevi düzlemde hissettirdiği duygular çerçevesinde okumuş olduğum Pierre Miquel'in *Çanakkale Cehennemi* adlı romanı böyle bir çalışma yapmam konusunda beni güdüleyen en önemli etken olmuştur. Romanın tarihsel nitelikli olması, inceleme yöntemi olarak tarihsel roman yöntemini seçmekte belirleyici olmuştur.

Tezin hazırlanması aşamasında gerekli olan birincil ve ikincil kaynaklara ulaşmakta güçlük yaşanmamıştır. Tarihsel roman konusunda çalışmalar yapan, makaleler yayınlayan yerli ve yabancı bilim insanlarının kaynakları ve daha önce benzer çalışmaları yapan lisansüstü öğrencilerinin ortaya koydukları tezler konunun ele alınmasında yol gösterici olmuştur. İnceleme nesnemiz olan roman, Çanakkale Savaşlarına savaş ve aşk kurgusu eşliğinde ve savaşa Avrupa'dan gönderilen dört asker ve bir hemşirenin yolculuk serüvenlerinden ve savaş coğrafyasında yüz yüze geldikleri gerçeklerden hareketle savaşın onarılması zor acılarını yansıtmıştır.

Tarihsel roman yazarı, romanını oluştururken gerektiğinde arşiv araştırmalarına başvurmak, tek yanlı olmayan belgelere dayanarak olayları aktarmak durumundadır. Yazar, yaşanmış olaylara farklı bakış açıları getirebilir, ancak öznellikten uzaklaşarak yanlı biçimde olayları aktarması veya anlattığı olayları fırsat bilerek kendi ideolojisi ya da güdülenmişliğini dayatması kendisinin güdümlü bir yazar olarak sorgulanmasını gerektirir.

Bu çalışmaya romanın kimi bölümlerinde yazar, 1915 yılında özellikle Doğu Anadolu'da yaşanan olaylar ve Rusya'ya karşı girişilecek savaş öncesinde Osmanlı Hükümetinin güvenliğini sağlamak konusunda almış olduğu Ermenilerin ülkenin güneyine tehciri kararı ve süreci konusunda, Ermeni tezlerini dayatan düşüncelerini okurlara yansıtarak güdümlü olduğunu belli eder. Oysa, Türk ve dünya arşivlerindeki gerçekçi belgelere dayanarak her iki tarafın görüşüne yer vermesi gereken tutum olurdu. Buna karşılık Avrupalı askerlerin Çanakkale Savaşına katılmasını bir anlamda 1915 olaylarıyla haklı gerekçelere dayandırmak istediği yönünde bir kanaat uyandırmaktadır. Kısaca, yazınsal bir tür olarak geniş kitlelere ulaşabilen romanı bir araç olarak kullanarak kendi bakış açısını okurlara aktarmaktadır.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	i
TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	i
ABSTRACT.....	iv
RESUMÉ	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
ÖNSÖZ	ix
İÇİNDEKİLER	xi
FOTOĞRAF DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1
1. BİRİNCİ BÖLÜM: TARİHSEL ROMAN KURAMI	5
1.1. Tarih, Roman ve Tarihsel Romanın Tanım ve Ayrımları	7
1.2. Tarihsel Romanın Genel Özellikleri	19
1.3. Türün Doğuşu.....	23
1.4. Walter Scott- Tarihsel Romanın Öncüsü	26
1.5. György Lukács -Tarihsel Romanın Kuramcısı	29
1.6. Batı Yazınında Önemli Tarihsel Roman Temsilcileri.....	30
1.7. Tarihsel Romanın Eğitici İşlevi	38
1.8. Tarihsel Romanın Bugünkü Konumu ve Geleceği	42
2. İKİNCİ BÖLÜM: ÇANAKKALE CEHENNEMİ.....	45
2.1. Tarihsel Dönem ve Uzam.....	46
2.2. Öykü/Kurgu ve Öyküleme Süresi/Zamanı.....	50
2.3. Tarihsel Kişilikler.....	51
2.4. Kurmaca Kişilikler	54
2.5. Anlatım Teknikleri	57
2.6.Çanakkale Cehennemi Neden Tarihsel Romandır?	61
2.7. Romandaki Çanakkale Savaşına Bakış Açısı.....	63
SONUÇ	68
KAYNAKÇA.....	71
EKLER.....	77
Pierre Miquel.....	77
Romanın İçeriği ve Kısa Özeti	78

FOTOĞRAF DİZİNİ

Fotoğraf 1 Limni adasının Mondros Limanındaki Fransız askerleri	79
Fotoğraf 2 Fransız ve İngiliz zırhlılarının Çanakkale Boğazına taarruzu.....	81
Fotoğraf 3 Fransız Birliklerinin Kumkale çıkarması.	82
Fotoğraf 4 River Clyde gemisinden Seddülbahir Kalesi	83
Fotoğraf 5 Müttefik kuvvetlerin tahliyesi	83

GİRİŞ

Orijinal adı *L'Enfer Des Dardanelles* olan ve Nuriye Yiğitler tarafından Türkçeye *Çanakkale Cehennemi* olarak çevrilen roman, tarihçi yazar Pierre Miquel'in Çanakkale Cephesi ve Balkanlarda I. Dünya Savaşı sırasında savaşı Fransızların hareketlerinin anlatıldığı *La Poudrière d'Orient* adlı dört ciltlik tarihsel romanının birinci cildini oluşturur. Roman, içeriği ve yazım tekniği açısından tarihsel roman türünün örneklerinden birini oluşturur. Çanakkale Savaşlarına ilişkin anılardan oluşan kitapların varlığına karşın tarihsel roman türünde konuyu ele alan ender yapıtlardan biri olan roman, Fransızların gözünden Çanakkale Savaşlarını öykülediği için incelenmeye değer bulunmuş, ait olduğu roman kategorisi ve onun gerekliliklerine uygunluğu mercek altına alınmıştır.

Tarihin, tarihsel romanın tanımları ve özelliklerine, tarihçi ve tarihsel roman yazarı ayırımına yer verilen bu çalışmada öne çıkarılan temel hususlardan biri tarihçinin tüm gerçekliği bir bilim insanı tarafsızlığı ve netliğinde vermesiyken, tarihsel roman yazarının ise olayları estetik ve sanatsal bir dille kurgusal olarak okura aktarmasıdır. Ancak yazarın anlatısını kurgularken tarihsel gerçeklikle çelişecek boyutta bir anlatımda bulunmaması gerekliliği de vardır.

Diğer yandan “sanat ve edebiyat eserleri zengin tarihi belgelerdir; belli bir ideolojik oluşum içerisinde temellendikleri için, içinden çıktıkları toplumsal oluşumların çok değerli indeksleridirler” (Resch, 2014, s. 290). Roberth P. Resch'in *Althusser ve Yeni Marksist Toplumsal Kuram* adlı çalışmasında Fransız Marksist filozof Louis Althusser'in düşüncelerine yer vererek sanat ve edebiyatta karşımıza çıkan tarihin bir nesne olarak biçim farklılıklarının imgeler ve kavramlar arasında olduğundan bahsederken aslında sanat ve bilim arasındaki farkın, söylemlerine dair nesnelere farklı olmasında değil, bilakis bize aynı nesneyi farklı biçimlerde sunmalarında yattığını ileri sürmenin daha akla yatkın olduğunu kasteder. Sonuç olarak Althusser'e göre bu nesne tarihtir ve biçim farklılığı, imgeler ve kavramlar arasındadır ve bu anlamda sanat ve edebiyat, diğer ideolojik pratikler tarafından yaşanmış bir deneyim, -bir nevi nesnel bellek olarak- sunulan tarihi kendilerine mal ederler. Çünkü tarihsel roman bir sanat yapıtı olarak yaşanmış deneyim dünyasını,

imgelerden oluşan bağımsız bir söylem içerisinde hem dönüşüme uğratarak üretir hem de yeniden üretir. Bir başka deyişle sanat ve edebiyat, ideolojik pratikler tarafından ‘yaşanmış deneyim’ olarak sunulan tarihten beslenir. Edebiyat aslında Terry Eagleton’ın¹ *Eleştiri ve İdeoloji* adlı yapıtında belirttiği üzere “sahip olduğumuz ideolojiye deneysel olarak ulaşabilmemizin en açıklayıcı yoludur” (akt. Resch, 2014, s. 290). Elbette bu yaşanmış deneyim dünyası imgelerden oluşan bağımsız bir söylem, kurgu içerisinde üretilir ve bu sayede aslında tarihsel gerçeklik yeniden üretilmiş olur. Fakat roman ele aldığı gerçek tarihin yalnızca belli bir ideolojik deneyimi ile ilişkiye girdiği için temsil ettiği tarih, imgesel kalmaya devam eder. Örneğin “tarihsel bir roman, gerçek tarihten söz edebilir. Fakat tarihsel gerçekleri oldukları gibi aktarmak konusunda ne kadar dikkatli olursa olsun, metinsel üretimin yasalarına tabii olduğu için kurgu niteliğini kaybetmez” (Resch, 2014, s. 290). Bu görüşlerden hareketle, tarihin ve edebiyatın yakın ilişki içerisinde olduğu, birbirini beslediğini ancak aralarında belli bir ayırımın olduğunu söylemek olasıdır. Tarih tümüyle gerçeği yansıtması gereken bir bilim dalı olarak zaman zaman edebi metinden beslenebildiği gibi, edebiyatın söylem biçimlerini kullanarak olayları kayda geçirir. Ayrıca, tarihsel olaylara yön veren siyasal söylem ve ideolojiler de bir yandan tarihin bir yandan edebiyatın nesnesi olur, ancak sunuluş biçimlerindeki bakış açıları farklılık arz eder. Nitekim Resch, konuya ilişkin György Lukács’ın görüşlerini şöyle aktarır:

“(…) edebiyatın ideolojiyi tarihin karşısına çıkarıp, görünenin ardındaki gerçeği açığa çıkarmaya zorladığı anlamına gelmez, bu bakış açısı ideolojiyi sahteliğe indirger ve dolayısıyla özne-formunun imgesel doğasını bilgi-kuramsal / epistemolojik bir kategori ile karıştırmakla kalmaz; aynı zamanda sanatın bilime benzer yönler taşıdığını, bilimin üslubuna sahip bir ürünü olduğunu ima eder. Eğer sanat içinde bulunduğu toplumsal oluşuma bağlıysa, bu onun tarih ile benzerlikler taşımasından ya da tipiklikten kaynaklanmaz. [Bu bakımdan] (...) edebiyatın sunduğu kavrayışlar, onun hakikat değerini değil, ifade biçiminin bir fonksiyonudur: Metnin hakikati bir öz değil, pratiktir [veya] ideoloji ve tarih ile olan ilişkisinin pratiğidir [diyebiliriz]. Kısacası tarihsel roman söz konusu olduğunda edebiyatta *aslına uygunluk* yoktur, bir başka deyişle edebi metin daha değerli kavrayışlara ulaşan daha *bilgili* bir metin değildir” (akt. Resch, 2014, s. 290-291).

Tarihsel bir kesiti ele alan bir romanın tarihsel roman olarak nitelendirilebilmesi için gerekli ölçütlerden biri ele aldığı konunun zamansal düzlemde

¹ Marksist edebiyat kuramı üzerine önemli çalışmaları olan İngiliz akademisyen ve yazar.

tamamlanmış olması ve zamanın mührünü yemiş olması gerektiğidir (Göğebakan, 2004, s. 15). Bu bağlamda yapıtın birçok tarihçi veya yazar tarafından incelenmiş ve kaleme alınmış olan I. Dünya Savaşının en önemli cephelerinden biri olan Çanakkale Savaşı ekseninde geçen bir roman olduğunu, içerikteki izleğin zamansal ve eylemsel olarak yüzyılı aşkın bir süre önce tamamlandığı söylenebilir.

Çalışmada, tarihsel roman çerçevesinde ele alınan *Çanakkale Cehennemi* adlı romanın gerek György Lukács'ın *Roman Kuramı* adlı yapıtında belirtilen ilkelere, gerekse diğer kuramcılarının ileri sürdüğü ölçütlere uygunluğu teyit edildikten ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir.

Bu bağlamda, çalışmanın birinci bölümde tarihsel roman kavramının tanımına ve ilk örneklerine yer verildikten sonra türün öncüsü Walter Scott, kuramcısı György Lukács ve Avrupa yazınında önemli tarihsel roman yapıtları bulunan Fransız Victor Hugo ve Honoré de Balzac ile Rus Lev Tolstoy ve Alexander Puşkin'in tarihsel roman anlayışlarına yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise tarihsel romanın özelliklerini taşıyan metnin bir özetinin sunulmasının ardından tarihsel dönem ve uzam, tarihsel ve kurmaca kişilikler ve zaman kavramları altında romanın çözümlenmesi yapılmıştır.

Sonuç bölümünde incelenen kavramların ışığında *Çanakkale Cehennemi*'nin kurgusal karakterler üzerinden dönemin toplumsal olaylarını ve acılarını akıcı bir biçimde okurlara aktardığı yönündeki gözlemlere değinilmiş ve savaşın yarattığı kaos ve acıların farklı bakış açıları ve farklı taraflar açısından telafisinin ne kadar zor olduğuna dikkat çekilmiştir. Bazı bölümlerinde tarih kitabı ciddiyetinde olan bu yapıtın, savaşın sadece askerî yönüne değil, aynı zamanda sosyolojik, ekonomik, siyasal ve teknolojik yönlerine de değinmeye özen gösterdiği tespitine varılmıştır.

Bu yapıtta, Fransa'dan başlayarak çok geniş bir şekilde savaşa dahil olan Avrupa ülkelerinin durumları ve birbiriyle olan ilişkileri gerçek tarihsel kişiler ve kurgusal karakterlerle okuyucuya sunulduğu, okurun dönemi ve savaşı imgeleminde canlandırabilmesi için başarılı betimlemeler doğrultusunda yazarın biçemi aracılığıyla kurgusal bir dünya oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda yazarın tarihçi olması nedeniyle yapıtını oluştururken kendi kişisel dünya görüşüne paralel olan

tarihsel bakışından kaynaklanan bilgilere ek olarak, nesnel olaylar hakkında çok geniş ve ayrıntılı bilgi, belge ve arşiv araştırmaları yaptığı dikkatlerden kaçmamıştır.

Bu yönleriyle yapıt, kurgusal anlatısına Fransa'nın İngiliz güçleriyle beraber yapacağı hareketlerin hazırlıklarının anlatılmasıyla başlar. Savaşın gidişatı, askerlerin ve sivillerin savaş boyunca yaşadıkları olaylar ve İttifak Kuvvetlerinin yenilgisiyle devam edip, savaşın ne denli büyük bir yıkım ve katliama dönüştüğü yönündeki saptamalarıyla, siyasi, ekonomik ve askeri bakımdan en zor durumda olan milletlerin dahi canlarını nasıl hiçe sayarak emperyalist güçleri mağlup etmeyi başarabileceği gibi vurgulamaları ortaya koyan yazar, aynı zamanda evrensel bir insancılık anlayışı ortaya koyar.

1. BİRİNCİ BÖLÜM: TARİHSEL ROMAN KURAMI

18. yüzyılda romanın bir tür olarak gelişmesiyle, yazın ve tarih arasındaki ilişki farklı bir boyut kazanır. Bu gelişmeye paralel olarak tarihsel içerikli romanlarda da bir gelişme ve artışın olduğu gözlemlenir. Günümüzde tarihsel roman olarak adlandırılan nitelikteki romanların ilk örneğinin 1814 yılında yayınlanan Walter Scott'ın *Waverley* adlı romanı olduğu noktasında neredeyse tüm eleştirmelerin uzlaşır. Henri Suhamy, Scott'ın ilk romanı olmaktan öte *Waverley*'in büyük bir saygıyı hak eden ilk büyük tarihsel roman olduğuna değinir (Suhamy, 1996, s. 101). Bu roman sadece İskoçya ve İngiltere'de değil tüm Avrupa ülkelerinde çok büyük etki yaratır. Dönemin en önemli yazarları Scott'ın yenilikçi tarzından etkilenir ve onu referans alarak kendi uluslarının tarihini içeren romanlar yayınladılar.

Tarihsel romanla ilgili ilk kapsamlı araştırma Louis Maigron tarafından 1898 yılında *Le Roman Historique à l'époque romantique* (Romantik dönemde tarihsel roman) adlı çalışmayla yapılır. Maigron 1820-1830 yılları arası Fransız tarihsel romanını romantizmin gelişini hazırlayan bir tür olarak görür (akt. Gengembre, 2006, s. 89-90). *Roman Kuramı*'nin yazarı Macar asıllı Marksist yazar ve eleştirmen György Lukács'ın tarihsel romanı kuramsal açıdan ele alan 1937'de yayınladığı *Tarihsel Roman* adlı eseri, konuyla ilgili araştırma yapan kişiler için büyük öneme sahiptir. Lukács, Marksist estetik anlayışının şekillenmesi sonrasında yazdığı en büyük eseri olan bu çalışmayı Moskova'da kaleme alır. Çünkü, Almanya'da Hitler faşizminin giderek güç kazanması Berlin'de yaşayan Yahudi asıllı Lukács'ın ülkeyi terk edip Moskova'da sürgün hayatı yaşamasına neden olur (Tertulian, 1980, s. 157). Kitabın önsözünde Lukács tarihsel roman alanında pek az çalışma olduğunu şu sözlerle ifade eder:

“Dolayısıyla bu kitap, kapsamına rağmen, bir girişimdir, denemedir; Marksist estetik ve modern edebiyat tarihinin materyalist bakımdan tartışılması için bir ön çalışmadır. Tüm bunları bir ilk girişim olarak gördüğümü vurgulamak isterim; umarım kısa süre sonra gerektiğinde tarafımdan erişilen sonuçları düzelterek başkaları daha da geliştirecektir. Fakat sanırım bir hayli az araştırılmış bu alandaki bu ilk girişim de bunu hakkıyla yapacaktır” (Lukács, 2016, s. 10-11).

Tertulian'a göre edebi bir formun yaklaşık bir buçuk asırlık evrimini kucaklayan *Tarihsel Roman* adlı çalışma, eserlerin tarihsel özgünlüğü ile estetik değer derecesi arasında var olan yakın bağlantı hakkında Lukács'ın temel tezini

örneklendirmeyi amaçlamaktadır (Tertulian, 1980, s. 162). Lukács, bu çalışmada tarihsel romanı dört ana başlık altında inceler. Birinci bölümde, tarihsel romanın klasik biçiminin özelliklerini detaylandırdıktan sonra yazın dünyasında kendine yer bulmasına olanak sağlayan koşullara, romantizmle olan bağlantısına ve birçok eleştirmen ve yazarında savunduğu üzere türün yaratıcısı olarak kabul edilen Walter Scott ve onun edebi kişiliğine yer verir. Philippe Boyer, *Le Roman Historique* adlı kitabında Lukács'ın "tarihsel roman tek bir olgu ilişkisiyle mi sınırlandırılmalıdır?" sorusuna cevap olarak tarihsel romanın işlevinin hiçbir envanterin ulaşamayacağı bir gerçeği açıklamaktır fikrini savunduğuna dikkat çeker. Lukács'ın tarihsel sadakatin, tekrarın sadakati olarak değil, tarihin otantik atmosferini kendi imkanlarıyla yeniden keşfetmeyi amaçlayan bir yeniden yaratma süreci olarak anlaşılması gerektiğine vurgu yaptığına değinen Boyer, böylelikle tarihin edebiyata has yöntemlerle tarihin yeniden inşa edildiğini ifade eder (Boyer, 1966, s. 172). *Tarihsel Roman*'ın üçüncü bölümünde, Avrupa'da özellikle Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya, Macaristan gibi büyük devletlerde artan kitlesel huzursuzluklar ve özgürlük taleplerinin tetiklediği 1848 Devrimi sonrası tarih bilincindeki değişiklikler ve bunların sonucu olarak tarihsel romandaki dönüşümler açıklanır. Lukács, bu dönemin önde gelen tarihsel roman yazarı olarak İsviçreli şair ve yazar Conrad Ferdinand Meyer'i işaret eder. Meyer'in türün alışlagelmiş yönlerini modernleştirerek sanatsal değerini arttırdığını böylelikle klasik tarihsel romanı modern tarihsel romana dönüştürdüğünü ifade eder (Lukács, 2016, s. 297). Lukács'a göre, her ne kadar Flaubert'in tarihsel romanın özel niteliğine vurgu yapıp ve bu türü yeni bir edebi akım gibi değerlendirse de tarihsel romanın yeni bir edebi tür olarak kabulü Meyer'in katkılarıyla olur. Çünkü Meyer, bu dönemde bütün eserlerini tarihsel roman biçimine adan ve bu çerçevede ayrı bir konsept tasarlayan bir yazar olarak ön plana çıkar (Lukács, 2016, s. 311). Son bölümde, emperyalist dönemin siyasi ve toplumsal olaylarına değinen ve bazı tespitlerde bulunan Lukács, dönemin yazın dünyasına özellikle de tarihsel romana etkilerini açıklar. Bu dönemde tarihsel romanın yeni bir tipinin ortaya çıktığını ve bunlara örnek olarak "sürgündeki Almanların savaşı antifaşist hümanizminin tarihsel romanlarından" bahsedilmesi gerektiğine vurgu yapar ve bu yeni tip tarihsel romanı şu sözlerle açıklar:

“Bu tarihsel roman, ilerici kapitalizm içerisinde gelişmiş olabilecek olan çağın barbarlık karşıtı eğilimlerini bünyesinde birleştiriyor ve aynı zamanda sosyalist hümanizmin Sovyetler Birliği’ndeki gerçekleşmesinin Batılı entelektüellerin en iyileri üzerinde yaptığı ideolojik etkiyi tedricen gösteriyor. Bu etki, yazarların eserlerinde doğal olarak giderek keskinleşen faşist barbarlık eleştirisi ile kaynaşıyor ve insanlığın geleceği için daha aydınlık, daha umut dolu bir ufuk açıyor” (Lukács, 2016, s. 347-348).

Tarihsel romanın gelişim imkanlarına da değinen Lukács, XVIII. yüzyılın büyük toplumsal romanı nasıl klasik tarihsel romanın gelişmesine katkıda bulunduysa, modern tarihsel romanın da aynı şekilde klasik tarihsel romanın onun devamı olarak gelişim göstereceğini savunur. Tarihsel romanın gelişim sürecinin klasik tarihsel romanın doğru özümsemesine bağlı olduğunun altını çizen Lukács, kastetmek istediğinin klasik tarihsel romanın en başarılı yazarlarından olan Scott, Manzoni, Puşkin veya Tolstoy’un betimleme biçiminin kopyalanması olmadığına vurgu yapar. Çünkü çağımızda halkçılık, demokrasi ve tarih bilincinin klasik tarihsel roman söz konusu olduğunda daha farklı bir anlama sahip olduğunu ifade eden yazar, günümüz tarihsel romanının yeni bir demokrasi anlayışı çerçevesinde şekilleneceğine işaret eder (Lukács, 2016, s. 457-458).

1.1. Tarih, Roman ve Tarihsel Romanın Tanım ve Ayrımları

Tarihsel roman kavramını anlamak için tarih ve roman arasındaki ilişkiyi irdelemek gereklidir. Tarihsel roman, romanın bir alt türü olarak tarihsel gerçekler çerçevesinde okurların ilgisini çekerek yazın dünyasında önemli bir konumda bulunur. Tarihsel roman, esas itibarıyla her ne kadar roman olsa da kaynak olarak geçmişten yani tarihsel olay ve gerçeklerden beslenir. Buna göre tarih kavramının tanımına ve tarih- roman ilişkisine değinmek gereği ortaya çıkar.

Tarihin ilk ne zaman yazıldığı ve insanların tarih hakkında ne zamandan beri düşündüğüne dair net bir bilgi yoktur; fakat yazının icadından bu yana fiilen tarihin yazıya geçirildiği bilinir. Zaman içinde gelişen şey, tarihsel olgular arasındaki ilişkiye neyin yüklendiğinin ve dolayısıyla tarihle neyin yapıldığını, varoluş koşullarının nasıl ve neden olduğunu anlamak için öğrenmenin/bilgilenmenin önemli olduğunun kavranmasıdır (akt. Gengembre, 2006, s. 15). Tarihle roman ilişkisi antik çağa, milattan önce birinci yüzyıla kadar dayanır. Günümüzdeki biçiminde olmasa da Antik

Yunan'daki romansı anlatılar, kahramanların günlük veya olağanüstü şartlar altında gerçekleşen serüvenlerini, onların kişisel deneyimlerini az veya çok detaylı tarihsel bir kurgu çerçevesinde açıklayıcı bir şekilde çeşitli eylemlerinin aşamalarını meydana koyarak hareketlerini, konuşmalarını ve zihniyetini ortaya koyar (akt. Gengembre, 2006, s. 17).

Tarihin tanımına dair birçok tarihçinin, yazarın, düşünürün ve bilim insanının yapmış oldukları açıklamaları inceleyen ve bunun sonucunda tarihin neredeyse tüm sosyal bilimlerle bağlantısı olduğunu noktasına dikkat çeken Tahsin Akpınar, bu açıklamalar ışığında tarihin geniş özetini şu şekilde yapar:

“İnsanoğlunun bulunduğu zaman noktasından geriye dönüp baktığında, var olduğu belli olan ilk hayat izlerinden yola çıkarak, günümüze uzanan tarihsel çizgisinin gelişme evrelerini, birinin sebebi, diğerinin sonucu olan olaylar zincirini, sosyal ve siyasal faaliyetlerin yükseliş ve düşüş grafiklerini, meydana gelen aksiyonların etki derecelerini, insani ve beşeri faaliyetlerin çağına göre yorum ve değerlendirmesini yapan, elde edilen bilgi birikimini bugüne aktararak, bundan sonraki tarihi oluşumlara tecrübe ve rehber teşkil etmesini sağlayan geleceğe yönelik alternatiflerin hesaplanması, kendisine başvurulmuş, bu haliyle bütün kişi ve toplumların ilgisini çeken en geniş kapsamlı sosyal bilimdir” (Akpınar, 1991, s. 9).

Tanınmış Türk tarihçisi İbrahim Kafesoğlu'na göre tarih, ulusların geçmişinin aynası olarak vazife görür ve bilgisayar gibi her detayı kayıt altına alır. Elde edilen bütün bu kayıtlar tarihin derin hafızası ışığında analiz edilir ve günümüze yol gösterecek değerli sonuçlar sunar. Bu sonuçların gerçeğin tespiti noktasında toplumlara önemli katkıları olur.

“Tarih, insanlar tarafından geçmişte aksiyon olarak ortaya konan faaliyetlerin bütünüdür. Tarih ilmi, bu bütünüle ilgili delilleri, belgeleri toplar, inceler ve çözer, her bölgenin kendine mahsus değer bölümleri çerçevesinde sonuçlara varmak suretiyle hakikatleri belirlemeye çalışır” (Kafesoğlu, 1986, s. 27-28).

Bir başka tarihçi Adnan Demircan ise tarihin yazımında kurgunun önemine dikkat çeker ve tarihi şu şekilde tanımlar:

“Tarih, yazıldığı dönemin koşullarından bağımsız olmayacak şekilde geçmişini yeniden tasvir etme ameliyesi olduğu için bir çeşit geçmiş kurgulama faaliyetidir” (Demircan, 2007, s. 74).

Hülya Argunşah'a göre tarih, ulusların geçmişleriyle kurdukları bir bağıdır ve bu bağ toplumların ulus olması yolunda büyük rol oynar. Tarihin topluluklar ve milletler açısından önemli olmasının sebebi yenilikçilik akımıdır. Fransız devrimi sonucunda skolastik düşüncenin yerine özgür düşüncenin yer alması ve toplulukların kimliklerini sorgulaması ulusal bilincin ortaya çıkmasına neden olur. Toplumların ulus olma bilinci tarihe yönelimi ve tarih hakkında düşünmeyi tetikler (Argunşah H. , 2016, s. 9-10).

Tarih, bir sosyal bilim dalı olarak ulaşabildiği ilk noktadan itibaren insan topluluklarının zaman içerisinde karşılıklı yaşadıkları olayları ve gelişmeleri zaman ve yer belirterek aktarır. Fakat tarih bu bilgileri aktarıırken mümkün olan tüm kaynaklara ulaşır, onları doğruluk süzgecinden geçirir, nedenlerini ve sonuçlarını inceledikten sonra insanlığın hizmetine sunar (Özçelik, 1993, s. 2-3).

Marc Bloch, “tarih saatçilik ya da marangozluk değildir” ifadesiyle tarihin görevinin sadece geçmiş anlatmak değil toplumun daha iyi bilgilendirme görevi olduğuna vurgu yapar. Fakat bu bilgilendirme süreci durağan değildir. Tarihte diğer bilimlerle etkileşime girip kendini günceller (Bloch, 1949, s. 9). Örneğin yıllar önce hayatını kaybeden bir kral veya padişahın tarihi bulguların yeni teknolojik metotlarla incelenmesi sayesinde aslında bu kişinin doğal yolla değil zehirlenme sonucu öldürüldüğü sonucuna varılır. Yeni elde edilen bilgi sonucunda tarihçi, tarihsel olayı yeniden kurgular

Edward Hallett Carr, kısaca tarihi “insanın aklını kullanarak, çevresini anlamak ve onu etkilemek için yaptığı uzun mücadeledir” şeklinde tanımlar ve söylemler:

“Tarih, insanlar zamanın geçişini -mevsimlerin döngüsü, insanın ömrü gibi- doğal süreçlerin terimleriyle değil de, insanın bilinçli olarak içine karıştığı ve bilinçli olarak etkileyebildiği belli olay dizilerinin terimleriyle düşünmeye başladığı zaman başlar” (Carr, 2002, s. 152).

Carr'a göre tarihinin asli olarak iki görevi olmalıdır. Birincisi, elde etmiş olduğu kısıtlı miktardaki anlamlı olguları tarihin olgusuna dönüştürmek, ikinci olarak da birçok olguyu da analiz edip tarihsel anlam taşımayanları elemektir (Carr, 2002, s. 18).

Demircan tarihçinin tarihi yazma esnasında dikkat etmesi gereken hususları söyle açıklar:

“Tarihçi, bir yandan olgularla ilgili belgeleri bir araya getirerek tarihi yazarken aynı zamanda kendisi de yeni olgular içinde rol alan bir kahramandır. O da daha sonraları yazılacak tarihin konularından biridir. Zira tarihçi, tarihin dışında değildir. Bununla birlikte tarihçi, olgulara -mutlak anlamda mümkün olmasa da- olgular üstü bir konumdan bakmaya çabalamalı, içinde yaşadığı toplumun, ait olduğu kültürün, ekonomik koşulların, ideolojik ve siyasî tercihlerin kendisini etkilemesine karşı boyun eğmemelidir. Yine de bu karşı koyuşun tarihçiyi zamana karşı bağımsızlaştırdığını düşünmemek gerekir” (Demircan, 2007, s. 78-79).

Bir olayın veya durumun tarihsel olabilmesi tamamen gerçeklere bağlı olmasıyla ilgilidir. Tarih bütün bunları belgeleriyle ispatlamaya çalışır (Tural, 1982).

Tarih ekinsel öğelerin tümünü kapsamıyla ulusa kimlik kazandırarak, o ulusun en temel varoluş kaynağını oluşturur. Ulus kendi tarihini oluştururken, tarih de bu doğrultuda ulusal kültürün oluşmasına katkı sunar. Bunun sonucu olarak ulusların gelişme çabaları ulusal tarih ve kültürle ilişkili olmak durumundadır (akt. Akpınar, 1991, s. 59).

Demircan’a göre tarihçinin faydalandığı kaynak sayısı arttırdıkça hata olasılığını düşer. Bu sebeple tarihçi tek bir kaynağa bağlı kalmamalı, elde edebileceği tüm kaynakları titizlikle analiz etmelidir. Böylece daha sağlıklı bir değerlendirme yapması mümkün olacaktır. Tarihçi değerlendirmiş olduğu dönemin sınırlarını dar tuttukça konuya olan hakimiyeti artar. İncelemiş olduğu konuyu siyasal, ekonomik veya kültürel bir yönden araştırmaya karar verse de konunun diğer yönlerini de dikkate almalıdır (Demircan, 2007, s. 80).

Tarihçi geçmişi aktarırken nesnellik açısından birçok sıkıntıyla karşılaşabilir. Bu sıkıntıların başında elde etmiş olduğu kaynakların güvenilirliği yer alır. Tarihçinin ele aldığı konuyla kendi zamanı arasındaki fark nedeniyle belgeler her zaman doğruyu aktaracak şekilde korunamamış olabilir. Bu sebeple tarihçinin nesnelliği de bu belgelerin doğruluğuyla alakalıdır. Sonuç olarak tarihçinin elde ettiği bilgiler onun alanının sınırlarını belirler (Demircan, 2007, s. 72).

Kara’ya göre tarihin yeniden inşası yani kurgulanması esnasında bir takım ciddi sıkıntılar meydana gelmektedir. Çünkü geçmişin betimlenmesinin tarih olarak nitelendirilebilmesi için, tarihçinin azami miktarda belgeye ve kanıta ulaşması ve

bunlardan elde ettiği bulguları tarafsız ve doğru bir şekilde değerlendirip tarihi yeniden inşa etmesi gereklidir. Buradaki en büyük sorun, tarihçinin kaynağa ulaşması değil; ulaştığı kaynağın güvenilirliğidir. Bu nedenler tarihçi kuşkucu olmalı ve güvenilirlik açısından şüpheli hiçbir kaynağa yer vermemelidir. Tarihçi her ne kadar bilgi ve belge toplama esnasında birinci kaynağa ulaşsa da bu kaynakları aktaranların da insan olduğu faktörünü gözden kaçırmamalıdır. Çünkü tarihi kişiler bile yaşadıkları, tecrübe ettikleri veya düşündüklerinin pek azını kayıt altına alabilmişlerdir (Kara, 2003, s. 49-50).

Tarih ulusların geleceği açısından da çok önemli bir konuma sahiptir. Tarih bilincinden yoksun toplumlar geleceklerini şekillendirmek için gerek duydukları tecrübeye sahip olamadıklarından ötürü, başarısızlığa mahkûm olurlar. Ünlü Fransız asker ve savaş teorisyeni General Ferdinand Foch bu durumu meşhur deyişiyle şöyle izah eder: “Hafızası olmayan insan hayatı olmayan insan gibi olduğundan hafızası olmayan toplumda geleceği olmayan bir toplumdur” (SAMGG, 2022).

Tarihsel roman içerik bakımından tarihsel olayları konu alan bir roman türü olsa da sonuç olarak romandır. Tarihsel roman kavramına hâkim olmak için öncelikle romanın tanımının ve özelliklerinin ne olduğu bilinmesi gerekir. Bu nedenle öncelikle “Roman nedir?” sorusunun yanıtlarını irdelemek yerinde olur.

Roland Bourneur ve Réal Quillet, roman kelimesinin anlamına ve kökenine şu şekilde açıklama getirirler:

“Zaten halk diline kaynak teşkil eden ve ilim dili olarak alınan Latinceye kıyasen, lügatlerde, tarihi bakımdan "roman" kelimesinin halk dilinden geldiği söylenir. Eski Fransızcanın ortaya çıkmasına sebep olan Roman dili ile Latin dili arasındaki bu ayırım, VIII. yüzyıldan itibaren en belirgin hale gelir. Bu bakımdan Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Portekizce, Romence bugün hala Roman dilleri sınıfına dahil edilir. XII. yüzyılda aynı "roman" kelimesi, hem mısra halinde yazılmış bir yazıyı, hem de bu yazının kaleme alındığı dili ifade eder. "Romanz" (halk dilinde) kelimesi, önceleri "Latineden Fransızcaya çevirmek", sonraları XV. yüzyılın başında "Fransızcada hikâye etmek" anlamına gelen "romancier" fiilini vermiştir” (Bourneur & Quillet, 1989, s. 1-2).

Bourneur ve Quillet, etimolojik açıdan roman kelimesine açıklık getirdikten sonra sürekli büyüyen ve gelişim gösteren bu kelimenin roman türüne etkisini şöyle açıklar:

“Hem içimizdeki gerçeğe hem de dışımızdaki gerçeğe karşı ilgi gösterdiğinden, hayal dünyasının yaratılması ile gerçek olanın araştırılması arasında bölündüğünden, belirli kalıplar yapmayı ve mümkün olanı bulmayı sürdürdüğünden dolayı roman türü, sürekli gelişen ve genişleyen roman kelimesi imajına bağlıdır” (Bourneur & Quellet, 1989, s. 3).

Sözlük tanımıyla roman: “Gerçeği ve kurguyu karıştıran ve en geleneksel biçimiyle, başkahramanın yazgısını, psikolojilerinde, tutkularında, serüvenlerinde, sosyal çevrelerinde ahlaksal, metafizik bir arka plan üzerinde sunulan birden çok karakter arasındaki entrikayı anlatarak okurun ilgisini, zevkini uyandırmaya çalışan ve özellikle 19. yüzyılda gelişen bu türden tüm değişimleri bir araya getiren belirli bir uzunlukta düzyazı biçiminde yazılmış yapıttır” (CNRTL, 2021).

Bourneur ve Quellet, romanın niteliklerinden ötürü edebi türler içinde özel bir konumda bulunduğunu, bazen kurgusal bir hikâye bazen de hayatın tüm gerçekliğiyle yansıtıldığı bir anlatım olduğunu vurgular:

“Roman, tasvir ve anlatıma dayalı türler grubuna dahil edilen bir anlatma tarzıdır; edebi türler arasında, en bağımsız olanı, en karmaşık olanı ve değişimlere en yatkın olan bir türdür. Zaman zaman hayali, zaman zaman gerçek tarzda ve gerçek hayat izlenimini vermekle ilgi çeken olayların uzun düzyazı şeklindeki anlatımına roman diyebiliriz” (Bourneur & Quellet, 1989, s. VI Çevirenin notu).

Nurullah Çetin, kısa bir roman tanımını yaptıktan sonra iyi bir roman yazarının eserinin kalitesini yükseltmek için neler yapması gerektiğine değinir. Ayrıca eseri iyi değerlendirmek adına okurlara da bazı görevler düştüğünü belirten Çetin, düşüncelerini şu şekilde açıklar:

“Her sanat eseri gibi roman da kendisine bilinçli bir muhatap olarak yaklaşılması gereken bir edebi türdür. Çoğu okuyucu, maalesef romanı sadece hoşça vakit geçirmeye yarayacak birtakım meraklı olaylar dizisi olarak algılamakta ve öylesine okuyup geçmektedir. Hâlbuki roman, deşilmesi, kazılması, çözümlenmesi, keşfedilmesi gereken nice hazineler ve hissedilmesi gereken nice hazlar barındırır. Yetkin bir romancı, salt bir takım ilgin olaylar aktarmakla kalmaz; bunlar vasıtasıyla değişik düşüncelere, duygulara, kültürel tarihi, felsefi, dini, sosyal ve ideolojik birikimlere, estetik değerlere, güzelliklere ya doğrudan ya da dolaylı olarak göndermelerde bulunarak eserine bir derinlik ve sanatsal bir boyut sağlamaya çalışır...Bilinçli bir roman okuru, romanda nelerin nasıl anlatıldığını, nelerle ilişki kurulup, nerelere göndermelerde bulunduğunu görmeye, anlamaya, farkına varmaya ve bunlardan zevk almaya çalışır” (Çetin, 2021, s. 13).

Mustafa Ayyıldız’a göre romanın tanımını yapmak içerdiği birçok farklı öğe nedeniyle son derece zordur. Bunun sebebi romanın, deneme, romans, tarih,

kaynakça, komik ve hissi dramlar tarzında birden fazla ögeyi işleyerek bir eser haline getirmesidir. Fakat yine de Forster'in Namık Kemal'in tanımına yakın bir ifadesi romanın tanımını açısından güzel bir örnek teşkil etmektedir: "Günlük yaşamda geçerliliği bulunmayan kendine özgü kuralları olan bir sanat eseridir" (Ayyıldız, 2011, s. 15).

Mehmet Orhan Okay, roman türünün kökeninin destanlardan geldiğini ve ilk olarak Avrupa'dan yazın dünyasına yayıldığını, birçok akımında etkisiyle birçok türünün olduğunu şu sözlerle ifade eder:

"Fransa'da "bilim dili Latince'nin karşılığında gelişen halk dili" mânasındaki roman kelimesi önceleri bu dille yazılan hikâyelere ve ilkel roman örneklerine ad olmuş, zamanla Batı dillerince benimsenmiştir. Menşenin destanlara dayandığı ileri sürülen roman türü Avrupa'da doğmuş, hatta bir dönemin hikâyeleri de roman telakki edilmiştir. Roman denilebilecek ilk edebî ürünler üzerinde ihtilâf olmakla beraber bu türün İspanyol yazarı Cervantes'in *Donkişot*'undan itibaren (XVII. yüzyıl başları) geliştiği ve XIX. yüzyılda zirveye ulaştığı kabul edilir. Romantizm, realizm, sembolizm, sezgicilik, egzistansiyalizm, psikanalizm gibi estetik, felsefe ve psikoloji doktrinlerinin etkisiyle günümüze uzanan bu gelişmeyle konu, yapı ve anlatım teknikleri bakımından pek çok roman çeşidi ortaya çıkmıştır" (Mehmet Orhan Okay, Alim Kahraman, 2008).

Milan Kundera, romanın Modern Çağın başından itibaren insanla beraber yol aldığına, Okay'ında belirttiği gibi romanın Avrupa'nın eseri olduğuna ve Avrupa'daki dil ve kültür çeşitliliğinin romanın gelişimindeki önemine şu sözlerle değinir:

"Roman, Modern Çağ'ın başından beri insana sürekli olarak ve sadakatle eşlik etmektedir. "Bilme tutkusu" (Husserl Avrupa tinselliğinin özü olarak görür bunu), insanın somut hayatını incelemesi, onu "varlığın unutulmuşu"na karşı koruması için, "yaşam dünyasına" hiç sönmeyen bir ışık tutması için romana dört elle sarılmıştır. Hermann Broch'un tekrar tekrar söylediği şeyi, bu anlamda anlıyor ve paylaşıyorum: Bir romanın tek var olma nedeni, ancak bir romanın keşfedebileceği şeyi keşfetmektir. Hayatın o zamana kadar bilinmeyen küçük bir kesitini keşfetmeyen roman, ahlaka aykırıdır. Bilgi romanın tek ahlakıdır...Ben buna şunu da ekliyorum: Roman Avrupa'nın eseridir; keşiflerini farklı dillerde yapmış olsa da, bütün bir Avrupa'ya aittir. Avrupa roman sanatını oluşturan, keşiflerin birbirini izlemesi'dir (yazılmış olanların toplamı değil). Bir eserin değeri (yani keşfettiklerinin kapsamı) ancak bu uluslarüstü bağlamda her yönüyle görülüp anlaşılabilir" (Kundera, 2012, s. 17-18).

Bourneur ve Quillet, günümüzde sinemanın edebiyat üzerindeki etkisini geçmişte romanın halk üzerindeki etkisine benzetirler ve romanın gerçeğin anlatımı, eğiticiliği veya keyif vermesini şu sözlerle açıklarlar:

“Gösterme, gerçeği ifade etme, öğretme ya da eğlendirme bakımından romanın kullandığı vasıfalar oldukça güçlüdür. Romanda halka ait zevklerin yaratılması söz konusu değildir sadece, aynı zamanda yeni yeni zevklerin yaratılması da söz konusudur. Bu bakımdan roman türü, günümüzde sinemanın oynadığı rolü oynamış ve oynamaya devam etmektedir, çünkü sinema edebiyatın büyüleme gücünü artırmış ve edebiyat sayesinde kendisine entrika, tip ve mit sağlamıştır” (Bourneur & Quellet, 1989, s. 20).

Gıyasettin Aytaş’a göre, okurun romana ihtiyaç duymasındaki neden ve romanın kitlelerce bu kadar fazla ilgi görmesinin ana sebebi iki şekilde açıklanabilir. Öncelikle insanda var olan merak duygusu nedeniyle kendisinden başka hayatlara dair bilgiler edinmek, sonrasında ise bu bilgileri kendi hayatıyla kıyaslama arzusu olarak tanımlanabilir. Roman işlediği konu itibariyle tarihten de bilgiler aktarması sebebiyle okurun dikkatini çeker ve bu işleviyle tarihin tam aktarmadığı ya da eksik kaldığı yönlerde, okura farklı bir açıdan bakış ve değerlendirme olanağı sunar (Aytaş, 2018, s. 9).

Çetin ise, romanın yazılış ve okunuş amacını açıklarken eğitim, eğlendirme ve estetik haz işlevlerinin yanı sıra propaganda vasıtası olarak kullanılmasını hususuna da dikkat çeker. Çetin’e göre bazı romanlar hayatın içinden gerçek veya olması muhtemel kurgusal olayları anlatmak suretiyle okura bazı bilgiler aktarmayı ve toplumun değer yargılarıyla alakalı mesajlar vermeyi hedefler. Bu hedef sonucunda okurun bazı ahlaki değerler edinmesini amaçlayan yazar toplumu eğitmek adına kendince bir görev üstlenir. Bazı romancılar ise inandıkları ideolojileri yaymak ve topluma dayatmak için romanı bir araç olarak kullanırlar. Bu tarzdaki romanların propaganda işlevi olduğu söylenebilir (Çetin, 2021, s. 102-103). Çetin bu ifadeyle tarihsel romanın ideolojik yönünün de olabileceğine vurgu yapar

Tarihsel roman kavramı en basit tanımıyla tarihi konular çerçevesinde oluşmuş kurgusal bir roman türü olarak tarif edilebilse de yazınbilimciler arasında halen yoğun tartışmaların odağında olup henüz tam bir uzlaşmanın sağlanamadığı bir roman türüdür. Tarihsel roman türünde eserleri olan ünlü Alman yazar Alfred Döblin “Tarihsel roman her şeyden önce bir romandır, tarih değil” ifadesiyle tarihsel romanın nitelik bakımından öncelikle roman özelliğinin önemine dikkat çeker (Gögebakan, 2004, s. 13).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde tarihsel roman kavramı için tarihi roman maddesi referans gösterilirken maddenin tanımı “Başlıca kişileri ve olayları tarihten alınan roman, tarihsel roman” (TDK, 2021) şeklinde yer alır.

Fransızca “le roman Historique” şeklinde adlandırılan tarihsel romanın kısa tanımı için Universalis sözlüğünde romanın kurgularını beslemek ve bu kurguları daha inandırıcı kılmak için tarihten yararlandığı; bireyin öyküsünü anlatırken toplumsal hareketten, halklardan, sınıflardan ve dinlerden de bahsettiği bir edebi tür olduğu açıklanır (Burgelin, 2021).

Argunşah, tarihsel romanda geçmişte yaşanmış olay, devir ve bu dönemlere şahitlik etmiş olan insanların hikayesi aktarılırken edebi ölçülerin göz önünde bulundurulması gerekliliğine vurgu yapar (Argunşah H. , 2016, s. 22).

İrfan Atalay, tarihsel romanın klasik tanımından farklı olarak okurun romandan edinmiş olduğu fikirler sayesinde yeni bir görüş açısına sahip olabileceği noktasına dikkat çeker:

“Tarihin ya da tarihe mal olmuş kişilerin yaşantısının bir kesitini arka fon kullanarak, gerçek ve uydurma kişileri bir arada bulunduran, tarihsel gerçekliği belirli belgelere dayandırarak ortaya çıkarmaya, farklı bir yorum getirmeye ya da okurun gözünde olayları yeniden canlandırarak, okurun kişisel görüşünü oluşturmayı amaçlayan yazınsal tür olarak da tarihsel romanı tanımlamak olasıdır” (Atalay, 2011, s. 36).

Aytaş, tarih ve edebiyatın birbirinden ayrı olarak düşünülmemeyeceğini ve “İnsanlığın bilinen ve bilinmeyen geçmişini tarih anlatırken, edebiyat da tarihin bıraktığı boşlukları doldurarak insanlık tarihine ayrı bir pencereden bakar” ifadesiyle tarihsel romanın tanımına açıklık getirir (Aytaş, 2018, s. 13).

“Tarihsel” sözcüğü, yapısıyla bir yandan “tarih” kısmıyla, “-sel” ekiyle öznellik ve kurguyu ifade eder. Bu haliyle de tarih bilimi ve kurgu temeline dayanan edebiyat biliminden oluşan disiplinlerarasılığı ifade eder. Roman gerçek hayattan da beslenen ve okura bunu aktaran bir tür iken, tarihsel roman okura gerçekliği daha fazla yansıtır. Bu gerçeğe rağmen tarihsel romanın kurgu tarafının daha ağır bastığı görülür (Aynacı, 2019, s. 35).

Kimi yazın eleştirmenleri tarihsel roman adlandırmasının uygun olmadığı görüşünü savunur. Örneğin Fethi Naci “Romancının işi tarih değil roman yazmaktır” (Naci, 1997) başlıklı makalesinde tarihsel roman adını doğru bulmadığını bunun yerine bu tarz romanlar için ‘tarihten söz açan roman’ ifadesinin kullanılmasının daha uygun olduğunu ifade edip konuyla ilgili şu sözlere yer verir:

“Romancı araştırmalar yapabilir, topladığı belgelerden yararlanabilir; ama sıra yazmaya gelince, işinin tarih yazmak olduğunu unutmamak zorundadır; bunun için topladığı bilgiler, belgeler, buzdağının denizin altında kalan büyük bölümü gibi olmalıdır, göze batmamalıdır; çünkü romancı, o bilgileri belgeleri aktarmayacaktır romanına, roman kişilerinin düşüncülerinin, davranışlarının nasıl biçimlendiğini gösterirken yararlanacaktır o bilgilerden, o belgelerden” (Akt. Kırılmış, 2007, s. 35).

Tarihsel romanı değerlendirirken bu türün öncelikle kurmaca bir tür olduğu noktasına dikkat çeken Ali Tilbe ve Kamil Civelek; sanatsal bir bakış açısı ve tarih bilinci çerçevesinde hikayesini kurgulayan tarihsel roman yazarının romandaki tarihsel kişileri ve o dönemin olaylarını çok detaylı ve dikkatlice inceleyip unutulmaya yüz tutmuş bir kişiyi ya da olayı tekrar canlandırmak suretiyle okura aktarıldığını ifade eder (Tilbe & Civelek, 2006, s. 142).

Tarihsel romanda karakter hem geçmişi açıklayan hem de geçmiş olayların ışığında bugüne ışık tutan kişidir. Her ne kadar tarihsel bir olay aktarılsa da yazar sonuç olarak kurgusal bir yapıt ortaya koyduğu fikrini ön planda tutar. Bir yapıtın tarihsel roman türüne girmesi için o olayın bitmiş ve etkilerinin tamamlanmış ve tarihin sayfaları arasındaki yerini almış olması gerekir (Gögebakan, 2004, s. 15).

Tarihsel Roman Topluluğu Dergisi² editörlüğünü üstlenen Sarah Johnson türün tanımının yapılması noktasında tam bir uzlaşa sağlamanın zor olduğunu ifade etse de akla ilk gelen açıklamanın ‘geçmişin kurgusu’ olduğunu belirtir. Scott H. Dalton bu konuda uzlaşa sağlanamamasını; her okuyucunun, yazarın, yayıncının hatta basının tarihsel romanın ne olduğu ya da olması gerektiği hakkında kendi görüşü olmasına bağlar ve türün tanımına daha değişik bir yaklaşım getirir:

- “Karşılaştıkları zorluklar bağlamında gerçek tarihi kişilikler.

² The Historical Novel Society, 1997 yılında İngiltere’de kurulan ve tarihsel roman incelemeleri yapan bir çevrimiçi bir dergidir.

- Hayali durumlarda gerçek tarihi kişilikler.
- Belgeli tarihsel durumlarda kurgusal kişilikler.
- Kurgusal durumlar kurgusal kişilikler, fakat gerçek tarihsel bir dönem bağlamında” (Rodwell, 2013, s. 49-50).

Yazar klasik tarihsel romandan daha farklı olarak kurgu yönünden daha zengin bir anlatım çerçevesinde şekillenen bir yaklaşıma işaret eder. Genel yapıda tarihsel roman gerçek olay ve kişilerin kurgu içinde birbiriyle harmanlanarak aktarılması iken yazar gerçekte olmamış bir durumu kurgulayarak tarihsel kişiler eşliğinde hikayesini anlatabilir. Kurgusal yönü daha yoğun olarak tasarlanan ve hem olayların hem de kişiliklerin kurgusal olarak planlandığı hikâyenin tarihsel bir dönemi yansıtmak adına kullanılabileceğine değinen yazar, tarihsel romanda kurgunun önemine ve işlevine dikkat çeker.

Dalton yazın dünyasında tarihsel romanın klasik biçiminden daha farklı yapıtlar da olduğunu belirtip onun şu özellikleri taşıdığına yer verir:

Tarihsel romanda öykünün zamansal düzlemde ileri veya geriye taşınması söz konusudur yani modern zamandan bir kişilik zaman içinde geçmişe veya tarihsel bir kişilik günümüze taşınır. Tarihsel romanın bir diğer özelliği de alternatif bir tarih anlayışı ya da ‘şöyle olsaydı’ şeklindeki bir varsayımla bilinen tarihsel olayları farklı biçimde sunması ya da sonuçlandırmasıdır, II. Dünya Savaşında Almanları galip göstermek, Alamo Muharebesinde Teksas Cumhuriyetinin zafer kazanması ya da 1065’te Normandiya Dükü William’ın ölmesi gibi. Klasik tarihsel romandan farklı olarak sihir, ejderhalar veya başka bir fantezi unsuruyla birlikte tasvir edildiği tarihsel fantezi de değişik yapıtlar olarak kendine yer bulur (Rodwell, 2013, s. 50).

Tarihsel romanın çeşitli yazarların tanımlarından yola çıkarak özeti şu şekilde yapılabilir: Tarihin bir dönemini, tarihsel kişilikler, belgeler ve olayları da dahil ederek gerçeklere sadık kalmak koşuluyla edebi bir dil ve anlatımla yer yer kurgusal karakterler ve olaylar eşliğinde sunan, okuyucuda heyecan uyandırmak suretiyle aynı zamanda tarih bilinci yaratma noktasında da katkıda sunan yazın dünyasında oldukça ilgi gören bir roman türüdür.

Tarihsel romanın dünya yazınındaki konumunu ve tanımını alışıldık tarzdan tamamen farklı şekilde yapan Jacques Cellard şu cümlelere yer verir: “Mutlak

kültüründe mayonezin yeri neyse tarihsel romanın da edebiyattaki yeri odur: Düzenli karıştırılan romanın sarısına tarih eklenir. Tuz ve karabiber, tabii ki (seks ve kan demek istiyorum), fakat aşırıya kaçmadan. İster alır ister almaz” (Gengembre, 2006, s. 144).

Dünyadaki değişim ve yenilikler her konu ve alanda olduğu gibi yazın dünyasını da etkiler. Bu bağlamda tarihsel romanda zaman içinde bazı değişikliklere maruz kalır. Yirminci yüzyılda tarihsel roman okuyucuların cinsiyetine göre farklılık göstermeye başlar. Kadınların ilgi gösterdikleri tarihsel romanlar genellikle güçlü erkek karakterlerin dahil olduğu hafif romantik kurgu çizgisinden kadının tarih boyunca toplumdaki rolünü konu alan hikayelere kadar uzanır. Erkeklerin tercihleri ise kadınlara göre daha farklıdır. Macera, savaş, suç, cinayet ve gizem gibi konuları içeren kurgular ilgi görür. Tarihsel roman esaslı televizyon ve sinema yapımlarında ise kadın kurgusu geniş bir şekilde kadınlara hitap ederken; erkek kurgusu baz alınan yapımlar her iki cinsiyet tarafından rağbet görür (Phillpott, 2011, s. 10-11).

Öztürk, tarihsel roman özelinde her ne kadar tarihsel roman yazarı ve tarihçinin ortak bir konu hakkında yazsalar da roman yazarının kurgu açısından özgür olduğuna ve tarihsel bilgilerin kullanımı noktasında seçici davranabileceğini şu sözlerle ifade eder:

“Tarihi bilgi ve belgeleri kullanarak eser veren tarihçi ve romancı bu bilgi ve belgeleri kullanırken değerlendirme ve seçme yapıyor, seçtiklerini yorumlayarak sunuyorlar. Tarihçi bunu yaparken objektif olmak mecburiyetinde ve ancak gerçekten olmuş olayları yazmak durumundadır. Yarın ve talih kavramlarına yer veremez” (Öztürk, 1992, s. 12).

Tarih ve kurgunun birlikte kullanılması, yazınsal ve estetiğe yönelik sorunlar doğurur. Tarihin gerçekliğini bozmadan kurguyla yoğrulması estetiği olduğu kadar yazınsal özgürlüğü de sınırlandırır. Ancak gerektiğinde tarih kurguyu, kurgu tarihi kullanarak bir arada yer alırlar. Paul Ricœur bu bağlamda:

“Tarih ve kurmacanın birlikteliğiyle hem ontolojik hem de epistemolojik temel yapıyı kastediyoruz; bu yapı sayesinde tarih ve kurgu, birbirinin yönelimselliğinden yararlanarak kendi yönelimlerini somutlaştırır. [...] tarih bir şekilde zamanı yeniden biçimlendirmek için kurguyu kullanır ve [...] kurgu da tarihi aynı amaç için kullanır” (Ricœur, 1985, s. 330)

1.2. Tarihsel Romanın Genel Özellikleri

Tarihsel romanda bulunması gereken en temel özellikleri üç maddeyle sıralamak gerekirse; ilk olarak okuyucuda gerçeklik algısının oluşmasını sağlamasıdır. Çünkü bu durum romanın yapısında doğal olarak bulunan bir özelliktir. Bir diğer özellik ise yazarın gerçekleri okur için daha dikkat çekici ve cazip hale getirmek adına olayları ve kişileri yeniden yorumlayıp macera, aşk ve gizem gibi unsularla bezerler. Yazar bu hususta konuyu dilediği gibi işler ve yorumlar. Fakat tüm bunları yaparken tarihsel roman yazarının belki de farkında olmadan üstlendiği bir görev vardır. Bu görev okuyucusuna milli tarih bilinci vermek, geçmişin önemini hatırlatmak ve okuyucunun bunlardan bir ders çıkarıp ilerisi için isabetli kararlar almasına katkıda bulunmaktır. Üçüncü özellik ise, eserin konusunun yazarın yaşadığı dönem öncesini içermesi ya da en azından çocukluk dönemini kapsayan bir zaman dilimine ait olması gerekmektedir (Argunşah, 1990, s. 7-9).

Sadık Kemal Tural'a göre bir romanın tarihsel roman sayılabilmesi için olayın tamamlanmış, zaman mührünü yemiş ve olayın etkilerinin son bulmuş olması gerekir. Öyle ki, tarihsel romanın atası olarak gösterilen Scott'ın tarihsel romanlarında iki-üç kuşağa varan zaman aralığı tercih edilmiştir (Gögebakan, 2004, s. 16).

Tural'da benzer bir ifadeyle tarihsel romanın en önemli özelliğinin gerçekliğe dayanması olduğunu ve diğer güncel dönem yapıtlarına göre farkının ele aldığı konunun başlangıç ve sonunun bilinmesi ve gözlenebilmesi olduğunu dile getirir. Bu ifadesini desteklemek adına Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa*'sının tarihsel roman olduğu buna karşılık Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban*'ının bu kategoriye girmediğini belirtir. Tarihsel romanın en az ne kadar bir zaman geriye dönük olması noktasında çok farklı görüşler mevcuttur. Murat Belge ise Tural'a göre süreyi çok daha kısa tutarak üzerinden on yıl geçmiş bir olayın romana dönüştürülmesine olumlu bakmaktadır. Mehmet Ali Kılıçbay, Fransa'da romanların en az resmî belgeler hatta yer yer onlardan daha fazla tarihe ışık tuttıklarını şu sözlerle dile getirir: "9. yüzyıl Fransa'sını tanımak için tek bir seçeneğiniz olsaydı devlet belgelerini mi, Balzac'ın romanlarını mı seçerdiniz?" (akt. Kırılmış, 2007, s. 22-23)

Amerikan Tarihsel Roman Cemiyeti tarihsel romanın tanımıyla ilgili tatmin edici bir cevabın verilmesinin zor olduğuna değinir ama fakat genel tanım için şu ifadeleri kullanır: “Tarihsel romanın konu olarak ele aldığı olayların en az elli yıl öncesine dayanması ya da yazarın anlattığı olayların yaşandığı dönemde hayatta olmaması gerekir” (Rodwell, 2013, s. 47). İngiliz tarihsel roman yazarı Jill Paton Walsh “bir roman, yazıldığı zamana bakılmaksızın, tamamen veya kısmen tarihin malzemesi olan kamusal olaylar ve sosyal koşullar hakkında olduğunda, tarihsel bir romandır” iddiasında bulunur. Pulitzer Ödülü sahibi *Andersonville*'in yazarı MacKinlay Kantor, romancının tarihe karşı yükümlülüğü konusunda son derece katıdır. Tarihsel roman teriminin kendine has bir itibarının olduğunu ve geçmişin yeniden yaratılması hedeflenen yapıtlara uygulanması gerektiğini savunur. Tarihsel romanın geçmişin farkındalığını yaratarak okuyucunun bugünün ve geleceğin korku ve şaşkınlıklarıyla yüzleşmesine yardımcı olabilmesi yönüyle önemli bir yazın türü olduğunu ifade eder. Bu yönüyle tarihsel roman içeriğiyle okuyucunun acılar, zaferler, hayaller ve hayal kırıklıkları ile geçmişten ders çıkarmak suretiyle faydalanabileceğine vurgu yapar (Rodwell, 2013, s. 48-49).

Fatih Aynacı, Lukács'ın tarihsel roman kavramı ve temel özellikleri hakkındaki fikirleri, Döblin'in yorumu, Scott'ın tarihsel roman görüşünden ve diğer yazar ve araştırmacıların tür hakkındaki beyanlarından yola çıkarak tarihsel romanın tanım ve özelliklerini aşağıdaki şekilde özetler:

“(...)kurgusal özelliklerin öne çıktığı; süreç ve etkileri bakımından tarihsel olarak kriz niteliği taşıyan, sonlanmış herhangi bir tarihsel dönem ya da olayın uzamla uyumlu biçimde hem olabildiğince gerçeğe yakın aktarıldığı hem de sanatsal bir üslupla yansıtma amacının güdüldüğü; konu edinilen dönem ya da olayın gerçekleştiği zaman ile kurgu yoluyla sanatsallaştığı zaman arasında en az iki-üç kuşaklık farkın bulunduğu; anlatıdaki kişilerin ana karakterlerle birlikte eşit düzeyde rol üstlendiği; kurgu ile gerçeğin uyum içinde bir araya geldiği melez yapı bir roman türüdür” (Aynacı, 2019, s. 42).

Diğer roman türlerine göre tarihsel romanda kişilerin daha az önem arz ettikleri kanısı yazınbilimciler arasında yaygındır. Bu durumun sebebi, tarihsel romanın öncelikli amacının tarihi olay ya da olgulara daha fazla dikkat çekmeyi hedeflemesidir. Yazarın ana malzemesi tarihsel gerçeklik olduğunda dolaylı romandaki kişiler ikincil önemde konumlanır. Kuramsal açıdan değerlendirildiğinde yazarın

uyguladığı bu yöntemin tarihsel romanın amacıyla kesiştiği söylenebilir (Gögebakan, 2004, s. 39).

Tarihsel romanın konusunun geçtiği zamanın şartlarını etraflıca sunması, sadece olayları değil bu olaylara neden olan koşulları aktarması tarihsel romandan beklenen bir durumdur. Scott'ın tarihsel romanlarının önemli bir özelliği olan bu ölçüt Lukács'ın da dikkat çektiği bir husus olarak karşımıza çıkar (Gögebakan, 2004, s. 74-75). Lukács tarihsel romanın ana maksadının olayların yeniden aktarılmasından ziyade bu dönemde yer almış kişilerin şiirsel bir biçimde diriltilmesi ve insanların hangi durum ve koşullar altında nasıl düşündükleri ve hissettiklerinin aktarılmasının olduğunu ifade eder (Lukács, 2016, s. 46).

Lukács, tarihsel roman yazarlarının eserlerinin yapısını oluştururken sıradan ve kurmaca kişilikleri kullanmalarının daha doğru olacağını; büyük tarihsel kişilerin ön plana alındığı eserlerde sosyal olguların hakikati yansıtmada yetersiz kalabileceğini ve asıl önemli olanın bu kişiliklerin kendilerinin değil de yaşadıkları zamana yön veren sosyoekonomik olaylar ve olgular olduğunu düşünür (Gögebakan, 2004, s. 100-101).

Ina Schabert, kurmaca ve gerçeğin dengesinin dikkatlice oluşturulması noktasına dikkat çeker ve bu durumun tarihsel roman yazarının en büyük sıkıntısı olduğunu vurgular: "...gerçekliği ön plana çıkarması halinde fazla 'bilimsel', fiksiyona ağırlık vermesi durumunda ise aşırı 'kurmaca' olduğu, yani bir anlamda tarihsel gerçekliği saptırdığı eleştirisiyle karşı karşıya kalacaktır" (Gögebakan, 2004, s. 118-119).

Tarihsel romanlarda karakterler gerçek veya kurmaca bireylere dayanıyor olabilir ve bununla birlikte, tipik olarak, zaman aralığına uygun davranırlar. Yazar, okuyucunun dönemi daha rahat anlayabilmesi için dönemden bazı kelime dağarcığı ve genel dilbilgisi yapısını tanıtmalıdır, ancak bunu yaparken öncelikle okuyucunun aşına olduğu kelime ve ifadelere bağlı kalmalıdır (Gögebakan, 2004, s.44-45; Lukács, 2016 s.264).

Tür gözetmeksizin romanlarda kişiler hikâye açısından çok önem arz ederler fakat tarihsel romanlarda özellikle güncel olanlarında tarihi olaylar ön plana alınmak suretiyle kişiler sadece destekleyici unsur olarak kullanılırlar. Yazarlar yapıtlarında

kişileri oluştururken iki yöntemi benimseyebilirler: Scott'ın yaptığı gibi romanın kahramanını toplumun içinden sıradan bir karakter seçerek ya da kurguyu gerçek bir tarihsel kişilik üstüne oturtturarak. Türk yazınında genel eğilim gerçek kişiler üzerine kurgulanması yönündedir. Bu durumda yazar tarihsel gerçek ve belgelere daha sıkı bir şekilde bağlı olmak zorundadır. Eğer yazar tarihsel kişileri kişileştirme aşamasında fazlaca yorumlarsa konuyla ilgili çeşitli eleştirilere muhatap olabilir. Tarihi kişileri halk nezdinde küçük düşürücü şekilde tasvir edilmesi vicdanları yaralayabilir ve bu durum saygısızlık olarak kabul edilebilir. Lukács ise romanda büyük tarihi kişilerden daha çok bu kişilerin yaşadıkları çağa yön veren düşüncelerinin ve olayların anlatılmasını savunur (Kırılmış, 2007, s. 522-523).

Gögebakan'a göre tarihsel roman yazarı tarihçiye göre daha öznel davranma şansına sahiptir çünkü tarihçinin kesinlikle uyması gereken nesnel ölçütler varken, yazar hayal gücü sayesinde tarihi belgelerdeki eksiklik ya da boşlukları kurmaca bir hikayeye doldurur (Gögebakan, 2004, s. 49).

Tarihsel romanın tarihsel kişilikleri, olayları ve maceraları geçmişe ve tarihi ilgi ve dikkat çekmek amacıyla yazıldığını ifade eden Argunşah, bu durumu aşağıdaki şekilde açıklar:

“Bu ilgiyi uyandırmak isteyen yazar, tarihe mal olmuş zamanları ve kahramanları hayâl gücünü okşayacak unsurlarla canlandırır. Bazen bir entrikalar ağı teşkil ederek âdeta bir casusluk romanı meydana getirir. Gerçek mânâdaki casusluk romanları çok fazla tıbbi, teknik, politik ve benzeri konularda bilgi birikimini icap ettirir. Fakat bu casusluk macerası tarihi atmosfere yerleştirilirse yazar genellikle bu bilgi birikiminden kurtulmaktadır. Çünkü tarihi romanlarda bu tür bilgilerin yerini tarihi atmosferi verecek doğru ve teferruatlı tarih bilgisi alır” (Argunşah, 1990, s. 25).

Lukács, büyük tarihsel kişilerden ziyade bu kişilerin yaşadıkları zamana damga vuran düşüncelerin ve olguların tarihsel romanın ana unsurun olduğunu düşünür (Gögebakan, 2004, s. 43). Tarihsel romanda sadece gerçek ve tanınan kişilerin yer almasının gerekli olmadığını dile getiren *Gülün Adı* romanının yazarı Umberto Eco konuya dair fikirlerini şu şekilde açıklar:

“Oysa tarihsel romanda, genel ansiklopedi terimleriyle tanımlanabilir kişilerin sahneye girmeleri şart değildir. Promessi Sposi'yi (Nişanlılar) düşünün; en tanınmış kişisi, Manzoni'den önce az kimsenin bildiği Kardinal Federigo'dur. Ama Renzo'nun, Lucia'nın ya da Fra Cristoforo'nun yaptıkları herşey, ancak 17.yy.

Lombardia'sında yapılabildi. Kişilerin yaptıkları, tarihin yani olup bitenlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaya yarar. Yaşantılar ve kişiler kurmacadır; ama O çağ İtalya'sı hakkında tarih kitaplarının hiçbir zaman bu denli açıklıkla söylemedikleri şeyleri söylerler bize” (Öztürk, 1992, s. 22).

Tarihsel romanlar hedefledikleri kitlenin yaş grubuna göre farklılıklar gösterebilir. Çocuklara hitap eden tarihsel romanlar daha sade bir kurguyla anlaşılması kolay ve basit bir dille bir kahramanın öne çıkarıldığı kısa bir yapı içinde aktarılırken; yetişkinler için yazılanlar daha uzun, macera yönünden zengin ve bazen erotizm de içeren yapıtlar olarak karşımıza çıkabilir (Argunşah, 2016, s. 45).

Macera ve heyecan unsurunun yoğun olması sebebiyle çok geniş bir kitle tarafından zevkle okunan tarihsel roman salt tarih bilgisinin sıkıcı yanını hafifletir. Fakat bu durum, bazen yazarın tarihsel bilgilere kendi yaptığı seçimler, bilgi birikimi ve siyasi görüşü çerçevesinden değerlendirmesi nedeniyle okuyucusunu gerçek tarihten daha ziyade onun bir yorumuyla karşı karşıya kalmasına neden olabilir (Argunşah, 2016, s. 125). Argunşah tarihsel roman yazmanın diğer roman türlerine göre daha farklı ve zor olduğunu düşünüyor. Öncelikle yazarın romanın teknik konularına hâkim olması gerektiğini, sadece iyi bir hayal gücünün yeterli olmadığını, kendisinin de farklı türlerde iyi bir okuyucu olması gerektiğini savunuyor. Yazarın tarih konusunda bilgi birikiminin zengin olmasının önemli bir nokta olduğunu dikkat çeken Argunşah, yazarın yapıtını yaratırken her ne kadar özgür olsa da insanlığın tarihini yazması nedeniyle tarihsel gerçekliğe aykırı davranamayacağını ifade eder (Argunşah, 2016, s. 151).

Tarihsel romanlarda mekân hikâyenin en önemli unsurlarında biri olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle yazarlar gerçek mekanlara yapılan göndermeleri çokça kullanırlar. Böylelikle kurguya gerçek bir görünüm veren yazar gerçekliği doğrulanabilen yer ve mekanlar sayesinde onlarla bağlantılı diğer konular hakkında da okurları ikna etme etkisine sahip olur (Cichocka, 2007, s. 330).

1.3. Türün Doğuşu

Fransız devrimiyle birlikte tarih anlayışı değişir ve bunun doğal sonucu olarak romanda kendine tarihsel bir form bulmak adına bu değişimden etkilenir. Önemli ölçüde çeşitli öğeyi barındıran (dönemler, karakterler, temalar vb.) tarihsel romanın

zenginliğinin ortaya çıkacağı ve tüm okuyucu kitlesinin hedef alınacağı büyük romantik döneme girilir (Gengembre, 2010, s. 367-368). Walter Scott'ın *Waverley* adlı yapıtının tarihsel romanın ilk rneği olduğu konusunda yazınbilimcilerin büyük bir kısmının ortak görüş bildirmeleri, türün 19. yüzyılda doğduğuna işaret eder. Scott'ın göstermiş olduğu başarıyla tarihsel roman türünün ana hatlarını çizer ve kendisinden sonra gelen birçok yazarı etkiler. Yazarın bu başarısı sadece İngiltere'yle sınırlı kalmaz ve bütün Avrupa'ya yayılır (Gögebakan, 2004, s. 16-17). Fransız İhtilalinin bir sonucu olarak ortaya çıkan Batıdaki milliyetçilik akımı, döneme hâkim olan romantizmin sanatkrlara malzeme olarak tarihi sunması, tarihsel romanın daha hızlı yayılmasına ve kabul görmesine neden olur (Argunşah, 2016, s. 11). Gögebakan'da Argunşah gibi tarihsel romanın türünün doğuşunda Fransız İhtilali'nin etkisinin büyük olduğunu düşünür ve konuyu şöyle detaylandırır:

“Tarihsel romanın ortaya çıkışında bir diğer etken de Fransız Devrimidir. Fransız Devrimi, Napolyon savaşları ulusçuluk dalgasını Avrupa'da neredeyse moda haline getirecektir. 1789 ve 1814 yılları arasında Avrupa'da her ülke şu ya da bu şekilde bir değişime maruz kalacaktır. Uluslar, hem Napolyon işgallerinin uyandırdığı intikam duygusu hem de dönemin genel karakteristiği haline gelen ulusçuluk akımı nedeniyle olayları o güne değin görülmemiş bir biçimde algılamaya başladılar. Hem ilk tarihsel romanın 19. Yüzyılda yazılmış hem de tarihsel romanın en parlak dönemini 19. Yüzyılda yaşamış olması bu bağlamda bir rastlantı değil, sözünü ettiğimiz sürecin bir sonucudur” (Gögebakan, 2004, s. 19).

Lukcs, Scudry ve Calprende gibi dönemin yazarlarının romanlarından örnek vererek bu eserlerin sadece konu ve kostüm bakımından tarihsel olduklarını belirtip bu eserleri sözde tarihsel roman olarak tanımlar (Lukcs, 2016, s. 15). Farrell, tarihsel romanın doğuşuyla ilgili olarak Lukcs'ın *Tarihsel Roman* adlı eserinde ikna edici bir şekilde savunduğu üzere, bu türün Scott ile ortaya çıktığına vurgu yapar. Her ne kadar 17. ve 18. yüzyıllarda tarihsel temalı romanlar mevcut olsa da bunlardaki karakterler ve olay örgüleri henüz kendi dönemini tarihsel olarak algılamayan yazarların kaleminden çıkar. Scott kendisinde doğuştan var olan ykleme yeteneği, İskoç lehçesini çok iyi kullanması ve aristokrat görgü kurallarına aşinalığı sayesinde, dilencilerden ve tarım işçilerinden burjuvaziye, mesleklere ve toprak sahibi aristokrasiye kadar tüm İskoç toplumunu çok ustaca hassas bir şekilde betimler. Scott'ın eserlerinde sıradan insanlara duyarlılığı ön plana alması yeni bir yönelim olur. Benzer şekilde, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda İskoçya'yı sarsan siyasi ve dini

çatışmaların yanı sıra Kuzey İskoçyalıların tuhaflıklarını da inandırıcı bir şekilde resmeder (Farrell, 2021).

Fransa’da tarihsel romanın ortaya çıkışıyla ilgili olarak 1817 yılından itibaren Scott’ın çevirilerinin artışına işaret eden Gengembre, Fransız Devrimin de çok etkili bir rol oynadığını ifade eder. Bu türün Fransa’daki en büyük temsilcisinin Alexandre Dumas olduğunu belirten Gengembre onun şu sözlerine yer verir: “Tarihi roman yapmaktaki iddiamız, sadece bilen bir okuyucu kitlemizi eğlendirmek değil, aynı zamanda bilmeyen bir okuyucuyu eğitmektir ve özellikle bunun için yazıyoruz” (Gengembre, 2010, s. 369).

Scott’ın çalışmaları ulusal kimlik ve yazın yaratma sürecinde önemli etkileri olur. İtalyan şair ve romancı Alessandro Manzoni, 1823’te modern İtalyan yazınının kurucu yapıtı olarak algılanan, Türkçeye *Nişanlılar* olarak çevrilen *I Promessi Sposi* isimli romanında Scott’ın tarihsel roman modelinden örnek alır. Portekiz’de romancı ve tarihçi Alexandre Herculano *Portekiz Tarihi* isimli yapıtına ek olarak birçok tarihsel roman yazarken, José Mármol, Arjantin yazınının ilk romanı olan *Amalia* adlı yapıtıyla ülkesinde tarihsel roman türünün ilk örneğini sunar (DesBiens, 2006). Türk yazın tarihine baktığımızda, ilk tarihsel romanı denemesinin Ahmet Mithat Efendi’nin *Yeniçeriler* adlı yapıtı olduğunu görüyoruz (Kırılmış, 2013). Anadolu Üniversitesi Basımevinin yayınlamış olduğu Namık Kemal’in *Cezmi* isimli romanının tanıtım yazısında belirtildiği gibi, konusunu XVI. yüzyılda II. Selim döneminden başlayıp aralıklarla devam etmiş olan Osmanlı – İran savaşlarından alan bu yapıt, Türk yazınının ilk gerçek tarihsel romanı olma özelliğini taşır (Kemal, 2018).

Günümüzde tarih, sosyal medyanın da etkisiyle sadece tarihçiler tarafından kaydedilen basit bir gerçekler zinciri değil, kimlik ve aidiyet duygumuzla bağlantı kurmak için kullanılan karmaşık bir anlatıdır. Bu karmaşık anlatının okurlarca daha iyi idrak edilmesi noktasında tarihsel roman devreye girer. Çünkü tarihsel roman sadece geçmişin anlatımı değil aynı zamanda hissettirilmesidir. Okurların, tabi oldukları ulusun zaferleri, haksızlığa uğramış toplumların acıları, geçmişte yaşamış tarihsel kahramanların hikayeleri gibi tarihsel olaylar ve kişiliklerin kurguyla harmanlanarak aktarılmasından çokça etkilendiğini fark eden yazarlar, günümüzde tarihsel romana

ağırlık verdikleri görülür. Tüm dünya yazınında, son yıllarda en çok satan kitaplar arasında tarihsel roman türüne giren yapıtların olması, tarihsel romanın altın çağını yaşadığını düşündürür.

1.4. Walter Scott- Tarihsel Romanın Öncüsü

Tarihsel romanın hem mucidi hem de en başarılı uygulayıcısı olarak kabul edilen Sir Walter Scott 15 Ağustos 1771 tarihinde İskoçya'nın Edinburgh kentinde dünyaya gelmiştir. Babası bir avukat ve annesi bir doktorun kızı olan Scott, ilk yıllarından itibaren yaşlı akrabalarının İskoçya hakkındaki hikayelerini dinlemeyi severdi ve bunun etkisiyle doymak bilmez bir şiir, tarih, drama, peri masalları ve aşk romanları okuru olur. Dikkat çekici bir hafızaya sahip olan ve şiir okumasıyla insanları şaşırtan Scott'ın komşu kırsal bölgeleri keşif merakı onda doğal güzelliğe olan sevgiye ve İskoç atalarının tarihi mücadelelerini derinden takdir etmesine yol açar (Britannica, 2021). Scott yaşadığı çağa kendi anavatanı olan İskoçya'nın da ötesinde çok derin ve tartışılmaz bir etki bırakır. 1820'den 1870'e kadar tüm Avrupa'da, Rusya'da olduğu kadar İspanya'da da onun taklitçileri çoğalır (Robert, 2021). Her ne kadar XVII. ve XVIII. yüzyıllarda dahi tarihsel konulu romanlar olsa da tarihsel romanın ilk örneklerini Walter Scott'ın hayata geçirdiği hususunda yazın dünyasında bir görüş oluşur. Tarihsel roman, yazarın bu türdeki ilk yapıtı olan *Waverley* adlı romanıyla yazın dünyasında yeni bir tür olarak yerini alır (Lukács, 2016, s. 15). Scott'ın büyük başarı yakalayan bu yapıtın ilk basımı iki gün içinde tükenir. İngiliz roman yazarı Jane Austen bu romanla ilgili olarak esprili bir dille şu yorumu getirir:

“Walter Scott'ın roman yazma işini iyi beceremez, özellikle de iyi romanları- bu adil değil- Bir şair olarak yeterince ünü ve iyi bir kazancı var ve başkalarının ekmeğinde gözü olmamalı. Ondan hoşlanmıyorum ve elimden gelse Waverley'den de hoşlanmak istemiyorum- ama korkarım ki mecburum” (Phillpott, 2011, s. 3).

Stuart Ferguson, *Waverley*'in tarihsel romanın ilk örneği olmanın dışında türün en önemli yapıtı olduğunu ifade eden Lukács'ın, asıl başarının 1745 Britanya'sının siyasi ve askeri olaylarının yeniden anlatılması değil, bir siyasi hareketin (Jacobite İsyanı) ve özellikle de İskoç klan toplumunun Charles Edward Stuart'ı destekleyen gerici unsurlarının yeniden yaratılması olduğunu vurguladığına dikkat çeker (Ferguson, 2005, s. 424). Scott yazdığı dönem açısından bakıldığında

Fransa ve Kuzey Amerika'daki devrimler, Haiti ve İrlanda'daki ayaklanmalar, Napolyon savaşları, Britanya İmparatorluğu'nun genişlemesi ve denizlerdeki egemenliği, köle ticareti ve giderek yükselen kapitalist yaklaşımın İngiliz köylüsünü etkilemesi gibi olağanüstü karışımlar içeren bir dönemde eserler verir (Farrell, 2021).

Scott, sadece kitapları en çok satan yazar olması yönüyle değil, en çok beğenilen yazar olmasıyla da döneminin en başarılı yazarı kabul edilir. Kitapları on dokuzuncu yüzyıl boyunca satılır ve ününü 1890'lara kadar korur. Elbette diğer yazarlar, kendilerini Scott'tan ve onun başarısından uzaklaştırarak kendilerine alan yaratsalar da çoğunlukla bu başarının büyüklüğünü inkâr edemezler (Hewitt, 2004).

Waverley'den bazı bölümler daha önce Fransızca yayınlansalar da XIX. yüzyılın başında Fransa'da olağanüstü bir başarı yakalayan ve yazın dünyasında önemli etkileri olan Scott'ın romanları Fransızcaya ilk defa Guy Mannering tarafından 1816'da çevrilir. *Le Globe* dergisine göre 1824'te Fransa'da, Scott'ın romanları 200.000 adet kopya ve başka bir kaynağa göre 1830'da 1.500.000 kopya satılır. Scott'ın Fransa'da romanlarının etkisi edebiyat alanının ötesine geçerek müzik, resim, kostüm, iç dekorasyon ve özel eğlenceye kadar uzanır öyle ki Louis Maigron'a göre Berry Düşesi *Waverley* romanından esinlendiği kostümlerle birkaç kıyafet balosu verir (Haggis, 1985, s. 21).

Lukács'a göre Scott'ın başarısının ve ününün ana nedeni eserlerinde tarihsel-toplumsal kişiliklerin insani olarak kurgulanmasıdır. "Büyük tarihsel fikir akımlarının çarpıcı şekilde tezahür ettiği tipik insani özellikler Scott'tan evvel asla bu muhteşemlikte, açıklıkta ve vurguyla tasvir edilmemiştir" (Lukács, 2016, s. 36)

Michel Vanoosthuyse'a göre Scott'ın büyüklüğü bir realizm başarısı olarak görülebilir çünkü eserlerinde edebiyat tarihinde ilk defa ikili kompozisyon ilkesi çerçevesinde karakterleri kendi tarihselliği içinde ele alır. Scott tarihsel büyük karakterler yerine sıradan kahramanı hikâyenin merkezine oturtarak dönemin çelişkilerinin daha iyi anlaşılmasını sağlar (Vanoosthuyse, 1996, s. 27).

Fransa'da, en ünlü temsilcisinin Walter Scott olduğu tarihsel romanın başarısı, romantik türün geleneksel olarak kadınlarla ilişkilendirilen duygusal roman alanından çıkarılmasına katkıda bulunur ve kadın üzerine söylemin erkeksileştirilmesinin

başlangıç noktasını oluşturur. Balzac'ın ilk tarihi romanı *Le Dernier Chouan* veya *la Bretagne en 1800* için seçtiği başlık, Scott'ın ilk romanı *Waverley*'e neredeyse açık bir saygı duruşu niteliğindedir. Bu hayranlık işaretlerine ek olarak, Walter Scott ayrıca muazzam bir ticari başarı elde eder. Romanları, okuma salonlarında en çok okunan kitaplar arasında yer alır ve Fransız okuyucularda çağrışım yaptığı gerçek tutkunun bir göstergesi olur (akt. Raulet-Marcel, 2013, s. 2-3). Stendhal, Balzac'a göndermek üzere kaleme aldığı Ekim 1840 tarihli mektubunun taslağında İskoç yazar Scott için 'Notre père Walter Scott' (Babamız Walter Scott) tabirini kullanarak ona hak ettiği yeri verir ve onu on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında romanın yenileyicisi olarak tanımlar (akt. Bourdenet, 2016). Yazın dünyasının en saygın yazarları arasında yer alan ve Fransa'da Scott'ın eserlerini ilk okuyanlardan biri olan Fransız realist yazar Stendhal'in Scott hakkındaki sözleri, ona duyulan hayranlığın bir simgesi olarak değerlendirilebilir.

Scott, tarihsel romanlarında, toplumun önderlerinin olumlu ve olumsuz yönlerini de çok başarılı bir şekilde aktarır. Halk ve onu yöneten liderler arasındaki sosyal ve tarihsel beraberliğin çok etraflıca tasvir edilmesi olay kurgusunu daha çarpıcı hale getirir. Lukács, Scott'ın önemli kişileri tasvir ederken onları olumlu ve olumsuz tüm yönleriyle olduğu gibi aktardığına ve onlara aslından farklı bir değer yüklediğine dikkat çeker. Fakat bunu yaparken bu kişilerin tarihsel önemlerini asla küçültmeyen Scott'ın başarısında onun yazarlık yeteneği ön plandadır (Lukács, 2016, s. 43-50)

Argunşah'a göre Scott, *Waverley* (1814) adlı yapıtında, tarih-roman düzleminde yaşamış olduğu dönemin doğrularıyla bir tarihsel olay veya dönemi hakikate uygun bir biçimde yeniden oluşturur. Yapıtta kurgunun yeniden kurgulanması durumu olsa da tarih bilincinin ana unsur olduğuna dikkat çeker (Argunşah H. , 2016, s. 143). Argunşah, Scott'ın *Waverley* 'de tarihsel romanın ana niteliklerinden biri olan kurgu öğesinin tarih bilincine aykırılık teşkil etmeyecek şekilde tasarlandığına vurgu yapar.

John Kuriakose, Scott'ın karakterlerinin psikolojisine dair harika kavrayışına, anti-biyografik yöntemine, kahraman kavramına getirdiği değişime, yazara dayalı anlatı tarzından bir geçişi başlatarak geleneksel anlatı stratejilerinden sapma şekline,

karakterlerin bilincini keşfeden ve deneyimlerini kişiselleştiren bakış yöntemine, tarihi şeylerle uğraşırken arkaik dili bırakmasına, farklı bölümlerde alıntılar, epigraflar vb. kullanarak başlattığı metinlerarasılık modasına ve ezilen insanlara karşı sergilediği sempatik tutumun, dünyanın her yerindeki yazarları etkilediğine dikkat çeker (Kuriakose, 2015, s. 226).

1.5. György Lukács -Tarihsel Romanın Kuramcısı

Varlıklı bir Yahudi ailenin çocuğu olarak Macaristan'ın Budapeşte kentinde 13 Nisan 1885 tarihinde dünyaya gelen György Lukács, 20. yüzyılın ilk yarısında Avrupa komünist düşüncesinin ana akımını etkileyen Marksist filozof, yazar ve edebiyat eleştirmenidir. 1918 yılında Macar Komünist Partisine katılan Lukács burada kültür ve eğitim komiserliği görevlerini komünist Kun Béla rejiminin 1919 yılında devrilmesine kadar sürdürür. Daha sonra Viyana'ya yerleşen Lukács on yıl boyunca *Kommunismus* dergisinin editörlüğünü yapar. Bu süreçte benzersiz bir Marksist tarih felsefesi geliştirdiği ve sanatta biçimin gelişimini sınıf mücadelesinin tarihi ile ilişkilendirerek eleştirel edebi ilkelerinin temelini attığı *Tarih ve Sınıf Bilinci*'ni 1923 yılında yazar (Britannica, György Lukács, 2021). Lukács, ilk eserlerinin yayınlanmasından bugüne kadar her zaman en çok tartışılan kuramcılardan biri olmuştur.

Metin Çolak'a göre Lukács'a yönelik eleştirilerde Frankfurt Okulu temsilcilerinin görüşleri ön planda olup yazar, gençlik ve olgunluk dönemi olarak iki dönemde değerlendirilir. Eleştirmenlerce genç Lukács olarak görülen dönemi genellikle başarılı olarak addedilirken olgunluk döneminde Sovyet Marksist modeli çizgisine yakınlığı nedeniyle eleştirilerin hedefi olur. İlk döneminde öne sürmüştüğü tezler güncelliğini muhafaza ederken ikinci dönem tezlerinin tartışmalı olduğu ifade edilir (Çolak, 2011, s. 91-94). *Roman Kuramı* ve *Tarihsel Roman* gibi yapıtlarıyla çok önemli ölçütler ve kavramlar geliştirir. Philippe Boyer, Lukács'ın, tarihi romanın ve Fransız Devrimi'nden günümüze evriminin son derece titiz bir sosyolojik analizini geliştirdiğini söyleyerek tarihsel roman kavramının oluşturulmasına olan katkılarından söz eder (Boyer, 1966, s. 171-172). Yazarın en önemli yapıtlarından biri olan ve bu çalışmada gönderme yapılan *Tarihsel Roman* adlı yapıtta Lukács, Fransız Devrimi ve

Napolyon savaşlarının neden olduğu belirli bir nesnel tarihsel sonucun somut tarihselliği tanıtmak için karakterlerin ve durumların edebi nitelikler kazanmasında belirleyici bir unsur olarak romanın kendini dönüştürmeye zorladığını göstermeye çalışır.

Irak asıllı Quebec’li yazar ve edebiyat eleştirmeni Naïm Kattan, Lukács’ın *Roman Kuramı* adlı yapıtında, romanı üç türe ayırdığını ifade eder:

“Lukacs, romanın üç temel türünü ayırt eder: Dünyanın karmaşıklığının farkına varan kahramanın, onu gözlemlemekten veya mesafesini çizmekten memnun olduğu soyut idealizm romanı. Daha sonra kahramanın dünyadan çekildiği ve topluma uyum sağlayamadığını gösteren pasif bir tavır benimsediği psikolojik roman. Ve son olarak, Lukács'ın eğitim romanı dediği şey, bilinçli feragat olgusu.” (Kattan, 1964)

Tarihsel Roman adlı yapıtta Lukács’ın koşullanma ve yansıtmanın birbirinden ayrılamaz olduğunu bu nedenle tarihi romanın içinde geliştiği sosyo-tarihsel altyapı tarafından koşullandırılabilmesine, anlatımda geçmişin şimdiden kopuk olmaması için ana karakterin halktan olmasının bir gereklilik olduğuna vurgu yapar. Scott’ın romanlarını güçlü ve başarılı kılan en önemli etmenlerden birisi ana karakterin daima halkla ilintili olmasıdır. Lukács’a göre romanda tarihsel kahramanın ana karakter olmaması hususu tarihsel romanın en önde gelen özelliklerindedir ve Balzac’ı Scott’ın yazım biçimindeki bu noktayı ustaca görüp uyguladığı için onu takdir eder (Boyer, 1966, s. 173).

1.6. Batı Yazınında Önemli Tarihsel Roman Temsilcileri

Avrupa çapında muazzam bir etki yaratan Walter Scott, geliştirmiş olduğu kavramla Balzac, Dostoyevski, Flaubert, Tolstoy, Dumas, Puşkin ve birçok yazarı etkiledi. Scott’ın tarih yorumu, özellikle Doğu Avrupa’da Romantik milliyetçiler tarafından benimsenmiştir. Avrupa’da ulus devletlerin oluşumu, tarihsel romanı ortak bir kültür oluşturmak için daha elverişli hale getirir.

Ulusal tarihe olan ilginin artması bu türün Rus yazınında kendine zemin bulmasına fırsat tanır. Rusya’da tarihsel romanın ilk önemli örneğini, tarihe olan ilgisi ünlü tarihçi Karamzin’le olan dostluğu nedeniyle başlayan Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, Scott’u örnek alarak Pugaçev isyanını konu alan *Yüzbaşının Kızı* adlı yapıtla

hayata geçirir. Kendisinden sonra da birçok yazara ilham veren Puşkin tarihsel roman türünün Rusya'daki öncüsüdür.

XIX. Yüzyıl itibariyle Rus yazınındaki en önemli gelişmelerinden biri tarihsel romanın sahne alması ve yüksek bir ilgi sonucu dikkat çekici bir gelişme göstermesidir. Bunun en önemli nedeni olarak 1812 yılındaki Vatan Savaşı, 1825'teki Dekabrist ayaklanmalarının etkileriyle Rus halkındaki ulusal bilincin ve toplumun tarih algısındaki yükselişi ve halkın ulusal kültür meselelerine ilgisi olarak gösterilebilir. Fransız devrimi, 1812'de Napolyon ordusuna karşı elde edilen zafer ve çağın diğer önemli olayları toplumun geçmişine dönük merakında bir artışa neden olur. Bütün bunların sonucu olarak Walter Scott'ın romanları büyük ilgi görür ve ülkedeki tarihsel romanlar Scott'ın tarzı çerçevesinde şekillenir. Bu tarz romanların geniş kitlelerce ilgi göreceğini fark eden Alexandr Puşkin “İnşallah, yabancıların hayran kalacağı tarihi bir romanı yazacağız.” ifadesini kullanır. Tarihsel gerçeklik çerçevesinde kaleme alınan ilk tarihsel anlatı denemesi olan Nikolay Karamzin'in *Natalya, Boyar Kızı* Rusya'da tarihsel romanın öncüsü olur. Puşkin tarihsel romanın kurucusu olarak kabul görülen Walter Scott'ın etkisinin çağdaş yazının her alanında hissedildiğini, hatta yarattığı etki sonucu yeni bir Fransız ekolünün doğuşuna sebep olduğunu, Shakespeare ve Goethe gibi yazarlar tarafından tarihi dramalar yazılmış olsa da onun tamamen yeni ve düşünülmemiş bir çalışma sunduğunu ifade eder (Emir, 2019, s. 287-288).

Puşkin Rus yazınına getirmiş olduğu basitlik ve derinlik, çok sayıdaki yazın türüne olan katkısı, Rus günlük toplum yaşamını etraflıca edebi yapıtlarda resmetmesi ve inandığı ilke ve doğrulardan ödün vermemesi nedeniyle Dostoyevski, Moskova'daki Puşkin Anıtının açılışında Dostoyevski'nin Puşkin Konuşması olarak tarihe geçen konuşmasında şu sözlerle anar: “Avrupa yazınında Şekspirler, Servantesler, Şillerler vardı. Ama bu dâhilerden hangisi Puşkin'imizin evrensel sempati yeteneğine sahip” (Dostoievski, 2021).

Puşkin'in en önemli yapıtlarından biri olan *Yüzbaşının Kızı* adlı tarihsel roman Rus yazın tarihinde temel bir rol oynar. Pugaçov'un isyanını ve öyküsünü koşulsuz bir aşk hikayesiyle beraber tarih ve romantizmin harika bir birleşimiyle

anlattığı kısa ama yoğun bir kitap olan bu yapıt 19. yüzyılın en büyük tarihi romanlarından biri olur (Blagoy, 2021).

Romancıların en büyüklerinden biri olarak kabul edilen Lev Tolstoy, özellikle başyapıtları *Savaş ve Barış* ve *Anna Karenina* ile tanınmaktadır. Bu iki kitap, kapsamı, genişliği, insan motiflerine dair iç görü ve Rus yaşamının gerçekçi tasviri açısından gerçekçi kurgunun zirvesinde durur. Lukács, Tolstoy'un tarihsel roman yazmasındaki başlıca etkenlere değinir ve Balzac'a yakın bir tarz izlediğini ifade eder:

“Tolstoy' un yaratılarındaki, 1848 sonrası Batı Avrupa gerçekçiliğinin çağdaşı- birçok bakımdan etkilediği- olmasından, aynı zamanda burjuva devrimi ancak yavaş yavaş, uzun hayatı boyunca gerçekleşen bir ülkede yaşıyor olmasından kaynaklanan karmaşık problemleri farklı bir bağlamda irdelemiştik. 1861'te köleliğin kaldırılmasından 1905 devrimine kadar yayılan Rus dönüşümünün büyük tasvirçisi Tolstoy ' un öncelikle bu dönüşümün tarihsel evveliyatı olan ve toplumsal önkoşullarını yaratan büyük tarihsel problemlere yöneldiğini söylemek bizleri burada meşgul eden problemler için yeterlidir. Bunlar arasından öncelikle Napolyon savaşlarını tasvir etmekle tam da Balzac'ın Fransız Devrimi tasvirinde *Comédie Humaine*'nin tarihsel temelini aramasındakine benzer şekilde tutarlı hareket etmiştir” (Lukács, 2016, s. 101).

Tolstoy'un yayınlandığı andan itibaren büyük bir başarı yakalayan ve dünya edebiyatının en önemli yapıtlarından biri olarak kabul edilen tarihsel roman *Savaş ve Barış*'taki anlatım tarzının, Scott'ın anlatımıyla kıyaslandığında, gerek halk yaşamının anlatımının daha geniş, daha renkli ve karakterler bakımından daha zengin olmasıyla, tarihsel roman tarzını geliştirdiği söylenilebilir. Tolstoy, *Savaş ve Barış*'ı yazarken Napolyon'un seferlerinin tarihsel bağlamını derinlemesine araştırıp hem Rus hem de Avrupa tarihi anlatımlarından yararlanır (Morson, 2021).

Tarih, romanın yazın dünyasında varoluşundan bu yana ona eşlik etse de tarihsel romanın sahneye çıkışı yakın dönemde olur. Her ne kadar on dokuzuncu yüzyıl öncesi Fransız yazınında macera, felsefi ve psikolojik romanlar tarihsel öğeler içerseler de türün gerçek manada kendine yer bulması 1817 itibariyle ülkede Walter Scott'ın çevirilerinin çoğalmasıyla gerçekleşir. Ayrıca Fransız Devrimi'nin etkileri de bu sürece önemli katkılarda bulunur. XVII. yüzyılın tarihsel romanları, yalnızca izlek ve kostümlerin seçimi bakımından tarihselliğe yer verirken Gengembre karakterlerin özgünlüğünün, zamanlarının tarihsel özgünlüğünden türediği olgusunun eksik olduğuna vurgu yapar:

“On sekizinci yüzyılda töre romanlarının da (fr. romans de mœurs) etkisiyle tarih ve roman arasındaki ilişkiye dair yeni bir anlayış; yasaları, uygarlıkları, kolektif gerçekler ve bireysel davranışlar arasındaki ilişkileri tanımlamaya, zamansal sürekliliğin düzenleyici ve dinamik ilkelerini anlamaya çalışan felsefi kaygılarla bağlantılı tarihsel çalışmalara atıfta bulunarak ortaya çıkar” (Gengembre, 2006, s. 23).

Sonuç olarak ‘tarihsel roman’ ifadesi on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru eleştiri makalelerinde yer alır. Fakat devrim sonrası Fransız basınındaki tarihsel romanla alakalı eleştiriler pek olumlu değildir. Brigitte Louichon, Fransız Devrimi sonrası yayın yapan iki önemli dergiden örnekler verir. *La Décade* adlı dergide 18 Haziran 1799’da yayınlanan makalesinde İngiltere’den gelen gotik roman çevirilerinin azalmasını olumlu bir gelişme olarak görür ve “Almanya’ya dikkat edelim ve mümkünse kendimizi onların tarihsel roman akımından koruyalım” ifadesiyle tarihsel romana karşı menfi düşüncelerini aktarır. 1805-1811 yılları arasında daha fazla ilgi gören ve popülerliğini arttıran tarihsel roman için *Mercure de France*’ın 12 Nisan 1806’daki yayınında “Bu yapıt kötü bir türdür, çünkü yazarın kendi kabulüyle tarihi bir romandır” eleştirisine yer verilir (Louichon, 2001, s. 18).

1826’da Alfred de Vigny’nin XIII. Louis’nin en çok değer verdiği kişilerden olan Henri Coiffier de Ruzé’nin diğer adıyla Cinq-Mars markisinin Kardinal Richelieu’ye (Richelieu o dönemin başbakan konumundaki kişisidir ve bir kardinaldir) karşı komplosunu konu alan *Cinq-Mars*, Balzac’ın 1829’da ilk defa kendi imzasıyla yayınlanan Chouans olarak adlandırılan Breton köylülerinin 1799’da devrimci Fransa’ya karşı kralcı bir ayaklanmasını anlatan *Le Dernier Chouan* ve Victor Hugo’nun 1831’de yayınlanan XV. Yüzyılda Fransa krallığının karanlık günlerinin tasvir edildiği ve Paris’in dekor olarak kullanıldığı trajik bir aşk hikayesini konu alan *Notre Dame de Paris* adlı yapıtıyla zirve yaparak tarihe damga vurur. Cluade Duchet 1815-1832 yılları arasında yayınlanan yeni Fransız romanlarının derlemesinin yapılp şayet varsa önsözü okunup değerlendirildikten sonra dörtte biri veya üçte birinin tarihsel roman türünde olduğunu, bununla yaklaşık beş veya altı yüz kadar yapıta denk geldiğinin varsayıldığını ifade eder (Duchet, 1975, s. 253).

Gengembre’a göre, tarihsel roman ile natüralist romanın karşılaştırılması mümkün müdür?, sorusunun cevabı eğer Émile Zola’nın 1870-1893 yılları arasında kaleme aldığı yirmi romandan oluşan *Les Rougon-Macquart* adlı dizisi esas alınırsa

evet olabilir. Bu dizi 2 Aralık 1851 tarihindeki Napolyon'un başını çektiği darbeyle başlar ve on sekiz yıl süren Fransa'daki ikinci imparatorluk dönemini kapsar. Aslen Zola'nın da doğup büyüdüğü Aix-en-Provence şehrinden esinlenerek kurgusal bir şehir olan Plassans'da yaşayan Rougon ve Macquart adlı iki ailenin arasındaki olaylar farklı yönlerden ele alınır. Zola, dizisinde işçilerin çalışma şartlarına ve başlıca siyasi, ekonomik, sosyal, entelektüel, dini, sanatsal sorunlara değinir ve dönemi yansıtır. Yazar darbenin yaratmış olduğu toplumsal etkileri aktarırken rejimi şiddetle kınar, çağdaşlığı da sorgular. Bu yönüyle olayların aktarılmasında tarihsel romanın temel özelliklerinden olan kurguyla tarihsel gerçekliğin iç içe olması durumu gözlenir. Zola'nın anlatımları tarihsel belgelerden oldukça beslenir. Gengembre, Zola'nın herkesçe kabul görmüş klasik bir tarihsel romandan daha ziyade natüralist romanı yoğun biçimde ideolojik hale getirerek ve bilimsel titizlik kapsamında ele alarak tarihsel romanın yeni bir versiyonunu sunduğunu ifade eder (Gengembre, 2006, s. 80-82).

Gerçekçilik akımının en önemli figürlerinden kabul edilen Balzac, romanlarında kendi dönemini romantizmden tamamen soyutlamasa da yapıtlarını büyük bir gerçekçilikle ve doğallıkla aktarmıştır. Balzac, romanlarında tarihin gerçeğine olan bağlılığını yani tarihsel romanın en başta gelen özelliklerinden olan tarihin tahrip edilmeden mümkün olan en nesnel biçimde aktarılması prensibini şu cümleyle açıklar: "Tarihçi olan Fransız toplumdur, ben sadece onun sekreteriyim" (akt. Lukács, 2016, s. 364). Tarihsel roman türüne giren yapıtları da olan Balzac için Edward Smith şöyle der:

"Edebiyat tarihinde Fransız gerçekçi Honoré de Balzac'ın (1799-1850) tarihsel romancı Walter Scott'tan (1771-1832) daha fazlasını borçlu olduğu başka bir yazar yoktur. Nitekim hem konu hem de anlatı tekniği açısından, Scott'ın *Waverley* romanı Balzac'a önemli ve tükenmez bir uyarıcı sağlar. Bu durumun yansıması Balzac'ın birçok romanında, mektubunda ve edebi incelemesinde bulunur. Bu kadar aşikâr hayranlığa rağmen, Scott'la ilişkisi edebiyat tarihi tarafından nispeten keşfedilmemiş bir konudur." (Smith, 1999, s.209)

Walter Scott'ın yapıtlarını çokça okuyan Balzac, İskoç romancıdan çok etkilenir ve bunun sonucu olarak onu taklit etmek suretiyle Fransız dilinde tarihsel romanlar yazmaya çalışır (Guise, 1975, s. 353). Yazarın *Sönmüş Hayaller* isimli yapıtında yer alan karakterlerinden biri, genç bir yazara şu uyarıyı yapar: "Walter

Scott'un sıradan bir taklitçisi olmak istemiyorsanız başka bir tarz oluşturmanız lazım, halbuki onu taklit etmişsiniz.” (Balzac, 1951). Yazar bu cümleyle, başlangıçta Walter Scott’u taklit eden bir yaklaşımı olsa da ilerleyen dönemlerde özgün bir tarz yaratması gerektiğini ortaya koyar.

Maria Jose Moore, Balzac’ın tarihsel roman biçemi konusunda şu saptamaları yapar:

“Balzac'ın yapıtlarındaki gerçekçilik, onu yaşam ve yapıt arasında yeni bir ilişki biçiminin başlatıcılarından biri yapar çünkü Balzac hayatını, gözlemlerini ve düşüncesini yazılarına yansıtır ve bu şekilde kurgu ve gerçeklik arasında bağlantılar kurar. Balzac'ın romanı, zamanının adetlerinin analizine, felsefesine ve yorumuna dayanır. Yazar, tarihsel belgelere dayanarak, tarihle bağlantılı veya hayali bir hikâyenin mantıksal ve eksiksiz bir açıklamasına aktarır.” (Moore, 2013)

Fransız Devriminden hemen sonra dünyaya gelen yazar, kapitalizmin etkisinin artışı, burjuvazinin soyluluğa karşı yükselişini, küçümseme ve karmaşık bir ilişki içinde anlatır. Yoğun çabalarına rağmen asla Fransız Akademisi'ne giremeye de Balzac enerjisi ve sıkı çalışmasıyla XIX. yüzyıl edebiyat tarihine damgasını vurur.

Tüm zamanların en büyük Fransız şairlerinden ve yazarlarından biri olan Victor Hugo, Romantik akıma bağlı bir yazar olarak yapıtlarında döneminin politik ve sosyal sorunlarının yanında sanatsal akımlarına da değinir. Özellikle *Notre Dame'ın Kamburu* ve *Sefiller* ile büyük bir başarıya ulaşır. Hugo’nun, şiirin ve tiyatronun yenilenmesine önemli bir şekilde katkıda bulunması çağdaşları tarafından takdir edilir. Nedret Öztokat Fransız yazınında Victor Hugo’nun tarihsel romana yaklaşımını şu sözlerle ifade eder:

“Fransız edebiyatında 1830'lar tarihsel romanların parlak dönemi olarak bilinir. Fransız yazarların Walter Scott'u keşfetmesi kadar, tarihsel malzemenin zenginliği de bu gösterişli ve renkli romanların yazılmasında etken olmuştur. Victor Hugo'nun *Notre-Dame de Paris* romanını yazarken on beşinci yüzyıl Paris'i ve kentin simgesine dönüşmüş ünlü katedrale ilişkin çok sayıda belge ve yapıt okuduğu bilinir. Amacı tarihsel bir dönemi romanda yeniden yaşatmaktır. Araştırmacıların da belirttiği gibi, diğer tarihsel roman yazan ustaların tersine, V. Hugo olay örgüsünün merkezine anlatılan dönemin siyasal kişilerini değil, kendi imgeleminde yarattığı kahramanları yerleştirir, üstelik bu kahramanların da, Notre-Dame katedralinin görkemi karşısında neredeyse silik kalmış figürler olarak belirmesine izin verir; tüm Ortaçağ'ı özetleyen katedral, romanın başkişisi olur. Roman tarihsel bir edebiyat yapının olmanın ötesinde "bir Orta çağ destanına dönüşür: katedralin güçle donanmış yaşamı, halk hareketleri, tüm bir kentin görünümü göz kamaştırıcı bir tablo oluşturur.” (Öztokat, 2005, s.72)

Yazdığı öyküler ister romanlarda ister oyunlarda veya şiirlerde olsun, gerçek hayatta olanlardır. Onun için şiir, hayattaki gerçeklerden bahsetmesine olanak tanıyan bir yoldur. Yapıtlarında özgürlük, devrim, erkeklerin özgürlüğü hareketi, ölüm cezasının ve köleliğin kaldırılması, çocuk hakları gibi iyi temaları konu edinir. Hugo, yapıtlarında sokak ağzını ve argo sözcükleri ilk kullanan yazardır. 1829'da yazdığı *Bir Hükümlünün Son Günü* adlı yapıtı buna örnek oluşturur.

Victor Hugo, 1868'de editörü Lacroix'nın *L'Homme qui rit* adlı yapıtını tarihsel roman olarak tanımlamasına katılmadığını belirtip kendisinin konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: "Tarihsel roman, Walter Scott yaptığı için çok iyi bir türdür ve Dumas'ın yaptığı tarihi drama da çok güzel bir çalışma olabilir; ama ben hiçbir zaman tarihi bir drama ya da tarihi bir roman yapmadım." Daha sonra yazar tarihi resmettiğinde, tarihsel figürleri, yaptıkları veya yapabildikleri şeyler dışında asla şekillendirmediğini ifade eder. Yöntem olarak, kurgusal karakterler üzerinden gerçek şeyleri resmetmeyi hedeflediğini söyler (Roman, 1995).

Tarihsel roman tüm dünyada olduğu gibi XIX. Yüzyılın ikinci yarısında milliyetçilik akımının iyiden iyiye kendine yer bulması ve bütün Avrupa'yı romantizm akımının etkilemesi sonucunda Türk yazınında da öncelikle yazarlar tarafından ilgiyle karşılaşılır ve bunun sonucunda türün önemli yapıtları referans alınarak birçok roman yazılır. Türk okuyucusu tarafından oldukça ilgi ve beğeni alan tarihsel romanlar Türk yazın dünyasında uzun yıllardan bu yana önemli bir yer teşkil ederler. Aytaş, 1970'ler öncesi Türk yazınında güncel konuların daha çok konu edildiğini fakat daha sonraları tarihin romanlar içinde daha çok yer aldığına ve 2000'li yıllara gelindiğinde ise tarihsel roman yazımında büyük bir artış yaşandığına dikkat çeker. Özellikle Türk tarihinin saklı kalmış ve pek bilinmeyen zamanlarının anlatımını içeren, cumhuriyetin ilanı sonrası tarih farkındalığı oluşturma ve genç kuşağın geçmişlerine dair gurur duygularını körüklemeyi hedefleyen birçok roman akıcı bir üslup ve heyecan veren bir anlatımla kendilerine yer bulur. Bu tür romanlar edebi yönden tartışmaya açık olsa da döneminin en çok satan yapıtları arasında bulunurlar (Aytaş, 2018, s. 15-16).

Yazın dünyasında ilk tarihsel roman olduğu noktasında neredeyse tüm yazarların ve kuramcılarının birleştiği Scott'ın İskoçya'da gerçekleşen bir ayaklanmayı

konu alan *Waverley* adlı romanının yakaladığı başarının etkisiyle beraber Avrupa’da pek çok yazar tarihsel roman denemelerine girişir. Fransız yazarlar Alfred de Vigny *Cinq-Mars* (1826), Victor Hugo *Notre Dame’ın Kamburu* (1831), Alexandre Dumas *Monte Kristo Kontu* (1844), *Üç Silahşörler* (1844) ve *Siyah Lâle* (1850), Gustave Flaubert *Salambo* (1862), Rus yazar Nikolay Vasilyeviç Gogol *Taras Bulba* (1843), İtalyan Alessandro Manzoni *Nişanlılar* (1827) adlı romanlar tarihsel roman türünde dönemin ünlü yazarlarının ilk yapıları olarak karşımıza çıkarlar. Genel olarak bu yapıtlara bakıldığında ortak nokta olarak bağımsızlık mücadelesi, ulusal birlik ve milliyetçilik konularının işlendiği görülür. Türün özelliği bakımından bu konuları yansıtmadaki başarısı ulusların kendi kültürlerini yaratmalarına katkıda bulunur.

Osmanlı İmparatorluğu’nun özellikle 17. Yüzyıl sonrası yaşamış olduğu ekonomik sıkıntılar ve bu durumun bir sonucu olarak askeri alandaki başarısızlıkların yaratmış olduğu olumsuz durumun giderilmesi amacıyla 18. Yüzyılın ilk yıllarında reform girişimlerinde bulunulsa da istenilen sonuçların alınamaması, yazarlarımızı Batı emperyalizmine karşı insanımızın manevi ve kültürel değerlerini yüksek tutmaya çalışmasına neden olur. Geçmiş zaferlerle dolu olan Türk milleti, tarihsel romanlarda yer alabilecek birçok savaş, fetih ve kahramana tanıklık etmiştir. Dolayısıyla da bu zengin geçmiş Türk roman yazarına da derin bir ilham kaynağı olmaktadır (Öztürk, 1992, s. 17-18).

Aytaş’a göre Türk yazınında tarihsel gerçeklik çerçevesinde ele alınan romanlarda özellikle iki konunun ön plana çıktığına dikkat çeker. Bu konular genellikle Türk hakanlarının kendi aralarındaki iktidar kavgasının yaratmış olduğu sorunlar ve esarete karşı koyan olağanüstü kahramanlardır. Romanlarımız Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan başlayarak I. Dünya Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna uzaman süreci tarihsel gerçeklikten uzaklaşmadan kurgunun asgari gerçekliğin ise azami olduğu bir biçimde kendini göstermiştir. Aytaş bu durumu “tarih konulu romanlarda tarihin romancılığının daha fazla yapıldığını iddia etmek çok da bilim dışı sayılmasa gerek” sözleriyle yorumlar (Aytaş, 2018, s. 196-198).

Ahmet Mithat Efendi 1871 tarihli *Yeniçeriler* adlı romanıyla Türk yazın tarihinin ilk tarihsel roman denemesi olarak görülen bu yapıtta tarihi romanın fonu

olarak kullanır. Türk yazınında gerçek anlamda tarihsel roman olarak değerlendirilebilecek ilk edebi yapıt olan Namık Kemal'in *Cezmi* adlı romanı, çöküş içerisinde olan Osmanlı İmparatorluğundaki Türk halkına Türk-İslam senteziyle bezenmiş karakterler vasıtasıyla moral açısından destek olması ve yazarın bazı düşüncelerini iletmesi bakımından önemli bir konuma sahiptir. İlerleyen yıllarda cumhuriyetin ilanına takiben birçok yazarın tarihsel roman türünde yapıtlar verdiği görülür. Bunların en önemlilerine örnek vermemiz gerekirse Nihal Atsız'ın *Bozkurtlar ve Deli Kurt*, Kemal Tahir'in *Devlet Ana* ve *Yorgun Savaşçı*, Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* ve *Osmancık* adlı romanları sayılabilir.

Tarihsel roman günümüz yazın dünyasında da son derece ilgi gören bir tür olması nedeniyle satış anlamında da önemli ticari başarı elde eden bir tür olarak karşımıza çıkar. Turgut Özakman, Nedim Gürsel, İskender Pala, Ayşe Kulin gibi yazarlarımızın tarihsel roman türünde önemli yapıtları bulunur. Ülkemizin yetiştirdiği dünyaca ünlü ve Nobel ödüllü yazarı olan Orhan Pamuk tarihsel roman hakkındaki görüşünü şöyle ifade eder:

“Tarih hana taze, el sürülmemiş ve bir sürü yeni olanak tanıyan imgeler sunan bir hazine gibi geliyor. (...) Tarihi ilgi çekici yapan şey ona bağlı olma zorunluluğu değil, bağlı olmama zorunluluğudur. Benim için tarih, günümüz gibi anlamlandırılması gereken bir dünya değildir; yalnızca bir imge deposudur. Bu hazineden işime yarayacak ne varsa çekip kullanabilirim diye düşünürüm” (Pamuk, 1999, s. 112-113).

Pamuk yazdığı romanlarda dönemin tarihsel önemini ve olaylarını ustaca okura aktarırken, tarihsel romanın unsurlarından biri olan kurgusal karakterleri ve romanın kapsadığı zamanın detaylarını etraflıca anlatır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde tarihsel roman niteliğinde eserler sunduğu ifade edilebilir.

1.7. Tarihsel Romanın Eğitici İşlevi

Tarih, tarihsel roman yazarları çok zengin kaynak olup her yazar bu kaynaktan hayata dair görüşleri, siyasi bakış açısı, kültürel bilgi birikimi doğrultusunda istifade eder ve bunları yorumlamak suretiyle okura aktarır. Fakat buradaki asıl önceliği bir tarihçi gibi salt bir biçimde tarihi aktarmak değildir. Her şeyden önce yazar bir sanatkâr olması nedeniyle edebi ve sanatsal değerleri ön planda

tutar. Tarihsel romanda sanatsal ve edebi açıdan yazarın görevlerine değinen Ahmet Şimşek devamında Taner Timur'un şu sözlerine yer vermiştir:

“Tarihçiler ve kamu gözlemcileri eserlerini daha çok siyasal hayatla sınırlı tutarken, romancılarımız topluma daha geniş açıdan bakabilmişler ve gerek örf ve âdetlerdeki gerekse Braudel'in ‘maddi uygarlık’ dediği karmaşık bütünlükteki evrimi daha iyi anlamamıza yardımcı olmuşlardır” (akt. Şimşek, 2006, s. 69-70).

Şimşek tarihsel romanın eğitimsel işlevini Argunşah ve Türkeş'in görüşleri çerçevesinde şöyle yorumlar: Tarihsel roman yazarları yapıtlarıyla mensubu oldukları topluma bazı değer yargılarını aşılabilir bazılarını ise yerebilirler. Bu yönden bakıldığında tarihsel romanın eğitimsel bir işlevi yüklenebilir. Bu işlev aracılığıyla ulusal bir kimlik oluşturulması ve tarihin aktarılmasına yardımcı olmak adına tarihsel romandan faydalanılabilir (Şimşek, 2006, s. 71).

Tarihsel anlatı, tarihin belirli bir dönemindeki karakterlerin günlük yaşamlarını ele alma fırsatını sunar. Böylelikle öğrencilerin tarihi zihinlerinde daha iyi canlandırabilmelerine yardımcı olurken onların dönemseller karakterleri ve olayları sosyal bağlamda anlamalarını sağlar. Tarihsel roman, ilgi çekici kurgusu sayesinde öğrencinin tarihi olayları daha kolay kavramasına yardımcı olur ve öğrencide tarihe karşı merak uyandırır. Bunun bir sonucu olarak, öğrenci tarihsel konuyla ilgili daha detaylı araştırmalar yapar. İyi bir tarihsel roman öğrencilerin tarihe olan ilgilerinin artmasına katkı sağlar.

Atalay'a göre, tarihsel roman sayesinde genç okurlar, betimleme aracılığıyla yapılan bir hikâyeye nazaran, karakteristik açıdan romanın parçası olan eylemi zihinlerinde daha kolay bir biçimde canlandırır ve ondan feyz alırlar. Özellikle gençler için tasarlanmış tarihsel romanlar incelendiğinde, Fransız yazarların çeşitli yöntemler kullanarak, genç bireylere resmî ideoloji, toplum ve birey olma bilinci aşılmasını hedefledikleri sonucuyla karşılaşılır (Atalay, 2016, s. 373-379).

Peki tarihsel romanın eğitimsel açıdan tek faydası toplum bilincini uyarmak ya da ulusal kimlik oluşturmak mıdır? Tarihsel roman okuyan öğrenci bu türün özellikleri nedeniyle coğrafyadan biyolojiye, matematikten birçok farklı dile ve hatta daha birçok konu hakkında bilgi edinmiş olur bu bilgiler onun ufkunun gelişmesine ve yeni bilgi deryalarına uzanmasını sağlar. Ayrıca tarihsel romanın derslerde

kullanılması sadece öğrenciler için faydalı olmakla kalmayıp öğretmenler açısından da önemli bir yardımcı eğitim aracı görevi görür. Tabii ki tüm bu işlevlerin doğru bir biçimde olması için tarihsel romanın öncelikle çok iyi hazırlanmış bir çalışma olması gerektiği hususuna vurgu yapan Hébert ve Éthier ortak yapıtlarında iyi bir tarihsel romanın kriterlerini: tarihsel romanın doğru bilgileri gerçek bir kurgu içinde sunması; zamansal ve mekânsal çerçeve doğru tasvir etmesi; gerçekte var olan mekanlar aslına uygun detaylıca aktarılması; olayların çağın şartlarına uyumlu olması şeklinde sıralarlar. Dikkate alınması gereken ikinci hususun ise kişilikler olduğuna değinen Hébert ve Éthier, kişiliklerin bilinen tarihi şahsiyetler mi ve bunlar belirli bir tarihsel döneme mi ait olduklarının; bu tarihsel kişiliklerin hikâyede nasıl bir önem arz ettiğinin önemine vurgu yaparlar. Bir diğer önemli kriter ise hikâyenin kurgusal mı yoksa olgusal mı olduğu; hikâyenin tarihsel bir olayla ilintili mi ve tarihsel kişiliklerin romanın işlediği konuyla gerçek bir bağının olup olmadığı noktasına dikkat çekerler. Son olarak kişiliklerin, eylemlerin, olayların tarihsel izleğe uyum göstermesinin iyi bir tarihsel roman oluşturmanın en önemli noktalarında biri olduğunu ifade ederler. (Hébert & Éthier, 2006, s. 127-129).

Şimşek, Mete Tunçay'ın ifadesinden yola çıkarak öğrencilerin okulda öğrendikleri salt tarih bilgilerini kolayca unutturken romandan okuyup öğrendiklerinin kalıcı olduğuna dikkat çekiyor ve tarihsel romanın tarih öğretimi bakımından önemini vurguluyor. Donna Norton'ın araştırmasını baz alarak tarihsel romanın eğitimsel işlevi hakkında tespitlerde bulunan Bahri Ata, bu tarz romanların faydasını “biyolojik ve zihinsel yaşa uygun olmak şartı ile, kronolojik yazılmış bir tarihsel romanın tarih konularının kavrayışını güçlendirdiğini” ifade ederek açıklıyor. Tabii ki yazarın dünya görüşü ve yapıtının niteliğine göre her zaman olumlu etkilerden söz etmek mümkün olmayabilir (Şimşek, Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi, 2006, s. 74).

Bülent Tanör, Zafer Toprak, Halil Berktaş, tarihsel romanın tarih öğretimini daha etkili kılabilen bir işlevi de olabileceğini şu sözlerle açıklar ve tarihsel romanın önemine dikkat çekerler:

“Mesela Selanik hakkında tarih bilgisi son derece kıt, ama Attila İlhan'ın “Dersaadet'le Sabah Ezanları” Selanik'i anlamak için benim için en iyi bilimsel kitaptan daha iyidir. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki devrim tarihi açısından, ilk yıllarındaki çatışmayı görebilmek için, Kemal Tahir'in “Kurt Kanunu”nu okumak

son derece yararlı' bir şey. Hakikaten yakalarsınız olayı. Bunu akademik olarak benim yapamadığımı ortada Kemal Tahir yapmıştır” (Tanör, Toprak, & Berktaş, 1997, s. 119).

Amerika’da tarihsel romanların eğitimsel işlevi hakkında yapılan bir araştırma sonucunda, bu tarz romanların tarih dersleri alan öğrencilerin akademik başarılarına artı değer kattığı ve yapılan deneye göre kontrol grubunda olan bireylerin Amerikan tarihiyle ilgili %60’a varan oranda daha çok bilgiye vakıf oldukları tespit edilmiştir. Şimşek, Türkiye’de bu konuyla ilgili çok az çalışma olduğunu belirtirken, İngiliz yazınında çok çalışma olmasının sebebinin Batı’da sosyal bilimlerde yazın yapıtlarının uzunca bir süredir eğitim aracı olarak görülmesinin olduğunu ifade eder. Buna örnek olarak Jean-Jacques Rousseau’nun *Émile* (1762) adlı yapıtında çocuklara La Fontaine’nin *Fables*’ları yerine Daniel Defoe’nun tarihsel kurgu da içeren macera romanı *Robinson Crusoe* (1719) adlı yapıtını okutulmasını önerdiğine dikkat çeker (Şimşek, 2002, s. 74).

Her ne kadar tarihsel romanın olumlu yönleri olsa da bunun bir sınırı hatta bazı durumlarda olumsuz tarafları da söz konusu olabilir. Şimşek, tarihsel roman okuyan çocuğun hayal gücünü yoğun olarak kullanması sebebiyle gerçek ve kurguyu ayırt etmekte güçlükler yaşayabilme olasılığı bulunduğuna değinir. Bu durum kurguyu merkeze alan tüm sanatsal yapıtlar için geçerli olsa da temel özelliklerinin başında gerçekle kurgunun bir bütünlük içerisinde aktarıldığı tarihsel romanda daha ön plana çıkabilir. Bunun dışında tarihsel roman yazarının, bu roman türünün olmazsa olmazı olan gerçeğe sadakat ilkesinden uzaklaşması ve bunun sonucu olarak tarihi olaylar ve kişileri olduğundan farklı yansıtması okuyucunun konuyla ilgili son derece yanlış bilgi ve izlenimlere kapılmasına yol açabilir. Ayrıca yazarın bakış açısının öznelliği okuyucunun eleştirel yaklaşımını köreltme ihtimali taşır. Şimşek’e göre yukarıda bahsedilen olumsuzlukları çeşitli yollarla engellemek mümkün olabilir. Okuyucuya yaptığı okumaları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmesi öğretilerek yapıttaki verilen fikirleri zihinsel bir süzgeçten geçirmesi sağlanabilir. Yazar kitabın önsözünde okuyucunun okuduğu yapıtın salt bir tarih kitabı olmadığını, tarihsel gerçeklik baz alınarak kurgusal bir sanatsal değer taşıyan bir roman olduğunu vurgulamalıdır (Şimşek, Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi, 2006, s. 74).

1.8. Tarihsel Romanın Bugünkü Konumu ve Geleceği

Tarihsel roman XIX. yüzyıl boyunca sunduğu yapıtlarla aralıksız bir şekilde kendini yeniden tanımlayarak kavram ve uygulama açısından sürekli gelişim gösterir ve bunun bir sonucu olarak XX. yüzyılda roman türleri arasında kendine önemli ve hâkim bir konum edinir. I. Dünya Savaşı ve onun getirmiş olduğu felaketler okurlar tarafından ilgi görünce bu konuları merkez alan tarihsel romanlar da seri üretim şeklinde yazın dünyasında temsil edilirler. Bu çalışmaya konu olan Pierre Miquel'in *Çanakkale Cehennemi* adlı eserde yazarın 1914-1918 seneleri arasında gerçekleşmiş olan I. Dünya Savaşını anlattığı serinin bir parçasıdır. 1.Dünya Savaşından sadece yirmi bir sene gerçekleşen II. Dünya Savaşı ise tarihsel roman açısından devasa bir malzeme kaynağı oluşturur. XXI. yüzyılda tarihsel roman Fransa ile sömürgesi Cezayir arasında XX. yüzyıl ortalarında gerçekleşen bağımsızlık savaşı konusunu çokça ele alır ve popülerliğini artırır (Gengembre, *Le Roman Historique*, 2006, s. 82-84). Tarihsel romanın geniş kitleler tarafından takip edilmesinde kuşkusuz sinema ve televizyon yapımlarının da büyük katkısı olur. Örneğin, yayınlandığı andan itibaren büyük ilgi uyandıran Kanuni Sultan Süleyman'ın dönemini anlatan *Muhteşem Yüzyıl* adlı dizi yaratmış olduğu etkiyle, kitap okuma alışkanlığı son derece düşük olan Türkiye'de dizinin ele aldığı dönemle alakalı daha detaylı bilgi edinmek isteyen pek çok kişinin konuyla alakalı tarihsel romanlara ilgi göstermesine neden olur. Bu açıdan değerlendirildiğinde, tarihsel roman bir edebiyat eseri olmanın ötesine geçerek toplumda tarih bilincinin gelişmesine de katkıda bulunmuş olur. Bu çalışmada incelenen romanla aynı konuyu yani Çanakkale Savaşını Türk tarafından ele alan Turgut Özakman'ın *Diriliş Çanakkale 1915* romanı da kitaptan senaryolaştırılmış ve *Çanakkale 1915* adıyla sinema ve televizyonlarda gösterilmiştir. Romanın adında kullanılan 'diriliş' sözcüğüne ayrı bir parantez açmak gerekir. Çünkü tarihsel roman yazarları, dahil oldukları toplumun bağımsızlıklarını kazanmak uğruna nasıl fedakârca mücadele ettiklerini anlatarak adeta bir ulusun dirilişinin de hikayesini yazarlar. Özakman, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyıllarda sürekli toprak kayıpları ve mağlubiyetleri sonucu moral ve ulus bilinci açısından son derece umutsuz olan Türk halkının destansı mücadelesini tarihsel roman çerçevesinde aktarmıştır.

Gengembre'a göre, 1958'de yayınlanan Fransız yazar Louis Aragon'un *La Semaine Sainte* adlı tarihsel romanına dikkat çekmek gerekir. 1815 yılının Paskalya Haftası'nda Napolyon Bonaparte'ın Elbe adasındaki tutsaklığından kurtulup, iktidarı ele geçirmek için harekete geçmesi üzerine, XVIII. Louis'nin Paris'ten kaçışına eşlik eden Théodore Géricault'ın (askeri kariyer için sanat kariyerinden vazgeçmiş bir ressam) ve diğer birçok karakterin krala olan bağlılığını sorguladığı büyük başarı yakalayan ve tarihi detaylar bakımından oldukça zengin olan bu romanda, Gengembre, Aragon'un tarihsel roman türünü baştan aşağı yenilediğine dikkat çeker (Gengembre, 2006, s. 85-86).

Crystal King, tarihsel romanın tarihe karşı bir aşinalık yaratarak geçmişle bugün arasında bir bağlantı kurmasına ve onu anlamasına yardımcı olduğuna, geçmişi başkalarının hikayeleri üzerinden öğrenmesine ve dünyada yeniden yaşanmasını istemediği olaylara karşın farkındalığını arttırdığına, kendi alışık olduğu toplumdan ve kültürden farklı insanları daha iyi anlayabilmesine katkıda bulunduğuna dikkat çeker. King ayrıca tarihsel roman türünde yapıtları olan dokuz farklı yazara tarihsel kurgunun önemini ve günümüzde tarihsel roman okumanın neden her zamankinden daha hayati bir önemi olduğunu sorduğunda benzer cevaplar alır. Anjali Mitter Duva, tarihsel roman okumanın özellikle de çocukların hem günümüz meselelerinin temelini hem de içinde yaşadığımız dünyayı daha iyi anlamalarına büyük katkısı olduğuna vurgu yapar. Jenni L. Walsh ise tarihsel romanın en güzel özelliklerinden birinin, türün toplum olarak ne kadar ilerlediğimizin göstergesi olduğunu ifade eder ve bunun yanında ne kadar ileri gitmemize de ışık tuttuğuna vurgu yapar. Stephanie Dray, tarihsel romanların bize sadece geçmişle ilgili bilgiler vermediğini aslında geçmişi hissetmemizi sağladığını söyler. Margaret George, tarihsel romanlar sayesinde insanların gerçekleri tarih kitaplarına göre çok daha iyi kavrayabileceklerini ve böylelikle daha geniş kitleler tarafından anlaşılabilen tarihin etkisinin de daha güçlü olabileceğine değinir (King, 2017).

Satış rakamları açısından da bakıldığında tarihsel romanların yazın dünyasında önemli bir pozisyonda olduğu görülebilir. Charles Dickens'ın 1859'da yayınlanan ve elde ettiği başarıyla dünya klasikleri arasında yer alan, Türkçe 'ye *İki Şehrin Hikayesi* adıyla çevrilen Fransız Devrimi ve onun etkilerini arka plan olarak

kullanan bu tarihsel roman iki yüz milyonun üzerinde satış (BBC, 2014) başarısı göstermesi tarihsel romanın gücünün göstergesi olarak değerlendirilebilir. İtalyan yazar Umberto Eco'nun ilk romanı olan 1980 yılında yayınlanan *Gülün Adı* adlı romanı da kilisede işlenen bir cinayetin araştırılması çerçevesinde ilerleyen bir roman olsa da XIV. yüzyılın teolojik, felsefi ve politik yönden tarihsel gerçeklik içinde sorgulandığı bir roman olarak karşımıza çıkar. Birçok ödüle laik görülen *Gülün Adı*, tüm dünyada en çok satanlar listesinde kendine yer bulur. Romanın başarısı üzerine çekilen 1986 yapımı, başrolünü Sean Connery'nin canlandığı film 17 ödül ve 6 adaylıkla (IMDB, 2022) büyük başarı yakalar.

Tarihsel romanın geleceğini çok parlak olarak değerlendiren Gengembre, kitabevelerinin satış reyonu ve fuar stantlarına bakmamızın bile bu ışıltıyı görmemize yeterli olacağını ifade eder. Bu durumu çağdaş roman okuyucunun tarihin uçsuz bucaksız sonluğundan aldığı hazza bağlar (Gengembre, 2006, s. 142). Camille di Maio, birçok yayıncı ve eleştirmenin aksini iddia etmesine rağmen, tarihsel roman okurlarının II. Dünya Savaşını konu olan romanlardan vazgeçemediklerine ifade eder ve çok değişik kültürleri kapsayan ve geniş bir bakış açısından incelenebilecek bir dönem olması sebebiyle daha uzunca bir süre tarihsel romanlara konu olabileceğine dikkat çeker (Maio, 2017).

Sonuç olarak tarihsel romana olan bu ilginin sebebi nedir diye düşündüğümüzde çoğunluğun aklına gelen ilk cevap okurların tarihe olan ilgisi şeklinde olabilir. Fakat okurlar tarihe olan ilgilerini neden roman okuyarak giderdikleri sorusuna cevap vermek gerekir. Aynı olayı gözlemleyen iki kişi, aynı bakış açısı ve ideolojiye sahip de olsa, anlatımları farklılık gösterir. Çünkü anlatı becerisinin yetkinliği ve estetiği sayesinde anlatılan konu okurda çok daha fazla merak uyandıran ve okuma zevki veren bir hal alabilir. İşte tam da bu noktada romancının edebi mezzetleri devreye girer. Okurlar, önemli bir tarihsel olayı çok ciddi ve teknik bir anlatımdan ziyade roman yazarının ustaca kurguladığı keyif veren bir anlatımla aktarmasını ilgi çekici bulabilirler. Böylelikle toplumun geçmişini öğrenmesi ve ona ilgi duyması noktasında tarihsel roman ön plana çıkar.

2. İKİNCİ BÖLÜM: ÇANAKKALE CEHENNEMİ

Dünyamız tarih boyunca nice irili ufaklı savaflara tanık olmuş ve bu savaflar büyük yıkımlara ve trajedilere neden olmuştur. Chris Hedges'e göre son 3400 yıl süreçte barış içinde geçen yılların toplamı sadece 268 yıl. 20. Yüzyılda en az 108 milyon insan savaş nedeniyle hayatını kaybederken tüm insanlık tarihinde 150 milyon ila 1 milyar arasında insanın yaşamını yitirdiği tahmin edilir (Hedges, 2003). I. Dünya Savaşı'nın en önemli cephelerinden biri olan Çanakkale Savaşı'nı konu alan romana, romanın yazarı Pierre Miquel tarafından *Çanakkale Cehennemi* adının verilmiş olması savaşın acımasız yanını yansıtması açısından son derece yerinde olmuştur. Cehennem ifadesi, romanda yazarın okurlara savaşın insanlık onuruna yakışmayacak bir felaketin tasvirini yapması bakımından önemlidir. Çünkü toplamda 463.000 insanın kayıp olduğu bu savaş cehennemin dünyadaki yansıması olarak değerlendirilebilir. Romanın arka kapağında yer alan yorum savaşta yitirilen canların durumunu çok yerinde bir tasviri olarak karşımıza çıkar:

“Jeopolitik çıkarlar adına işleyen bu barbar ve yeni savaş düzeninde adına asker denilen bu kurbanlık kahramanların; kime karşı, hangi bayrak altında ve neden olduğunu bilmeden ölmekten başka yapacakları bir şey kalmamıştı” (Miquel, 2014).

İtilaf kuvvetlerinin ikmal noktasında özellikle de temiz su temininde yaşadıkları sıkıntılar büyük problemlere neden olur. Temiz su kaynaklarından uzak olunması, taze yiyecek yerine konserve ağırlıklı beslenilmesi ve sıcakların başlaması bulaşıcı hastalıkları tetikler. Dizanteri, sıtma ve sarılık gibi hastalıklar en az silahlar kadar ölümcül olur. Birçok yaralı veya hasta asker tıbbi imkanların kısıtlı olması nedeniyle büyük acılar içine son nefeslerini verir. Fiziksel yükün ağırlığı dışında bütün bu yaşananlara şahit olunması da askerlerde ruhsal bakımdan büyük sıkıntılara neden olur. Beraber çarpıştıkları arkadaşları veya komutanları hatta düşman askerlerinin yaralı halde bazen günlerce acı içinde kıvranmalarına şahit olup yardımda bulunamamaları onlara bu dünyada kâbusu yaşatmak adına fazlaca yeterli gelir. Hayatını kaybetmiş askerlerin çarpışmanın devam etmesi nedeniyle kaldırılamayan cesetleri ve bu cesetlerin bir süre sonra çok ağır bir kokuya ve hatta hastalıklara neden olması bakımından da çok trajik bir sahne meydana gelir. Fransız Sömürge Birliklerinde askeri doktor olarak görev yapan Dr. Joseph Vassal anılarını anlattığı 1916 yılında yayınlanan *Impressions et souvenirs de guerre (avril 1915 - février 1916)*

adlı kitabında Fransızların ilk çıkarma yaptıkları yer olan Kumkale cephesindeki durumu şu cümlelerle aktarır:

“... 25'i gününün alacakaranlığından, ertesi gün şafağın ilk ışıklarına kadar, yaralıların üzerine kan, inilti ve anlatılmaz dehşetler içinde eğileceğiz...Yakınımızda bir başçavuş ölüyor... Bir an için kalbin neredeyse dışarıda attığını gördük. Bir Senegallinin artık burnundan itibaren bir yüzü yok. Bu yüz sallanıyor ve kanıyor; gözler korkunç bir acıyı ifade ediyor...büyük yaralı akını; korkutucu sahneler. Ağrıları ve can çekişmeleri yatıştırmak için morfin enjeksiyonlarını çoğaltıyoruz” Akt. (Cochet, 2010, s. 102)

Bütün bu yaşanan korkunç olayların yarattığı tablo ve savaşa bilfiil tanıklık eden kişilerin de ifadeleri nedeniyle Çanakkale Savaşının cehennem kelimesinin anlamını tam olarak yansıttığını söylemek yerinde bir tespit olacaktır.

2.1. Tarihsel Dönem ve Uzam

Romanın adından ve kapak resminden kolaylıkla anlaşılacağı üzere okura Çanakkale’de geçen bir savaşın ve haliyle I. Dünya Savaşı’nın bir parçasının konu edileceği bilgisi verilir. Hikâye başkahramanın birliğine katılmak için evinden ayrılıp geldiği Marsilya Saint-Charles Garı’nda başlar. Yazar öncelikle romanın başkişisi Paul’ün Marsilya’da geçirmiş olduğu süre zarfında şehirde gezinmesini kurgulayarak hem bu şehrin hem de Fransa’nın genel durumuyla ilgili bazı bilgileri okuyucunun dikkatine sunar. Örneğin Marsilya’nın büyük bir kent olduğunu, nüfusunun yarım milyona dayandığını ve elektrikli tramvayların çalıştığını anlatır. Yazar, Fransızların o dönemde diğer ulusların insanlarına tepeden bakan bir yaklaşımları olduğunu Paul’ün gözünden şöyle aktarır: “Hintlilerin ve zencilerin, beyazların masasına oturmuş, bitli piyadeler gibi bira içtiklerini görünce çok şaşırılmıştı” (Miquel, 2014, s. 10).

Miquel, savaş halinde olan Fransa’nın askere alma koşulları ve ekonomik şartların zorluğuna değinirken dul kadınların verilen maaşın yetersiz oluşunu alaycı bir ifadeyle açıklar:

“Diğer makaleler, en az altı çocuğu olan ve silah altına alınanların, ailelerinin yanına geri gönderileceğini, ancak 92. Tertip'ten kırkını aşmış erkeklerin savaşa gönderilmek üzere ayrılacağını ileri sürüyordu. Hayır, savaş bitmemişti! Dul

kadınlara beş yüz altmış üç franga krallara layık pansiyon verilirken, su katılmamış sütün bir litresi altmış kuruşa satılıyordu” (Miquel, 2014, s. 11).

Marsilya’daki sokaklarda eşleri veya evlatları askerde olan annelerin haklı isyanları sıklıkla dillendirilir. Kadınların yaptığı gösteriler esnasında özellikle “erkeklerimizi bize geri verin” (Miquel, 2014, s. 13) talepleri onların savaş karşıtı olmalarının ispatı olarak sunulur. Ayrıca adaletsizlik vurgusuna değinmek için gösteri yapan kadınlardan birisinin, “Hep aynı kişiler ölüme gönderiliyor” (Miquel, 2014, s. 15) şeklinde söylemiyle, dünyada büyük çoğunlukla savaşlara fakirlerin evlatlarının gönderildiği, haliyle birçoğunun hayatını kaybetmiş ya da önemli bir sakatlıkla geri döndüğüne vurgu yapılır.

Fransa’nın birbirine yakın ama iki farklı şehrinde yaşayan insanların birbiriyle ilgili olan düşüncelerini aktarılırken, toplumsal ve sınıfsal farklılıklara dikkat çekilir ve bu durum metne şu şekilde yansır:

“Başhemşire izin kağıdımı nasıl olsa imzalamazdı. Beni yanında tutmak, bütün angaryaları bana yaptırmak için tabii. Aix’li hanımları tanımadığınız belli. Onların gözünde Marsilyalı kadınların hepsi yabancı, Araplarla zencilerin düzeyinde insanlar. İtalyanlara, yani babi’lere gelince- negro ve biko dedikleri gibi- onlar için nefret ve alay konusu oluyorlar. Aix’in o bozulmamış ortamına bu insanlar henüz adım atmayı başaramadıkları için Tanrı’ya şükrediyorlar” (Miquel, 2014, s. 28).

Brötonca³, her ne kadar günlük yaşamda sıkça yer alsa da Fransa’da resmi bir dil değildir. Yazar bu durumu anlatmak için donanmadan bir örnek vererek Fransızcadan başka bir dil veya lehçeye hoş bakılmadığını anlatır: “Yüksek rütbeli subayların en seçkin ve kimi zaman da en eski Fransızcayla konuşması da talimat gereği idi. Otuz yıla kalmadan ülkeye, en güzel filolarından birini veren tek ve evrensel Cumhuriyetin gemilerinde, Brötonca’nın kullanılmasına kuşkusuz izin verilmezdi” (Miquel, 2014, s. 94).

Yapıtın ikinci bölümünde gemiyle Çanakkale’ye doğru gitmek için Marsilya’dan ayrılan birliklerin ikmal yapmak için Tunus’un Bizerte kentine uğradıkları aktarılır. Yazar bu bölümde İtalyanların hala savaşa girmemesine,

³ Brötonca, 1500 yılı aşkın bir süredir konuşulan bir Hint-Avrupa dilidir. İlk yazıları VIII. yüzyıla kadar uzanan Breton’a özgü bir Kelt dilidir. Fransa’nın Breton bölgesinin resmi dili olup bugün yaklaşık 225 bin kişi tarafından konuşulur.

Almanların denizaltı filolarıyla Akdeniz’de büyük tehdit oluşturduğuna değinir. Bu dönemde Fransızlar yoğun bir şekilde Kuzey Afrika’daki sömürgelerinden I. Dünya Savaşında cephelere sürmek için asker topladığı, Avrupa kıtasından uzak olması nedeniyle savaş tehdidinden uzak olan Amerika’nın ekonomik ve teknolojik olarak Fransızlardan üstün olduğu ifade edilir. Amerikan ve Fransız mallarının kalitesi de sorgulama konusu olur. Ford ve Renault araçlarının kıyaslarına ve Ford marka aracın daha güvenli olduğuna yer verilir (Miquel, 2014, s. 118).

Yazar, Fransızlarla İngilizler arasında askeri hareketla ilgili görüşmeleri, gerçek siyasi ve askeri kişiliklerin ağzından gerçeklere dayalı bir biçimde kurmaca diyaloglarla aktarmak suretiyle, bu askeri hazırlık sürecinin detaylarını verir. Aynı ittifak içinde yer alsalar da İngiliz ve Fransızlar arasında bir rekabet ve çekişme olduğu gözler önüne serilir. Yazar, bir yandan diyaloglarda tarihsel gerçekliğe uygun söylemlere yer verirken bir yandan da yazınsal estetiği göz ardı etmez. Bir İngiliz Gazetesi olan *Sunday Times*’ta savaş muhabiri olarak görev yapan kurmaca karakter Richard Barlett özellikle İngilizlerin bakış açısını yansıtmak için romana dahil olur. Bu karakter savaşın simge isimlerinden biri olan Winston Churchill’den söyle bahseder:

“Dostum, unutmayın ki, Sir Winston’ın bizzat kendisi de eski bir savaş muhabiridir. Basının kamuoyu üzerindeki ağırlığını ve inandırmak için bilgi edinmenin gerekli olduğunu bilir. Kitchener bileğinin gücüyle çok genç ve deneyimsiz kişilerden oluşmuş yeni K tümenlerini lağvettiği sırada, destek sağlamak amacıyla halkı savaş çaba sına ortak etmek işine geliyordu. Onu ikna etmek için üç satırlık bildiriler ya da nineleri bile uyuklatan cephe hikayeleri gerekiyordu yalnızca. Propaganda silahı olarak basının değerini Churchill’den başka kimse takdir edemez; izninizle, ben de kendimi bir savaşçı olarak görüyorum.” (Miquel, 2014, s. 127).

Yazar, Müslüman sömürgelerden toplanan birliklerindeki askerlerin Çanakkale Cephesinde ezan sesi duyduklarında savaş bırakabileceklerini dile getirerek bu durumun endişe verici olduğuna dikkat çeker. Askerlerin sevki sırasında gemilerin harekât öncesi yanaşacağı Limni’nin 1912 yılında kaybedildiği ve Yunanların eline geçtiği bilgisi verilirken, adada su ve yiyecek kaynaklarının çok kıt olmasının itilaf kuvvetleri açısından sıkıntı verici olduğu paylaşılır. Yine bu dönemde Türk tarafının Almanlar olan ittifakları hakkında bilgiler verilerek komuta kademesinden birçok önemli askeri kişilikten bahsedilir. Askeri teknoloji tarihi açısından da örnekler karşımıza çıkar: “İngilizler mayın tarama gemisine, deniz

uçakları ya da Malta'ya takviye amacıyla ortaya çıkan, tarihin ilk uçak gemisi Ark Royal'in aletleri tarafından saptanmış mayın barajlarının ayrıntılı bir planını getirtmişti” (Miquel, 2014, s. 142).

Mısır'ın önemli kentlerinden biri olan İskenderiye tasvir betimlenirken, şehirde çoğu İtalyan ve Yunan olan birçok yabancıların yaşadığı ve kentin Türklerden İngilizlerin eline geçtiği, ancak halkın üç yüz yıl Türklerden nefret ettiği gibi İngilizlerden de nefret ettiği anlatılır. Bu bölümde yazar, kısa bir süre sonra Türklerle savaşmak durumunda oldukları için Türklerden oldukça fazla söz eder, değindiği konular çoğunlukla da Türklere karşı olan önyargılarından oluşur: “sağ çıkanın pek görülmediği Türk zindanları”, “Marsilya gazeteleri de Türklerin Ermenilere eziyet ettiğini yazıyordu (Miquel, 2014, s. 207). Dört yüz saygın kişi "terörün kol gezdiği" İstanbul zindanlarına atılmıştı” (Miquel, 2014, s. 235). “Türklere Afrika zencileri gibi davranarak hata ettik” ifadesinden anlaşılacağı üzere yazar Fransızların gözündeki Türk algısının kötü olduğuna dikkat çeker (Miquel, 2014, s. 247). Miquel bu satırlarla sadece Türklere karşı olan algıya değil aynı zamanda Afrikalılara olan bakış açısına da vurgu yaparmış. Ayrıca Türklerin Ermenilere hatta Rumlara karşı çok acımasız olduğunun özellikle altını çizer. Yazarın ısrarla Türkleri itham eden bu tutumunun, tarihsel romanda olması gereken temel özelliklerden biri olan gerçeğin çarpıtılmadan aktarılması gerekliliğine bu konuda pek uymadığı düşüncesini aklımıza getirir. Miquel bu noktada her ne kadar tarihsel roman öncelikle roman olsa da son derece tartışmalı bir konuya taraflı yaklaşım gösterir. Aslında kendisi de tarihçi olan yazar yapıtta bu konuyla ilgili somut bir olay vermektense Fransa'nın genel Ermeni meselesi politikası bağlamında taraf alır.

Savaşın tarafları, dünyadaki durum ve karakterlerin okuyucuya tanıtımının yapılmasından sonra, son bölümde artık savaşın gerçekleşeceği Türk toprakları ve Çanakkale sahneye çıkar. Yazar Türk topraklarının Asya kıtasını tasvir ederken “Troya Ovası'nın etkileyici manzarasında” cümlesiyle tarihi bir döneme göndermede bulunur (Miquel, 2014, s. 209). Savaş esnasında askerler birçok defa savaşın anlamsızlığını ve bir hiç uğruna öleceklerini dile getirirler. Koşulların kötülüğü ve her iki tarafın da maruz kaldığı şiddetin dehşet verici tablosu betimlenirken salgın hastalıklar, susuzluk, ölen askerlerin defnedilememesi sonucu ortaya çıkan koku ve

yaralı askerlerin üstünü sineklerin kaplaması gibi olaylar anlatılarak, bu görüntülerin okuyucunun gözünde canlandırılmasına çalışılır.

2.2. Öykü/Kurgu ve Öyküleme Süresi/Zamanı

Romanda anlatım Marsilya Saint-Charles Garı'nda 15 Şubat 1915'te (Miquel, 2014, s. 5) başlar. Yazar, bu tarihten başlayıp hareketin başarısızlıkla sonuçlanmasına kadar gelişen tarihsel olayları süredizimsel bir sırayla anlatır. "24 Şubat 1915'te, güneş batarken Paul Raynal gemiye bindi. Marsilya'dan ayrılarak" (Miquel, 2014, s. 49) ifadesiyle Marsilya'da yaklaşık on gün kadar toplanma merkezinde bekledikleri anlaşılır. Fransızların Kumkale mevkiine çıkarma yaptıkları ve yazarın "Türkler orada değilmiş gibi, 25 Nisan'da karaya çıkmaya başlandı" (Miquel, 2014, s. 183) diye aktardığı olay hikâyenin başlangıcından 2 aydan fazla bir süre geçtiğini ortaya koyar. Yazar düşman birliklerinin çekilme harekâtıyla ilgili olarak "8 Ocak'ta gece yarısı, Yüzbaşı Maublanc son mevzilenmeyi gerçekleştirdi" (Miquel, 2014, s. 370) bilgisini aktararak toplamda 10 ay 25 günlük bir süreyi anlatır. 9 Ocak 1916'da düşman kuvvetlerin Gelibolu Yarımadasından tahliyesi savaşın son günü olarak gerçekleşir. Yazar, romanın ilk dört bölümünde genel durumunun betimlemesi, harekâta hazırlık süreci ve kişiliklerin tanıtımına yüz yetmiş sekiz sayfa yer verir ve otuz yedi günlük süreyi aktarır. Savaş ve çekilme harekâtını kapsayan iki yüz doksan bir günlük süre ise yüz doksan bir sayfada anlatılır. *Çanakkale Cehennemi*'nin yazım süreciyle ilgili bir bilgiye ulaşılamaması öyküleme süresine dair tespitte bulunulamamasına neden olur.

Bölüm adı	Başlangıç tarihi	Bitiş tarihi	Süre (Gün)	Toplam Sayfa
Joliette Rıhtımları	15.02.1915	24.02.1915	9	44
Biên-Hoa'nın Dümen Suyu	24.02.1915	26.02.1915	2	44
Mondros Sürprizi	26.02.1915	17.03.1915	19	45
Kahire Büyüleri	17.03.1915	24.03.1915	7	45
Asya Kıyısı	24.03.1915	28.03.1915	4	47
Carla	28.03.1915	30.06.1915	94	47
Şirin, Küçük Bir Kumsal	30.06.1915	15.09.1915	77	50
Gece Hareketi	15.09.1915	9.01.1916	116	47

2.3. Tarihsel Kişilikler

Tarihsel romanların tarihle iç içe olmaları nedeniyle birçok tarihsel kişiliğin hikâyenin merkezinde olması olağan bir durumdur. Yazarlar bazen gerçek tarihsel kişilikleri ön plana alırken bazen de bu gerçek kişilikleri kurgusal karakterlerle diyaloga sokarlar. Lukács, Scott'ın romanlarında tarihsel büyük kişilerden ziyade halktan ve sıradan kişileri ön plana alarak hikâyeyi kurguladığına dikkat çeker. Miquel, *Çanakkale Cehennemi*'nde her ne kadar romanı dört ana kurgusal karakter üzerinden dizayn etse de birçok ulusun katıldığı çok geniş kapsamlı bu savaşta haliyle fazlaca tarihsel kişilikten faydalanır fakat onları daha çok arka planda kullanır. Miquel, tarihsel kişilikleri ikincil karakter olarak zaman ve yeri gerçekçi bir konuma oturtmak için kullanmayı tercih eder.

Romanın ilk bölümünde olaylar Fransa'da geçtiğinden ülkenin Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré, Dışişleri Bakanı Théophile Delcassé, Denizcilik Bakanı Victor Augagneur, Savaş Bakanı Alexandre Millerand gibi siyasetçiler yanında Çanakkale Savaşında İngiliz ve Fransız Kara Kuvvetleri başkomutanı General Sir Ian Hamilton, I. Dünya Savaşı Batı Cephesi Fransız Başkomutanı General Joseph Joffre ve özellikle Afrika'da sömürge imparatorluğunun genişlemesi ve güçlendirilmesinde önemli etkisi olan ve Madagaskar'daki Menalamba katliamı sorumlusu General Joseph Gallieni, Müttefik Donanmasını komuta eden Tümamiral Sir John de Robeck gibi askerler de yer alır. Çanakkale Savaşında Fransız Deniz Kuvvetlerinin Komutanı olan Paul Émile Amable Guépratte'ye yazar tarafından oldukça yer verilir. 18 Mart'ta 1915'te Amiral Guépratte, başında olduğu Fransız Filosundan Bouvet'nin batmasına ve Galois ve Suffren zırhlılarında ağır hasar almasına engel olamaz. Deniz hareketinin başarısız olması Türk tarafı açısından sadece askeri bir başarı olmakla kalmaz. Yenilmesi imkânsız görülen devasa İngiliz ve Fransız Donanmasının hezimete uğratılması Türk milleti için büyük moral kaynağı olur. Bu hezimet, Türk toprağını işgal için gelen Fransız ve İngilizlerin Çanakkale'yi kolayca geçemeyeceklerini anlamalarına neden olur. Miquel, *Çanakkale Cehennemi*'nde Bouvet zırhlısının komutanı Valentin-Marie Rageot de La Touche'a da yer verir. Rageot de La Touche, Nusrat mayın gemisinin Erenköy koyuna döşediği

mayına çarpması üzerine gemisinin tahliyesini gerçekleştirdikten sonra kurtulma imkânı olmasına rağmen gemisiyle beraber boğazın derin sularında kaybolur.

Yapıtta yazar, savaşın bir diğer tarafı İngiltere’den dönemin şahsiyetlerinden özellikle Winston Churchill’e önemli ölçüde yer verir. Savaş Bakanı Kitchener’la olan çekişmesinden, deniz hareketinin başarısızlığı sonucu görevinden kovulmasına ve siyasi manevralarına kadar çok geniş çerçevede ele alınır.

“Winston Churchill’i tanımadığımız belli,” dedi Tardieu. “Amiralliğin baş lordu ne Tanrı’dan ne Şeytan’dan korkar. Fransızlar umurunda bile değildir. Navy⁴nin gücüyle Doğu’da Türklere saldırma konusunda Kabine’yi ikna etti. Geçen yılın sonunda, Süveyş Kanalı’na ulaşmaya çalıştıkları için bağışlamadı onları. Türklerin kolayca dağıtılabilecek bir çete olduğunu düşünüyor. Boğazlar’ı zorla ele geçirmek istiyor.”

Romanda, 1913-1919 yılları arasından Osmanlı İmparatorluğu ordusunda göre yapmış Otto Liman von Sanders’in Enver Paşa ile birlikte “İstanbul’dan Çanakkale Boğazı’na kadar yığılmış iki Türk ordusunu” (Miquel, 2014, s. 162) yönettiğine vurgu yapılarak Türk tarafının komuta kademesi hakkında verilir.

Ayrı bir paragraf açılması gerektiğini düşündüğümüz kişi ise ulusumuzun büyük önderi ve cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’tür. Yazar yapıtta kendisinden defalarca övgüyle bahseder ve savaşın kaderini Türklerin lehine etkileyecek kararlar verdiğini vurgular. Bir bakıma Atatürk’ün askeri dehasını kabul eder. Onunla ilgili olarak “bu Kemal yaman biri” (Miquel, 2014, s.318), “içlerinde en sağlam adam olan Mustafa Kemal’le savaşıyoruz.” (s.171), “Mustafa Kemal adını duyunca titreyen adam” (Miquel, 2014, s.319) gibi ifadeleri kullanır. Miquel, Türk subayların ve özellikle Atatürk’ün Alman subayları orduda istemediğine vurgu yapmak için esir alınan bir Türk jandarma askerinin sorgusunu kurmaca karakter Emile aracılığıyla betimler. Esir Türk askerine bulunduğu mevzide Alman subayın olup olmadığı sorusuna askerin tepki gösterdiğine ve Mustafa Kemal’in emir vermek için Alman subaylara ihtiyacı olmadığına dikkat çeker (Miquel, 2014, s. 319). Ayrıca yazar Türk tarafından Enver Paşa ve Jön Türkler hakkında savaşın gidişatıyla alakalı olarak birçok bilgiyi paylaşır: “...Almanya, Harbiye Nazırı Enver Paşa’ya devrimleri

⁴ Kraliyet Donanması

kurabilecek güçte, modern bir ordu verdi. Jön Türkler, bütün orduya hâkim. Rusları püskürtüyor, Süveys'i tehdit ediyor ve bizi Çanakkale'de yeniyorlar” (Miquel, 2014, s. 170).

Hayatı birçok filme ve romana konu olan ve Arabistanlı Lawrence olarak tanınan İngiliz casusu Thomas Edward Lawrence'ın hem Osmanlı İmparatorluğu aleyhine gerçekleştirmiş olduğu eylemler hem de Osmanlı İmparatorluğu'nun mevcut durumuyla alakalı bazı bilgiler, kurmaca karakter gazeteci Richard Bartlett ile olan diyaloglardan aktarılır:

“Lawrence'in gizli işler çevirmekteki ünü çoktan yayılmıştı. Gizli bilgileri ele geçirme ve iktidara zarar vermek amacıyla karışık hesaplar yapmak hususunda ustaydı; zaten böyle işler ona verilirdi. Türklerin güçsüzlüğünden yararlanarak ajanları aracılığıyla Arapları isyana kışkırtıp, bu isyanı yönetmek istiyordu” (Miquel, 2014, s. 161).

Çanakkale Cehennemi'nde Lawrence dışında Almanlar adına çalışan Mata Hari ismini kullanan Hollanda asıllı dünyaca ünlü kadın casusta yer alır. Asıl adı Margaretha Geertruida Zelle olan Hari, Hollanda Hindistan'ındaki bir subayla evlidir. Dansöz kılığında casusluk faaliyetlerinde bulunan Hari yakalanması sonucu Fransızlar tarafından kurşuna dizilerek idam edilir.

Miquel, “David Rockefeller, kendisinin olan Standard Oil Şirketi” (Miquel, 2014, s. 169) ifadesiyle dünyanın en zengin ailelerinden biri olan Rockefeller ailesine değinir. Fakat Standard Oil Şirketi sahibi olarak ifade ettiği kişi David Rockefeller 12 Haziran 1915 tarihinde doğar. Yazar muhtemelen burada Rockefeller ailesinin bireylerini karıştırır. Çünkü, Standard Oil Şirketi'nin asıl kurucusu David Rockefeller'in dedesi John Davison Rockefeller'dir (Britannica, 2022).

Yazmış olduğu eserlerde Türkleri savunan fikirleri nedeniyle Türk dostu olarak tanımlanan Pierre Loti de Miquel'in romanında kendine yer bulur. Her ne kadar toplumda Türk dostu olarak tanınsa da bazı Türk aydınları tarafından yanlış ve gerçek dışı bir Türk izlenimi yarattığı düşünülür (Kahraman, 2003). Miquel ise romanda her ne kadar Loti'nin Türk dostu olduğuna değinse de kullandığı ifadelerle onun aslında özel olarak görevlendirilmiş bir tür ajan olduğuna vurgu yapar:

“Kaynağı karanlık hangi gizemli kanaldan, Cumhurbaşkanı'nın, savaş karşıtı Osmanlılarla, nazırlar Talat ve Cavit ile gizli ilişkiler kursun diye yararlanılan, Türk

dostu olarak tanınan ve deniz subayı olarak yeniden göreve getirilen Yazar Pierre Loti'yle sık sık görüştüğünü öğrenmişti?" (Miquel, 2014, s. 300)

2.4. Kurmaca Kişilikler

Kurgusal karakterler statüleri ne olursa olsun, yaşadıkları zamanın yaşam biçimlerini ve düşüncesini somutlaştırır. Yapıtta, yazarın olayları aktarırken birçok kurmaca kişilikten faydalandığı görülmektedir. Tarihsel romanlarda gerçek tarihi kişilerle beraber sıklıkla kurmaca karakterlerde yer alır. Bazı yazarlar gerçek kişileri ön plana atarken bazıları tarihin anlatımını ve romanını kurgusunu hayali kişiler üzerinden yaparlar. Okuyucunun olay ve kişilere değişik yönlerden bakabilmesi amacıyla birçok anlatı kişisinden faydalanan Miquel, anlatımını Çanakkale'de gerçekleşmiş olan deniz ve kara harekâtında değişik görevler alan dört genç Fransız askerinin yaşadıkları çerçevesinden kurgular. Yazar ilk olarak hikâyenin başkışisi olan Paul Raynal'ın Marsilya'da geçirdiği günlerden başlayarak dönemin bir tasvirini yapar. Savaş zamanı Marsilya halkının da duygu ve düşüncelerine değinerek olumsuz atmosfer hakkında genel bir tablo çizer. Paul on dokuz yaşında yaklaşık olarak bir metre seksen santim boyunda iri yapılı ve vücut yapısından Kelt olduğu tahmin edilen bir gençtir. Quercy'deki Septfonds köyünden gelen ve oranın sakin ve sessiz ortamına alışık bu genç savaşa katılmak için karmaşık bir ortamın hâkim olduğu Marsilya'nın gürültüsünden rahatsızlık duyar. Paul istihkam köprücü birliğine katılacaktır. Burada âşık olacağı İtalyan asıllı genç ve güzel hemşire Carla'yla tanışır.

Émile Duguet babası ve büyükbabası da asker olan Lorraine'li bir topçu çavuşudur. Daha önce savaş görmesi nedeniyle savaşın tüm olumsuzlukları hakkında bilgisi vardır. Deniz hareketinin başarısızlığa uğraması sonucunda Fransızların Asya kıtasında Kumkale bölgesine yaptıkları çıkartma harekâtına katılır. Savaşta göstermiş olduğu başarılarından dolayı teğmen rütbesine yükseltilir. Émile görev açısından başarılı bir asker olsa da askerlik onun içindeki insani yanı pek bozamaz. İngiliz cephesinde Türk esirlere insanın tüylerini ürpertici şekilde muamele edildiği söylentileri üzerine, subay kantinlerinde düşman askerlerine iyi ve saygılı davranılması gerektiği anlatmak suretiyle bu vahşete son vermek ister.

André Bronnec Fransa'nın batısından, Finistère bölgesinden gelir. Balıkçı olan babasını bir fırtınada kaybeden André genç yaşından itibaren balıkçı gemilerinde miço olarak çalışarak denizciliği öğrenir. Deniz kuvvetleri için asker seçimi esnasında rahat ve kolay bir iş bulacağı ümidiyle, telsiz konusunda yeterli bilgisi olmamasına karşın yalan söyleyerek donanmaya telsiz teknisyeni olarak katılır. Fakat çok kısa içerisinde yalan söylediği anlaşılan André hızlandırılmış eğitime tabi tutulur ve Bouvet zırhlısında görevlendirilse de geminin çoktan Çanakkale'ye ulaşmış olması nedeniyle gemiye katılamaz. Miquel, André'nin Bizerte'den gönderilen gemilerden biri olan mayın tarama gemisi La Ravageuse'e atanmasını savaş esnasında Fransızların organizasyon açısından eksikliğine vurgu yapmak için yer verir. Ayrıca André karakteri üzerinden ekonomik koşullar sebebiyle askere katılmak zorunda olan gençlere vurgu yapar. Harekatın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Gelibolu yarımadasını terk ederken gemisinin isabet alması sonucu Çanakkale'nin üç mil açığında boğularak hayatını kaybeder. André dört kurgusal karakterden tek hayatını kaybeden olarak savaşın aldığı binlerce candan birisi olur.

Çok geniş bağlara sahip varlıklı bir ailenin evladı olan Limoux doğumlu on dokuz yaşındaki Edmond Vigouroux saf bir karaktere sahiptir. Zuhaf alayına katılan Edmond bu alaya mensup askerlerin genel kabalığından uzaktır. Sivil hayatta bir tavuğu bile kesmeye korkan Edmond acımasız bir savaşın içine doğru çekilir. Miquel, Edmond'un birlikteki eğitimleri esnasında subaylarının savaşla ilgili anlattıkları hikayeleri vatanseverlik olgusuyla süsleyerek genç askerleri bir şekilde ölümün soğuk yüzüne alıştırmasına vurgu yaparak yapıtta birçok defa savaşın ne denli musibet bir şey olduğunu göstermeye çalışır.

Babası İtalyan annesi Fransız olan genç hemşire Carla Francesca Signorelli Aix'te Kızılhaç'a bağlı bir hastaneye atanmış olsa da orada kendisine iyi davranılmaması sebebiyle Marsilya'da gönüllü olarak çalışmaya geldiğinde tesadüfen Paul ile tanışır. Erkek kardeşlerinden birisi yaralanıp iyileştikten sonra savaşa sahasına geri döner diğeri ise sakatlanıp Lyon Hastanesinde tedavisine devam eder. Miquel, Carla'nın erkek kardeşlerinin durumuna savaşın yıkıcı etkisini okura daha iyi hissettirmek için özellikle değinir. Yazar, Carla üzerinden Fransa-İtalya ilişkileri,

savaş sırasında cephe hastanelerinin durumu, karşılaşılan hastalıklar gibi konular hakkında bilgileri okuyucuya aktarır. Genellikle tarihsel romanlarda yazarlar kurgusal karakterleri bir aşk hikayesi çerçevesinde de anlatırlar. Miquel, yapıtta Carla ve Paul arasında çok kısa sürede doğan aşkı aktarır. Her ne kadar savaş ortamı ve imkansızlar bu iki gencin görüşmelerine engel olsa da birbirlerine karşı hissettiklerine set çekemez. Paul'ün daha sonra tanışacağı ve kader birliği yapacağı André Broennec, Émile Duguet ve Edmond Vigoureux Fransa'nın farklı yerlerinden gelmişlerdir. Bu sayede Fransa'nın değişik bölgeleriyle alakalı bilgiler sunulur.

Fransız halkının Türklerle ilgili çok az bilgiye sahip olduğu, bildiklerinin de doğruyu yansıtmadığını belirtmek için, yazar André'nin şu sözlerine yer verir: “Andre'ye göre Türkler, uzak ve az gelişmiş bir ülkenin halkıydı. "Deniz filoları var mı onların?” (Miquel, 2014, s. 95).

Tarihi olayları anlatımında yazar kurmaca bir karakter olarak *Sunday Times*'ta çalıştığını belirttiği Richard Bartlett karakterini kullanmıştır. Bu karakteri savaşın birçok noktasında tarihsel kişilerle ve tarihsel yerlerde sunar: “Eski sporcu, kibar bir taşralı olan Tümamiral Sir John de Robeck, Richard Bartlett'i çok iyi karşıladı ve savaşta hazır bulunsun diye Queen Elizabeth gemisinde konuk etti” (Miquel, 2014, s. 139). Arap Ayaklanması ve Sina ve Filistin Cephesinde aktif bir rol alarak Osmanlı İmparatorluğu'na ciddi zararlar vermiş olan Arabistanlı Lawrence takma adlı İngiliz askerden önemi dolayısıyla sıklıkla bahseder. Miquel, savaşta önemli rol oynamış ve özellikle vurgulamak istediği kişileri Bartlett vasıtasıyla değinir:

“Bartlett, gençliğinden tanıdığı, Doğu ve sefer tutkunu, ayrıca Aslan Yürekli Richard'ın büyük hayranı olan genç adamı süzdü. Thomas Edward Lawrence'ın onun gerçek adı olmadığını biliyordu. Meath Kontluğu'nun baronu olan babası Chapman, metresiyle yaşamak için karısından boşanamadığından kimliğini değiştirmek zorunda kalmış olmalıydı; metresinden dört oğlu vardı adamın. Bu adsız çocuk, orduyu ve Doğu'ya yerleşmeyi seçmişti. Bu bulunmaz Hint kumaşının arkadaşlarıyla arası iyi değildi. Buna aldırılmazdı genç adam. Arapları çok iyi tanıyan bir uzmanı oraya atamak isteyen Lord Kitchener onu Saray'a sokmuştu...Lawrence'in gizli işler çevirmekteki ünü çoktan yayılmıştı. Gizli bilgileri ele geçirme ve iktidara zarar vermek amacıyla karışık hesaplar yapmak hususunda ustaydı; zaten böyle işler ona verilirdi. Türklerin güçsüzlüğünden yararlanarak ajanları aracılığıyla Arapları isyana kışkırtıp, bu isyanı yönetmek istiyordu” (Miquel, 2014, s. 161).

Miquel'in romanda Richard Bartlett olarak kullandığı karakter gerçek hayatta Ellis Ashmead-Bartlett⁵ isimli İngiliz savaş muhabiriyle birebir örtüşmektedir. Yazar, İngiliz savaş muhabirinin ismini ve çalıştığı gazeteyi farklı seçmiştir. Romandaki Bartlett *Sunday Times*'ta çalışırken gerçek kişi *The Daily Telegraph* isimli gazetede görev yapar. Gerçekte olduğu Winston Churchill tarafından görevlendirilmesi ve savaşın gidişatıyla ilgili eleştirel yazıları nedeniyle Londra'ya geri çağırılması romandaki anlatımla uyumludur. Romanda kırk yedi defa Bartlett üzerinden savaşın gidişatıyla ilgili bilgiler veren Miquel'in romanını hazırlarken İngiliz belge ve arşivlerine de sıklıkla başvurduğu görülür.

Roman'da savaş esnasında gerçekleşmiş fakat eylemi yerine getiren kişilerin kimliklerinin tespiti mümkün olmadığı bazı olaylarda yazar yine kurgusal karakterlere başvurur. Yazar, Türk mevzileri, silahları ve diğer askerî açıdan önem arz eden konular hakkında bilgi toplamak için yapılacak operasyona romanın kurmaca kişileri Paul ve Süvari Astsubay Emile'in yanına yeni bir kurgusal karakter ekler. Paul'ü girişimci ve zeki olması, Emile'i silahlar ve toplar konusundaki bilgisi, yeni eklenen karakter Herve Layne'yi ise Almanca bilmesi nedeniyle ekibe dahil eden yazar, roman genelinde anlatmak istediği olayları uygun kurgusal karakterler yaratarak aktarır. Romanda ana kurgusal karakterlerin hepsinin farklı yerlerden gelişi ve farklı özelliklere sahip oluşları yazarın Fransa'nın değişik bölge ve kültürlerinden gelen bu bireyler üzerinden Fransız toplumunun genel bir resmini çizme düşüncesi olarak algılanabilir.

2.5. Anlatım Teknikleri

Yazarlar okuyucuya anlatmak istedikleri hikâyeyi veya olayları aktarırken hayalleri, düşünceleri, bilgi birikimleri ve hayat tecrübeleri çerçevesinde belli başlı anlatım tekniklerinden faydalanırlar. Gérard Genette anlatı sözcüğünün tarifini şu şekilde yapar: "Anlatı ilk anlamıyla (son zamanlardaki yaygın kullanımda en merkezi ve en açık olan anlamıyla), anlatı bildirimini, bir olayı ya da olaylar dizisini anlatmayı üstlenen sözlü ya da yazılı söylemi ifade eder" (Genette, 2020, s. 13). Modern

⁵ I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Savaşı'nda İngiliz savaş muhabiri olarak görev yapmıştır.

romanlarda hikâyenin anlatımında yazarın mutlak kontrolünün olduğunu ve hikayedeki karakterlerin yazarın belirlemiş olduğu sınırlar içerisinde kaldığına dikkat çeken Mustafa Karabulut, yeniötesi romanda ise yazarın anlatımını daha geniş ve özgürce yapabilmesi nedeniyle birden fazla anlatı tekniği kullanabileceğine değinir. Bu anlatım tekniklerinin en çok kullanılanlarını şu şekilde sıralanabilir: “anlatma-gösterme, açıklama-yorumlama, özetleme, tasvir, portre, bilinç akışı, iç monolog, iç çözümleme, diyalog, leitmotif, montaj, geriye dönüş, fotoğraf (kamera), mektup, günlük, otobiyografi vb.” (Karabulut, 2012, s. 1377). Arı’ya göre anlatmaya dayalı yapıtlarda tasvir yönteminin önemli işlevleri bulunur. Bu yöntem sayesinde yazar yer ve kişiler arasındaki ilişkileri bir gerçeklik çerçevesinde aktarırken yaptığı tasvirlerle okurda bir etki oluşturmayı başarabilir (Arı, 2008, s. 96). *Çanakkale Cehennemi*’nde Miquel anlatma tekniği başta olmak üzere iç monolog, dış monolog, diyalog, kişi tanıtım ve geriye dönüş tekniği gibi anlatım tekniklerinden faydalanır.

Yazar romandaki her kurgusal karakter için kişi tanım tekniğini kullanır ve onların fiziksel özellikleri, kültürel ve ekonomik durumları hakkında okuru bilgilendirmek adına etraflıca tasvirlerde bulunur. Miquel romanının başkişi olan Paul’ün tasvirini bu teknik kapsamında şöyle yapar:

“Bir seksen boyundaki bu güçlü kuvvetli adam, uzaktan hemen fark ediliyordu. Koloni askerlerinin miğferini andıran hasır şapkası altında kızıl ve parıltılı gür saçları, genç yüzünü hafifçe gölgeleyen seyrek bıyığının cılızlığını gizliyordu. On dokuz yaşında bir delikanlıydı henüz. Geniş alınına, açık gri gözlerine, beyaz tenine ve ince vücuduna bakılırsa İskoçya’da ya da İrlanda’da doğmuştu. Got ve Akitanya’nın Galya-Roma şehirlerinde kaybolmuş bir Kelt’ti” (Miquel, 2014, s. 5).

Yazar açıklama-yorumlama tekniğini kullanmak suretiyle anlatılması ve detaylıca açıklanmasının önem arz ettiğini düşündüğü konuları bu yöntem sayesinde aktarır. Bu teknikte yazar kendisi veya yaratmış olduğu karakter üzerinden açıklama veya yorumda bulunur. Miquel burada Paul Raynal üzerinden Fransa’da laikler ile Katolikler arasındaki çekişmeye değinir ve olayın nedenlerini açıklamaya çalışır ve yorumlarını ekler:

“Din, düşman değildi ona göre. Cumhuriyet, tüm dinlere hoşgörülü davranıyordu. Kilise ile Devlet’in ayrılması sırasında bazı bölgelerde laiklerle Katoliklerin giriştiği vahşi savaş Cumhuriyet’e zarar veriyordu. Kilise’yle Devlet’in

savaşması son derece mantıksızdı ve Cumhuriyet, kendi sosyal sınıflarına din tarihini öğretmek zorunda değildi. Bu işi köy papazı ya da haham yapmalıydı. Kendi inançlarına gelince, yalnız kendini ve Tanrı'yı ilgilendirirdi bu.” (Miquel, 2014, s. 79).

Çanakkale Cehennemi'nde yazar, olayların anlatımı için gerek kurgusal karakterleri birbiriyle gerekse kurgusal karakterleri gerçek tarihsel kişiliklerle diyalog yöntemiyle konuşTURUR. Diyalog yöntemi iç ve dış diyalog olmak üzere ikiye ayrılır. Tekin, iç diyalogun iç monolog ile benzerlikler gösterdiğini ifade eder ve tanımını şöyle yapar: “İç diyalog’, bir anlamda ‘iç monolog’a benzer. Roman kahramanının doğal olarak içinde bulunduğu psikolojik duruma göre kendi kendisiyle –sanki karşısında birisi varmış gibi- konuşması, tartışmasıdır” (Tekin, 2006, s. 259). Miquel, 14 Mart 1915'te Çanakkale Cephesinde İngilizlerin halihazırda bir komutanları bulunmadığını, amirallerinin istifa ettiğini ve yeni atanan İngiliz Komutan General Hamilton'ın bu tarihte Paris 'ten yola çıktığını kurmaca karakterler Albay Valentin ile Yüzbaşı Maublanc'nın karşılıklı sohbeti üzerinden aktarır:

“(…) İngilizlerin de hala bir komutanı yok. Amiralleri istifa etti, generalleri zorla geliyor. Paris' ten ancak 14 Mart'ta yola çıktığım öğrendim az önce.”

"Osmanlı'yla Dahomey'i karıştırıyorlar!"

"Ölüme giden, eğitimsiz on sekiz bin kadar adamımız var burada."

"Sir lan Hamilton'ın geleceğinden emin misiniz?"

"Çok eminim. Phaeton kruvazörü Marsilya'dan Bozcaada'ya kırk yedi saatte götürmüş onu. Bir başarı bu!"” (Miquel, 2014, s. 137).

Roman ve öykülerde sıklıkla kullanılan iç çözümleme tekniği, hikayedeki kişilerinin iç dünyalarında neler düşündükleri, duygu ve kaygılarının neler olduğunun yazar-anlatıcı tarafından aktarılmasıdır. Okuyucunun romandaki kişilerin ruhsal durumları hakkında daha net bilgi edinebilmesi açısından anlatıcı tarafından gerekli görüldükçe uygulanır. Miquel'in de bu tekniği romanın birçok bölümünde uyguladığı görülür:

“André Broennec dul anasını düşünüyordu. Bu baştan savma ateş içinde, hayatını yitirebilirdi ve babası öldüğünde yaptıkları gibi, denizde kaybolduğu haberini verecekti jandarmalar ona. Ne belgeleri ne künyesi, ne saati... Suyun derinliklerinde kaybolup gidecekti. (...) Yirmi yaşında ölümü bu kadar yakınında

hissetmek, bir işkenceydi; bunun kimsenin başına gelmesini istemezdi” (Miquel, 2014, s. 146).

Tarihsel bir roman yazmak, özellikle konu edilen döneme dair çok geniş bir bilgi birikimi, titizlik ve sabır gerektirir. Pierre Miquel’in tarihçi olması, döneme ve olaylara çok hâkim olmasına imkân verir. Yazar anlatı boyunca tarihsel gerçekliği, kimi zaman tarihsel kişilerin eylemlerini anlatma tekniğiyle olarak verirken kimi zaman iç monolog kimi zaman ise kurgusal karakterlerin diyalogları çerçevesinde sunar. “André Broennec, Amiral Guépratte'nin Komutan Rageot de La Touche'a gönderdiği emirleri telsiziyle aldı ve deşifre etti” (Miquel, 2014, s. 151). Bu olaydan anlaşılacağı üzere Fransız Deniz Kuvvetlerinde Amiral rütbesiyle görev yapan ve Çanakkale Savaşında önemli bir rol oynayan Émile Paul Aimable Guépratte’ın bir emri, kurmaca bir karakter olan André üzerinden aktarılmış. Yazar ayrıca savaşa katılan bütün tarafların bakış açılarını aktarıp okurların büyük tabloyu daha net bir şekilde görmesine olanak sağlar.

İlk bölümde romanın başkişisi üzerinden ilerleyen anlatım, diğer kurmaca karakterlerin katılımıyla zenginleşir. Bu kurmaca karakterlerin birbirleriyle olan diyalogları ve ilişkileri sayesinde, yazar okuyucuyu hikâyenin içine çeker. Yazarın tarihi kişilerle olan anlatımları genellikle kolayca teyit edilebilecek olaylardan seçtiği görülebilir: “Adı David Rockefeller, kendisinin olan Standard Oil Şirketi için Musul petrolünün kokusunu almış” (Miquel, 2014, s. 169).

Romandaki genel anlatı, dört arkadaşın yaşadıkları ve diyalogları üzerinden gerçekleşir. Yazar bu diyaloglar dışında birinci anlatıcı olarak Fransa’dan başlayarak savaşa dahil olan ülkelere de bahsetmek suretiyle genel tabloyu anlatır. Yapıtta yazarın, genellikle tarafsız bir tutum içinde anlatımını sunmaya özen gösterdiği görülür. Hikâyenin içinde başkahramanın yaşadığı bir aşk konu edilerek Fransa İtalya ilişkilerine, kurmaca bir karakterle siyasal olaylara değinilir. Yapıtta tarihsel olaylar, yazarın tarihçi ve özellikle Fransa’nın savaş tarihi konusuna çok hâkim olması nedeniyle çok detaylı şekilde verilir. Yazar, yer yer tarihi olaylardan örnek vererek okuyucunun konuyu daha iyi anlaması için bilgiler sunar.

2.6.Çanakkale Cehennemi Neden Tarihsel Romandır?

Tarihsel romanlar özünde birer roman olsalar da bu yapıtları tarihsel roman olarak değerlendirebilmemiz için türün kuramsal özelliklerini taşımaları beklenir. Macar filozof, estetikçi ve politikacı Lukács'ın ilk olarak 1937'de Rusça olarak yayınlanan ve daha sonraki yıllarda diğer dillere çevirisi yapılan *Tarihsel Roman* adlı çalışmasıyla tarihsel romanın başlıca kriterlerini belirler. Lukács, tüm yazın dünyasında ortak görüş çerçevesinde tarihsel romanın babası olarak görülen Walter Scott'ın sade fakat sonsuz ve müthiş yaratıcılığının özellikle bu çağda küçümsenmesine rağmen, onun bu özelliklerinin dünyanın en ünlü yazarlarından olan Goethe, Balzac ve Puşkin tarafından takdir edildiğine vurgu yapar. Lukács'a göre Scott tarihsel yaşamın büyük buhranlarını betimler (Lukács, 2016, s. 38). Savaş insanlık açısından bu buhranların en başında gelen felaket olduğu göz önünde bulundurulduğunda Miquel'de 20. Yüzyılın ilk yarısında tüm dünya için büyük yıkımlara ve acılara neden olan I. Dünya Savaşı'nın Çanakkale Cephesini konu seçerek tarihsel romanın alanına girer. Lukács, Scott'ın romanlarında tarihsel kişilikleri ana karakter olarak kullanmamasının nedenini dönemin gerçeklerinin geniş manada tasvirinin ancak sıradan insanların gündelik yaşamı, korkuları, sevinçleri ve üzüntüleri vasıtasıyla daha sağlıklı olabileceği savını öne sürerek açıklar. Miquel'de benzer bir yol izleyerek tarihsel romanlarda sıkça karşımıza çıkan kurmaca kişilikler üzerinden hikayesini aktarır. *Çanakkale Cehennemi* romanında, halkın içinden dört genç askerin ana kurmaca karakter olarak yer aldığı ve bu kişilerin diyaloglarının ve yer yer kendi iç düşüncelerinin aktarıldığı görülür. Tabii ki tarihsel romanlarda gerçek ve önemli tarihsel kişilikler de yer alır. Miquel romanında dönemin Fransa Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı, Başbakan, Dışişleri ve diğer önemli bakanları ve Fransız tarafının önde gelen komutanlarından, İngiltere'den Winston Churchill, Arabistanlı Lawrence lakaplı Thomas Edward Lawrence ve İngiliz tarafının önemli komutanlarından, Türk tarafında ise Atatürk başta olmak üzere Enver Paşa ve diğer asker ve sivil kişilerden bahseder. Yer yer bu kişileri kurmaca kişiliklerle diyaloga sokar. Bu özellik tarihsel romanlarda sıklıkla uygulanan bir yöntem olarak karşımıza çıkar. Miquel'in aslen tarihçi olması konuya olan hakimiyetine avantaj sağlar. Her ne kadar tarihsel roman yazarlarının yapıtları son tahlilde bir roman olsalar da bu onlara

tarihi çarpıtma ya da olduğunda tamamen farklı bir biçimde sunmalarına imkân tanımaz. Bu bağlamda *Çanakkale Cehennemi*'nin tarihsel gerçeklik bakımından tutarlı olduğu görülür. Miquel'in romanında taraf olmaktan ziyade sadece olanları aktarmak suretiyle yorum yapmaktan kaçındığı görülür. Romanda anlatılanların doğruluğu her iki tarafından da tarihçilerinin yapıtlarından tasdik edilebilir. Fransız topçu subayı Yüzbaşı Henri Feuille'ün Çanakkale Cephesi hatıralarını anlattığı *Çanakkale'de Türklerle Karşı Karşıya* adlı yapıtın tümüyle Miquel'in anlattıklarıyla örtüştüğü görülür. Örneğin *Çanakkale Cehennemi*'nde Türkleri tanımayan Fransız askerlerinin kafasında Türklerin çok barbar olduğu ve savaş esnasında esir düşmeleri durumunda çok ağır işkencelere maruz kalacaklarına dair söylentilerin olduğu fakat savaş meydanında aslında durumun böyle olmadığını ve esir alınanlara kötü davranılmadığını yazar. Henri Feuille hatıralarında "Sonradan bu söylentilerin doğru olmadığı kesin olarak öğrenilmişti. Şunu söylemek isterim ki Türkler ellerine geçen Fransız esirlerine karşı daima insanca muamele etmişlerdir" ifadesi Miquel'in yazdıklarını teyit eder (Feuille, 2021, s. 22).

Tarihsel romanların önemli özelliklerinden biri de okuru salt tarih bilgisiyle sıkmadan dönemin şartlarını, olaylarını ve kişiliklerini bir hikâyeye kapsamında romanlaştırmasıdır. Hikâyeyi bazen kurmaca karakterler üzerinden bazen de gerçek karakterler üzerinden aktarır. Okurda heyecan ve ilgi uyandırmak için aşk, entrika gibi gerçek veya hayali olaylar yer alır. *Çanakkale Cehennemi*'nde ana karakter olarak karşımıza çıkan Paul Raynal'ın Carla ile yaşadığı aşkı bu durumun bir örneği olarak karşımıza çıkar.

Yazar, okurların dönemin atmosferini iyice kavrayabilmesi adına, birliklerine sevk edilmek üzere Fransa'nın Marsilya kentinde bekleyen askerlerin ve ülkenin genel durumuna değinir. Romanda özellikle halkta savaşa karşı olan tepkiye detaylıca yer verilir. Tarihsel roman yazarları yapıtlarında sadece romanın ana konusunu değil, o konuya neden olan şartları ve olayları da etraflıca aktarırlar. Çünkü tarihsel romanlar kimi düşünörlere göre elli yıl kimi düşünörlere göre daha da eski bir dönemi kapsamalılardır. Bu nedenle okurun o dönemle ilgili bilgilendirilmesi ve dönemi hissetmesi sağlanmalıdır. Miquel ayrıca yapıtında bahsettiği yerleri de okura tanıtır.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız gerekçelerle, Pierre Miquel'in *Çanakkale Cehennemi* adlı romanının taşıdığı niteliklerin tarihsel roman türüyle örtüştüğü ve bu türe dahil edilebilecek bir yapıt olduğu açıktır.

2.7. Romandaki Çanakkale Savaşına Bakış Açısı

Çanakkale Savaşı'nın, milletimiz ve Türkiye'nin ulusal tarihi açısından bir dönüm noktası olduğu gerçeğinden yola çıkarak, öncelikle bu savaşın bizim için önemi büyüktür. Çünkü bu savaş salt bir askeri başarının ötesinde; bir ulusun yeniden doğuşunun hikayesinin en hayati unsurunu barındırır. Toplam kayıpların 463.000 insan olduğu bu savaşta, Türkler 57.263 subay ve er şehit, diğer nedenlerden dolayı (yaralı, kayıp, esir, hava değişimi ve çeşitli hastalıklardan ölen) 210.000-218.000 civarı kayıp verirken; İngiliz kuvvetleri 205.000, Fransız kuvvetleri ise 47.000 kişi kayıp verir (Mütercimler, 2010, s. 693-694). Kayıplardan anlaşılacağı üzere yaşanan insani felaketin büyüklüğü savaşan taraflar üzerinde derin etkiler bırakır. Türk tarafı açısından değerlendirildiğinde Türk Milleti'nin direnme ve mücadele gücüne katkıda bulunduğu, millî bilincin oluşmasını sağladığı ve savaş sonu gerçekleşen Millî Mücadele'ye moral teşkil ettiği görülür. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün tüm dünya tarafından da takdir gören gelişme ve uygulamalara imza atar (Şahin, 2009). Erol Mütercimler, Türkiye Cumhuriyeti tarihine etkisi açısından Çanakkale Savaşını en güzel tanımlayan, fakat kimin tarafından söylenildiğini bilmediğini ifade ettiği "Çanakkale Savaşı Türkiye Cumhuriyeti'nin önsüzüdür" tümcesi olduğunu ifade eder (Mütercimler, 2010, s. 694).

Türk Milleti açısından bu önemli mücadelenin pek tabii ki savaşa katılan diğer uluslar açısından da stratejik önemi bulunur. Türk tarafı bağımsızlığı için canını verirken, Fransa ve İngiltere emperyalist emelleri doğrultusunda hareket eder. Boğazların geçilmesiyle beraber Anadolu ve Orta Doğu'ya kolayca ulaşılabilir olması ve buradaki kaynaklardan istifade edilebilme düşüncesi, İngilizler'in Fransızları ikna etmesini kolaylaştıran bir faktördür.

Yazar yapıtta Fransız halkının özellikle de kadınların savaş hakkındaki düşüncelerini sıklıkla dile getirir. Kadınların, evlatlarının ve kocalarının aslında bir hiç

uğruna öldüklerini düşündüklerini Marsilya sokaklarında gerçekleştirdikleri protesto eylemleri aracılığıyla anlatır.

“İstihbarat ajanlarının söylediğine göre sloganlar ve propaganda şarkıları hazırlamamışlardı. Çoğu karalara bürünmüş öfkeli kadınlardı. Ne başlarında kimse ne de açık bir toplanma hali vardı. Kargaşa içinde bağırıp çağırıyorlardı; ancak sonunda tek bir ses duyuldu:

"Erkeklerimizi bize geri verin!" (Miquel, 2014, s. 13).

Genellikle günümüz şartlarında da olduğu gibi, maalesef savaşta ön cephe ve en tehlikeli görevlerde yer alan askerlerin, sosyoekonomik düzey açısından alt tabakada bulunan ailelerin çocukları olduğu gerçeğine dikkat çekilmiş. Fransız kadınlarının tepkileri bu tespitimizi doğrular niteliktedir.

“Askerlerin ardından kadınlar ihtilal mi yapmak istiyorlardı? Vali'yi son çare olarak en sıkı tedbirleri almak zorunda bırakmak mı? Vali düşman değildi, yalnızca savaşta ülkenin temsilcisiydi.

"Adalet istiyoruz!" diye bağırıyor kadınlardan biri. "Hep aynı kişiler ölüme gönderiliyor." (Miquel, 2014, s. 15).

Kadınların en çok sıkıntı yaşadıkları hususlardan biri de sapasağlam olarak gönderdikleri eşlerinin ve çocuklarının savaştan sakat bir şekilde dönmesi olarak ifade eder. Her ne kadar hükümet ve diğer resmi görevliler halkın milliyetçilik duygularından yola çıkarak halkın tepkisini azaltmaya çalışsalar da çabaları halkın serzenişlerini yatıştırmaya yeterli gelmez.

“Vali, halkın şaşkınlığının farkında olduğunu söylüyordu. Ancak vatanın kurtuluşu her şeyden önce gelirdi ve her kesin bunu anlaması gerekiyordu. Rene Viviani Hükümeti izin belgelerini hızlandırmaya söz vermişti. Erkekler geri dönecekti. Aile ocakları güçlendirilecek, depo kıtaları boşaltılacaktı. Kentte artık yalnızca izinliler görülecekti.

"Boş laf bunlar!" diye bağırıyor Paul Raynal'in hemen yakınındaki yaşlı bir kadın. "Bize ancak sakatları geri veriyorlar." (Miquel, 2014, s. 16)

Romandaki kurmaca karakter arasındaki diyaloglarda, savaşın ne denli büyük bir insanlık dramı ve felaketi olduğu gerçeği vurgusu yapılmaktadır. Yazar bu diyaloglarla yitip giden gençlik hayatların bir hiç uğruna olduğu noktasına değinirken savaştan sahneler aracılığıyla okura yansıtır.

“Çalılıların çıtır çıtır yandığı ateşin karşısındaki yemek sessiz geçti. Paul çok meşguldü.

"Savaşta hep böyle mi olur? Bizim için anlamı olmayan hareketler uğruna kendimizi öldürmek için mi savaşa gideriz?"

"Çoğu zaman böyledir," dedi Maublanc. "Mulhouse'a girmiş ve sonra onu kaderine bırakmıştık; doğrusu isteyerek yapmadık bunu. Akhilleus'un mezarını fethettik ama gel gör ki, onu terk ediyor, kumlara geri dönüyoruz."

"Hayatımın altı ayını Vosges'daki bir tepiyi almakla, kaybetmekle ve yeniden almakla geçirdim," diye anlattı Emile. "Altı ay ya da on yıl sonra savaşı orada bitirebilirdim. Südelkopf bizim kurmayların meşgalesi gibi görünüyordu. Orada kim bilir kaç piyade hayatını kaybetti! Doğu için yol kağıdını alınca her şeyin değişeceğini sandım. Değişen bir şey yok. Marsilya'dan ayrıldığımızdan beri tam sekiz kez gemiden inip yine gemiye bindik. Savaş göçebeleri olduk artık. Kışlalarda uykusuz uzun geceler, deniz gezintileri... Bir askerin hayalindeki hayat, doğru değil mi? Parisli kurmaylar bizim ölçümüze göre elbise biçiyorlar herhalde." (Miquel, 2014, s. 210)

Yazar, savaş esnasında yaşanan insan onuruna yakışmayacak bazı olayların gerçekleştiğini örnekleriyle okurla paylaşıyor. Miquel, bu vahim olayları detaylarıyla beraber aktarırken okurun kafasında yaşanan vahşetin ve felaketin canlanmasını hedefliyor.

"Jean Galois'yı bu savaşın korkunçluğuna inandırmak için Paul onu Makabelerin siperlerine götürdü. Üç yüz metre ileride, iki yüze yakın ceset, yere düştükleri durumda, kafası kopmuş ya da yarı yanmış olarak çürüyordu. "Ölülerin yanındaki cüzdanların hepsi neden boş?" "Talan yüzünden. Cesetleri soyarak için hayatlarını tehlikeye atan insanlar var."

Altmış metre uzunluğunda iki siper, birkaç kürek toprakla örtülmüş Türk cesetleriyle doluydu. Topraktan çıkmış eller ve kafalar görülüyordu.

"Bu insanları gömmekle yükümlü olan İngilizlerin bir ayıbıdır bu; düşman tarafından istilaya uğrayan ülkelerini savunurken öldükleri için bu insanlara saygı göstermek zorundayız," dedi çok kırılan Eğitim Subayı" (Miquel, 2014, s. 355).

Miquel, savaş öncesi Türkler hakkında pek kıt hatta gerçek dışı bilgileri olan sıradan Fransızların, savaş meydanında Türkleri daha yakından tanıma fırsatı ele geçirmeleriyle beraber, Türklerin aslında sandıkları gibi barbar ve vicdansız bir toplum olmadığını anladıklarını özellikle vurgular. Fransızlar ve İngilizlerin genel kanaat olarak Türklerin askeri yönden çok zayıf olduğunu düşündüklerini fakat her geçen gün büyük bir yanlışta içinde olduklarına değinir.

"Muharebe acımasız geçti. Göğüs göğüse çarpışan Türkler korkunçtu. Kendilerini korkutan Senegalliler karşısında bile kaçmaktansa ölmeyi yeğliyorlardı. Alman su bayları Türk askerlerine, karşı taraftakilerin yaralıları hapsedemeyeceklerini, boyunlarına kolye gibi asmak için kulaklarını keseceklerini durmadan tekrarlıyorlardı.

Fransızlar büyük bir kalabalık halinde kaleye girdiler. Subayları bu kadar sert bir savunma beklemiyordu; gözlerinin gördüğü yere ateş edenlerin sayısı binden fazlaydı. Antik kalenin her köşesi bir direniş yuvasıydı. Türkler geri çekilirken en ufak bir mevzide bile tutunuyorlardı” (Miquel, 2014, s. 192).

Miquel, romanda Fransız milliyetçiliğine de değinmeyi ihmal etmez. Romanın başkişisi olan Paul Raynal savaşa gitmeden önce üzerinde çok emeği bulunan öğretmeni Bayan Sangnier’i ziyaret eder ve öğretmeni ona bir Fransız vatandaşı gibi davranmasını ve düşmanına saygı göstermesini öğütler. Miquel burada Bayan Sangnier’in ‘Fransız vatandaşı’ sözüyle Fransızların diğer uluslara göre medeniyet seviyesi daha yüksek bir ulus olduklarına inandıkları noktasına vurgu yapar.

Çanakkale Cehennemi’nde yazarın çokça yer verdiği kurmaca karakter Richard Bartlett’in aktardıklarından yapılan hareketin baştan sona yanlış planlanmış bir harekât olduğuna özellikle vurgu yapılır. İtilaf güçlerinin Çanakkale Boğazının öncelikle sadece savaş gemileriyle yapılacak bombardımanla geçilebileceğini düşünmeleri ve bu planda başarısız olmalarının Türk tarafının savunma için gerekli önlemleri almasına imkân tanıdığına, bu başarısız harekate rağmen Türklerin gösterebilecekleri direnişin hafife almalarına dikkat çekilir. Yazar, İngilizler ve Fransızlar arasındaki komuta düzeyindeki anlaşmazlıklara da özellikle değinir. Fransızların İngilizler tarafından sürekli olarak ikinci planda tutuldukları ve bütün önemli kararları İngiliz komutan ve İngiliz siyasetçilerin verdiği vurgulanır.

Özetle Miquel, yapıtıyla Çanakkale Savaşlarının Fransızların gözünde gerekliliği, haklılığı, kaçınılmazlığı, vb. gibi yönlerine değinip yeni tarihsel olay ve olgulara yeni bir bakış açısı getirmeden, Fransız Ulusunun, özellikle de genç nüfusun karşı karşıya kaldığı güçlüklerle, ölüm ve acılara dramatik öyküler, aşk serüvenleri gibi anlatılar eşliğinde yer verir. Savaşın çirkinlikleri ve sonuçlarına dikkat çeker. Ancak aynı yıllarda Osmanlı’nın özellikle Rusya’ya karşı girişeceği kaçınılmaz savaşta içine düşeceği güçlük ve endişe verici durum karşısında, “geçici isyan amacıyla” Doğu Anadolu’da yaşayan Ermenileri ülkenin güneyine göç ettirmesine ilişkin Tehcir Kanunu ve uygulamalarının yarattığı sonuçları Ermeniler yararına abartarak yanlı bir tutum sergiler.

SONUÇ

Tarih ile tarihsel roman arasındaki en belirgin farkların ele alındığı bu çalışmada, tarihçinin tüm gerçekliği bir bilim insanı netliğinde vermediği, daha çok tarihsel roman yazarının olayları estetik ve sanatsal yönden kurgusal bir dille okuyucuya aktardığı sonucuna varılır. Yazarın tarihsel romanda hikayesini kurgularken tarihsel gerçeklikle çelişecek boyutta bir anlatımda bulunmaması gerekliliği de göz önüne alındığında her ne kadar sanat ve edebiyat eserleri zengin tarihi belgeler olma özelliği gösterebilirler yine de belli ideolojik oluşumlar içerisinde temellenir. Hatta tarihsel romanın yansıttığı toplumsal oluşumları çok değerli göstergeler olarak niteleyen Althusser ve Eagleton gibi düşünürlerin sanat ve edebiyatı, ideolojik pratikler tarafından *yaşanmış bir deneyim dünyası*, imgelerden oluşan bağımsız bir söylem ve hatta kurgu içerisinde üretilir olarak görmekte oldukları sonucuna varılır. Çünkü bu sayede aslında tarihsel gerçeklik yeniden üretilmiş olur. Fakat roman ele aldığı gerçek tarihin yalnızca belli bir ideolojik deneyimi ile ilişkiye girdiği için temsil ettiği ya da ettikleri tarih, imgesel kalmaya devam ederse de tarihi bir roman, tarihsel gerçekleri oldukları gibi aktarmak konusunda ne kadar dikkatli olursa olsun, metinsel üretimin yasalarına tabii olduğu için kurgu niteliğini kaybetmediği sonucuna varılır. Edebiyatın bir çeşit bilgi kazandırdığına dair ve aynı zamanda yararlı bir işlevi olduğunu ortaya koyan antik Yunan felsefesinden Aristoteles ve Romalı Horatius'dan bu yana sanatın sadece bir yansıtma değil; aynı zamanda eğlendirerek eğitmek amacı olduğu bilinir. Bu bakımdan felsefe kuramsal olarak soyut kurallar ortaya koysa bile edebiyatta bu durum soyut bir nitelik kazanır. Tarih somuttur, canlıdır, alanı dardır, yalnız olmuş olanı anlatır ama olması gerekeni bildirmez; çünkü insanlara örnek teşkil edecek olayları ve durumları uyduramaz. Felsefe ve tarihin eksik yanlarını tamamlayarak yararlı taraflarını kendinde toplayan ancak edebiyattır. Edebiyat hem olayları somut hale sokmakla felsefenin kuruluşunu ve soyutluğunu giderir, hem de olması gerekeni telkin etmekle tarihin noksanını telafi eder. Kuşkusuz Macar düşünür György Lukács'ın gerçekçilik konusundaki görüşleriyle örtüşen noktada burada devreye girer. Ona göre yazarın görevi toplumun belli bir dönemdeki gelişim doğrultusunu belirleyen tarihi güçleri kısacası toplumun iç yapısını ve dinamiğini kavramak ve o dönem için tipik olan tarihi durumu anlamaktır.

İşte bu tipik olma durumu bir nevi romanda temsil edici karakter aracılığıyla hem tarihi güçleri kendi kişiliğinde somutlaştırır hem de kendine özgü nitelikleriyle yaşayan canlı bir birey olur. Yazar işe bu tipik olanı kavrayabilirse kendi ideolojisi ne olursa olsun değişimin dinamiğini sağlayan tarihi güçleri sezmiş ve anlamış olduğundan artık gerçekçi olduğu anlamını kazanır. Bu bakımdan edebiyatın sunduğu kavrayışlar, onun hakikat değerini değil, ifade biçiminin bir fonksiyonu olarak görülmelidir. Çünkü metnin hakikati bir öz değil, bir pratiktir veya ideoloji ve tarih ile olan ilişkisinin pratiği olduğu sonucu çıkarabilir. Tarihsel roman söz konusu olduğunda edebiyatta ‘aslına uygunluk’ yoktur, bir başka deyişle edebi yazın daha değerli kavrayışlara ulaşan ve daha *bilgili* bir metin değildir çıkarsamasını rahatlıkla yapılabilir Açıkçası sanatın bilime benzer yönler taşıdığını, ancak bilimin üslubuna sahip bir ürünü olduğunu ima ederek; aslında romanın bulunduğu toplumsal oluşuma ve onun bu tarih ile benzerlikler taşımasından kaynaklanmadığını öne sürülebilir.

Tarihsel romanın tarih ile benzerlikler taşıması açısından araştırma ve inceleme konusu olarak seçilen Pierre Miquel’in *Çanakkale Cehennemi* adlı romanı, Lukács’ın *Tarihsel Roman* adlı yapıtında belirlemiş olduğu tarihsel roman kuramına uygun nitelikler taşıdığı tespit edildi. I. Dünya Savaşının en önemli cephelerinden biri olan Çanakkale Savaşı ekseninde geçen roman, tarihsel dönem ve uzam, tarihi ve kurmaca kişilikler ve süre gibi kavramlar altında romanın yapısı incelediğinde, *Çanakkale Cehennemi* kurgusal karakterler üzerinden dönemin toplumsal olaylarını akıcı bir biçimde okuyucuya yaşattığı görüldü. Tarihçi açısından önem arz eden nokta; savaşın askerî, sosyolojik, ekonomik, siyasal ve teknolojik yönü iken; tarihsel romanda yazar, nesnel-tarihi olayların yanı sıra savaşın yarattığı evrensel-insani olumsuz sonuçlara da dikkat çeker. Böylelikle tarihsel romanın kurgusal bir dünya oluşturduğu ve bu kurgunun ancak gerçek tarihsel kişiler ile kurgusal karakterlerin birlikte ele alınmasıyla gerçekleştirilmiş olduğu sonucuna varıldı. Elbette Pierre Miquel’in *Çanakkale Cehennemi* romanını bir tarihçi kimliğiyle oluştururken aslında dünya görüşüne paralel olan bir tarihsel bakışla nesnel savaş hakkında çok geniş ve ayrıntılı bilgi, belge ve arşiv araştırmaları yaptığını da göz ardı etmemek gerekir. Bu bakımdan yapıt, kurgusal anlatısına rağmen nesnel Fransız tarihinin savaş belgeleriyle uyumlu olarak anlatıldığı görülmektedir. Örneğin yazar Henri Feuille’ün *Çanakkale’de*

Türklerle Karşı Karşıya adlı savaş hatıralarını anlattığı anı kitabıyla örtüşen nesnel veriler içermekte olduğu gözlemlendi. Tarihsel gerçeklik bakımından Çanakkale Savaşı hakkındaki diğer roman ve tarih kaynaklarına göre tutarlılık içerdiği ifade edebiliriz. Ayrıca Miquel'in romanı Çanakkale Savaşını Fransızların gözünden detaylı ve akıcı şekilde yansıtmaları nedeniyle başarılı olduğunu da söylenebilir. Roman, Fransız ve İngiliz muharebe güçlerinin ortak askeri hareketlerin hazırlıklarının anlatılmasıyla başlar, ardından savaşın gidişatı, askerlerin ve sivillerin savaş boyunca yaşadıkları dramatik ve hüzünlü olaylar ve nihayetinde İttifak Kuvvetlerinin yenilgisiyle sonuçlanması bakımından tarihsel gerçeklere bağlıdır. Yazarın görevi asıl bu noktada başlamaktadır: Savaşta vahşetin ne denli büyük bir yıkım getirdiği yönündeki evrensel-insani saptamalarıyla birlikte XIX. yüzyılda tarihsel roman, bir dönem ve onun ruhunu yeniden inşa etmektedir. Altın çağını yaşayan ve zamanla azımsanmayacak bir başarı yakalayarak yazın dünyasında yerini sağlamlaştıran tarihsel romanın ticari başarısında tarihe dair sıkıcı konuların hem öğretici hem de keyif verici bir şekilde sunulmasının olası etkisi vardır. Bir toplumsal-ideolojik formasyon aracı olarak da düşünebileceğimiz edebi-tarihsel romanın, bir dönemin veya tarihe iz bırakmış kişilerin ve olayların anlaşılması doğrultusunda insanların ortak geçmişlerine dair ulusal-millî bir aidiyet bilinci yarattığı sonucuna da varılır.

KAYNAKÇA

- Akpınar, T. (1991). Atatürk'ün Tarih Anlayışı. (*Doktora Tezi*). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Argunşah, H. (2016). *Tarih ve Roman*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Argunşah, H. E. (1990). Türk Edebiyatında Tarihi Roman. (*Doktora Tezi*). İstanbul: Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Arı, Z. (2008). Ferit Edgü'nün Öykü Ve Romanlarında Anlatım Teknikleri. (*Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atalay, İ. (2011). Tarihsel Roman ve Amin Maalouf'un Semerkant'ı. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Atalay, İ. (2016). 1789 Sonrası Fransız Tarihsel Çocuk Romanlarında Toplum Bilinci Ve İdeoloji Aktarımı. *Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu*, 367-381.
- Aynacı, F. (2019). Tarihsel Romana Genel Bakış ve Dominique Baudis' nin Cebelitarık Âşıkları'nda Ülkü-Arzu Çatışması Üzerine Bir İnceleme. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(42), 35-54.
- Aytaş, G. (2018). *Romanın Tarihselleşmesi Ya Da Tarihin Romanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ayyıldız, M. (2011). *Roman*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Balzac, H. d. (1951). *Sönmüş Hayeller* (Cilt II). (N. Nayır, Çev.) İstanbul.
- BBC. (2014, 8 19). *Charles Dickens Inscribed Book Offered For £275,000 Sale*. 2 10, 2022 tarihinde BBC: <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-28854998> adresinden alındı
- Blagoy, D. D. (2021, Temmuz 11). *Aleksandr Pushkin*. Aralık 30, 2021 tarihinde Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Aleksandr-Sergeyevich-Pushkin> adresinden alındı
- Bloch, M. (1949). *Apologie Pour L'histoire*. A.Colin.
- Bourdenet, X. (2016). « Notre père Walter Scott » : Stendhal, Walter Scott et la stratégie « romantiste ». *Stendhal « romantique » ? Stendhal et les romantismes européens*. books.ugaeditions.4917 adresinden alındı
- Bourneur, R., & Quellet, R. (1989). *Roman Dünyası ve İncelemesi*. (H. Gümüş, Çev.) Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Boyer, P. (1966). Le roman historique. *Esprit*, 171-174.

- Britannica. (2021, 5 31). *György Lukács*. Ocak 4, 2022 tarihinde Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Gyorgy-Lukacs> adresinden alındı
- Britannica. (2021, Eylül 17). *Sir Walter Scott*. Aralık 28, 2021 tarihinde Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Walter-Scott> adresinden alındı
- Britannica. (2022, 5 18). *John D. Rockefeller*. Britannica: <https://www.britannica.com/biography/John-D-Rockefeller> adresinden alındı
- Burgelin, C. (2021, Aralık 7). *Roman historique*. Encyclopædia Universalis: <https://www.universalis.fr/encyclopedie/roman-historique/> adresinden alındı
- Carr, E. H. (2002). *Tarih Nedir?* (M. G. Gürtürk, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cichocka, M. (2007). *Entre la nouvelle histoire et le nouveau roman historique: réinventions, relectures, écritures*. L'Harmattan.
- CNRTL. (2021, 12 23). *Roman*. 2021 tarihinde Centre national de ressources textuelles et lexicales: <https://www.cnrtl.fr/definition/roman> adresinden alındı
- Cochet, F. (2010). L'armée d'Orient, des expériences combattantes loin de Verdun. *Cahiers de la Méditerranée*(81), 91-103.
- Coutinho, C. N. (2009). Lukács et la littérature du XXe siècle. *Actuel Marx*(1), 36-51.
- Çetin, N. (2021). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çolak, M. (2011). Georg Lukacs'ı Yeniden Düşünmek. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*(12), 91-124.
- Demircan, A. (2007). Tarih Üzerine Bazı Düşünceler. *Milel ve Nihal*, 4(3), 69-89.
- Desbiens, M.-F. (2006). Le roman historique:(R) Évolution d'un genre. *Québec français*(140), 26-29.
- Dostoïevski, F. (2021, Aralık 2). *Discours Sur Pouchkine*. La Bibliothèque Russe et Slave: <https://bibliotheque-russe-et-slave.com/Livres/Dostoievski%20-%20Discours%20sur%20Pouschkine.htm> adresinden alındı
- Duchet, C. (1975). L'illusion historique: l'enseignement des préfaces (1815-1832). *Revue d'Histoire littéraire de la France*, 245-267.
- Emir, B. C. (2019). Rus Edebiyatında Tarihî Roman Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 285-298.
- Farrell, J. (2021, Temmuz 26). *Walter Scott and the historical novel*. Aralık 28, 2021 tarihinde Culture Matters : <https://www.culturematters.org.uk/index.php/arts/fiction/item/3759-walter-scott> adresinden alındı

- Ferguson, S. (2005). At the Grave of the Gentile Constitution: Walter Scott, Georg Lukács and Romanticism. *Studies in Romanticism*, 44(3), 423-437.
- Feuille, H. (2021). *Çanakkale'de Türklerle Karşı Karşıya*. (B. Borlat, Dü.) Çanakkale: Divit Kitabevi.
- Genette, G. (2020). *Anlatının Söylemi*. (F. B. Aydar, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gengembre, G. (2006). *Le Roman Historique*. Paris: Klincksieck.
- Gengembre, G. (2010). Le roman historique: mensonge historique ou vérité romanesque? *Études*, 413(10), 367-377.
- Göğebakan, T. (2004). *Tarihsel Roman Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Göktürk, İ. (2020). Roman ve Tarih İlişkisi: Anadolu'nun Yazılmamış romanı. *Tarihten Romana Malazgirt* (s. 41-49). içinde Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği.
- Guisse, R. (1975). Balzac et le roman historique: Notes sur quelques projets. *Revue d'Histoire littéraire de la France*, 353-372.
- Haggis, D. (1985). The Popularity of Scott's Novels in France and Balzac's Illusions perdues. *Journal of European Studies*, 15(1), 21-29.
- Hébert, A., & Éthier, M.-A. (2006). Le roman historique comme instrument didactique. *Québec français*(154), 127-129.
- Hedges, C. (2003, Temmuz 6). 'What Every Person Should Know About War'. Ocak 24, 2022 tarihinde The New York Times: <https://www.nytimes.com/2003/07/06/books/chapters/what-every-person-should-know-about-war.html> adresinden alındı
- Hewitt, D. (2004). *Scott, Sir Walter (1771–1832), poet and novelist*. Aralık 14, 2021 tarihinde Oxford Dictionary of National Biography: <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-24928> adresinden alındı
- historical novel*. (2020, Mart 4). 2021 tarihinde Britannica: <https://www.britannica.com/art/historical-novel> adresinden alındı
- IMDB. (2022). *Gülün Adı*. 2 9, 2022 tarihinde IMDB: https://www.imdb.com/title/tt0091605/awards/?ref_=tt_awd adresinden alındı
- Kafesoğlu, İ. (1986). Milli Tarih Şuuru. *Belgelerle Türk Tarihi*, 27-28.
- Kahraman, K. (2003). *LOTI, Pierre*. 1 7, 2022 tarihinde TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/loti-pierre> adresinden alındı

- Kara, S. (2003). Tarihin İnşası Sorunu. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3(4), 45-58.
- Karabulut, M. (2012). Yusuf Atılgan'ın 'Aylak Adam' romanında anlatım teknikleri. *Turkish Studies*, 7(1), 1375-1387.
- Kattan, N. (1964). La théorie du roman de Georges Lukacs. *Liberté*(6), 389-391.
- Kemal, N. (2018). *Cezmi*. (P. E. Kolaç, Dü.) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- King, C. (2017). *Historical Fiction is More Important Than Ever: 10 Writers Weigh In*. 03 14, 2022 tarihinde Literary Hub: <https://lithub.com/historical-fiction-is-more-important-than-ever-10-writers-weigh-in/> adresinden alındı
- Kırılmış, İ. T. (2007). Türk Edebiyatında Tarihi Romanlar (Türk Tarihi İle İlgili, 1961-1965). *Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- Kırılmış, İ. T. (2013). Tarihi Romanlarda Değişen Bakış Açısı, Küçük Ağa ve Küçük Ağa Ankara'da. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(28), 391-402.
- Kundera, M. (2012). *Roman Sanatı*. (A. Bora, Çev.) Can Yayınları.
- Kuriakose, J. (2015, Haziran). The Legacy of the Great Unknown: Sir Walter Scott as the Precursor of the Modern Novel. *International Journal of Language and Literature*, 4(1), 219-227. Aralık 26, 2021 tarihinde <https://doi.org/10.15640/ijll.v4n1a26> adresinden alındı
- Louichon, B. (2001). La critique des romans dans La Décade et Le Mercure (1794-1820). *Romantisme*, 31(111), 9-28.
- Lukács, G. (2016). *Tarihsel Roman*. Ankara: Epos Yayınları.
- Lukács, G. (2019). *Roman Kuramı*. İstanbul: Metis Eleştiri.
- Maio, C. D. (2017, 8 10). *What's the Future of Historical Fiction?* 3 16, 2022 tarihinde Thinking Through Our Fingers: <https://thinkingthroughourfingers.com/2017/08/10/whats-the-future-of-historical-fiction/> adresinden alındı
- Mehmet Orhan Okay, Alim Kahraman. (2008). *Roman*. 1 25, 2022 tarihinde TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/roman> adresinden alındı
- Miquel, P. (2014). *Çanakkale Cehennemi*. İstanbul: Kafekültür Yayıncılık.
- Moore, M. J. (2013). Les Sociétés Secrètes dans les Romans de Balzac. *Master's Theses*.
- Morson, G. S. (2021, Kasım 16). *Leo Tolstoy*. 12 30, 2021 tarihinde Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Leo-Tolstoy> adresinden alındı

- Mütercimler, E. (2010). *Gelibolu 1915*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Naci, F. (1997). Romancının İşi Tarih Değil Roman Yazmaktır. *Hürriyet Gösteri*, 197-198.
- Özçelik, İ. (1993). *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Öztoğat, N. (2005). Bir Parislinin Gözünden Paris: Victor Hugo ve Paris. *Kitap-lık Aylık Edebiyat Dergisi*(82), 72-77.
- Öztürk, N. (1992). Tarihi romanlar ve 19. yüzyılda yazılmış üç tarihi romanın değerlendirilmesi. (*Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pamuk, O. (1999). *Öteki renkler: seçme yazılar ve bir hikâye*. İletişim.
- Phillpott, M. J. (2011). A Novel Approaches prelude: A Brief Story of Historical Fiction., (s. 1-14). Aralık 29, 2021 tarihinde <https://ihrconference.files.wordpress.com/2011/11/mphillpott-history-of-historical-fiction.pdf> adresinden alındı
- Pierre Miquel est mort*. (2007, 11 26). 3 11, 2022 tarihinde Le Figaro: <https://www.lefigaro.fr/actualites/2007/11/26/01001-20071126ARTFIG00459-pierre-miquel-est-mort.php> adresinden alındı
- Raulet-Marcel, C. (2013). La légitimation de l'auteur de roman en France : le culte paradoxal de Walter Scott, « the Great Unknown ». *Romantisme*(2), 27-40. Aralık 25, 2021 tarihinde <https://www.cairn.info/revue-romantisme-2013-2-page-27.htm> adresinden alındı
- Resch, R. P. (2014). *Althusser ve Yeni Marksist Toplumsal Kuram*. İstanbul: Pales Yayınları.
- Ricœur, P. (1985). *Temps et Récit, Tome 3, Temps Raconté*. Paris.
- Robert, R. (2021). *Scott Walter*. Aralık 9, 2021 tarihinde Encyclopædia Universalis [en ligne]: <https://www.universalis.fr/encyclopedie/walter-scott/> adresinden alındı
- Rodwell, G. (2013). Defining the Historical Novel. G. Rodwell içinde, *Whose History?* University of Adelaide Press.
- Roman, M. (1995). Victor Hugo et le roman historique. *Groupe Hugo*.
- Sakarya, Y. U. (2020). Tarihi Roman Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve. (s. 33-40). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- SAMGG. (2022, Şubat 15). *SAMGG*. Şubat 15, 2022 tarihinde Sammg: <https://sam2g.fr/> adresinden alındı

- Smith, E. C. (1999). Honoré de Balzac and the "Genius" of Walter Scott: Debt and Denial. *Comparative Literature Studies*(36(3)), 209-225.
- Suhamy, H. (1996). Waverley ou le voyage dans le passé. *Revue de la Société d'études anglo-américaines des XVIIe et XVIIIe siècles*, 42(1), 99-110.
- Şahin, E. (2009). Kronolojik Çanakkale Savaşları Tarihi (3 Kasım 1914-9 Ocak 1916). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 25(73), 107-164.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/994288> adresinden alındı
- Şimşek, A. (2002). Bir öğretim materyali olarak tarihsel romana yönelik öğrenci ve öğretmen görüşleri. *The Turkish Online Journal of Education Technology*, 5(4), 73-81.
- Şimşek, A. (2006). Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi. *Bilig*(37), 65-80.
- Tanör, B., Toprak, Z., & Berktaş, H. (1997). *İnkılap Tarihi Dersleri Nasıl Okutulmalı*. Sarmal Yayınevi.
- Tanrıbuyurdu, E. (2010). Marksist Edebiyat Eleştirisi ve Fethi Naci'nin Eleştiri Anlayışı. (*Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü.
- TDK. (2021). *tarihî roman*. 2021 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlükleri:
<https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Tekin, M. (2006). *Roman Sanatı I: Romanın Unsurları* (5 b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tertulian, N. (1980). *Georges Lukács. Etapes de sa pensée esthétique*. Paris: Le Sycomore.
- Tilbe, A., & Civelek, K. (2006). Nedim Gürsel'in "Resimli Dünya" Adlı Romanına Tarihsel Bir Yaklaşım. *Dilbilim*(15), 141-162.
- Tilbe, A., & Civelek, K. (2016). Bir Tarihsel Roman Okuması: Jean-Christophe Ruffin'in Kralın Kervanları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1280-1298.
- Tural, S. K. (1982). Zamanın Elinden Tutmak. 18-20.
- Vanoosthuyse, M. (1996). *Le roman historique: Mann, Brecht, Döblin*. Paris: Presses Universitaires de France-PUF.

EKLER

Pierre Miquel

30 Haziran 1930 yılında dünyaya gelen Fransız tarihçi, roman yazarı ve Sorbonne Üniversitesi tarih bölümü profesörü Pierre Miquel, I. Dünya Savaşı hakkındaki uzmanlığı ve Fransa tarihi, Fransız Devrimi, İkinci Dünya Savaşı ve Cezayir Savaşı da dahil olmak üzere birçok konudaki yapıtlarıyla tanınır. Kendisini "insanların hayatlarının tarihçisi" olarak tanımlayan bu yetenekli öykü yazarı, öykülerini etkili olduğu kadar çekici hale de getirir. Felsefe mezunu olan Miquel, kariyerine 1958'de Lycée d'Avignon'da öğretmen olarak başlar, ardından Paris'te Siyaset Bilimi Enstitüsü'nde öğretim görevlisi olarak görev yapar. Nanterre'deki fakültede bir süre çalıştıktan sonra, 1975'ten itibaren özellikle kitle iletişim alanında olmak üzere Sorbonne'da görev alır. Büyük kitleler tarafından tanınmasını sağlayan ve ona önemli bir başarı getiren yapıtı, 1976'da yayınlanan *Histoire de la France* isimli yapıttır. Aynı yıl, bu çalışmasıyla Fransız Akademisi tarafından yazınsal veya tarihsel yapıtların yazarlarını desteklemek üzere verilen Mösyö ve Madame Marin Ödülüne layık görülür. İki yıl sonra, kendisini bu konunun uzmanı olarak nitelendirileceği I. Dünya Savaşı arşivlerine adar. Üniversite kariyerine paralel olarak birçok televizyon ve radyo programında tarihle ilgili programlar yapar. Tarihsel romanın temel özelliklerinden olan, tarihsel dönemi kurgusal olaylarla beraber aktarma konusundaki yeteneği sayesinde bu alanda birçok yapıt sunar. 2007 yılında hayatını kaybeden yazarın ölümü nedeniyle *Le Figaro* gazetesi Fransa'nın en büyük I. Dünya Savaşı uzmanını kaybettiği yorumunda bulunur.

Romannn İÇeriği ve Kısa Özetİ

Orijinal adı *L'Enfer des Dardanelles* olan roman, *La Poudrière d'Orient* isimli I. Dünya Savaşı Balkan Cephesini anlatan dört kitaplık (*L'Enfer des Dardanelles*, *Le Vent mauvais de Salonique*, *Le Guêpier macédonien*, *Le Beau Danube bleu*) serinin birinci cildir.

Çanakkale Cehennemi romanı sekiz bölümden oluşur ve I. Dünya Savaşının en önemli cephelerinden birini oluşturan Çanakkale Cephesini anlatır. Giriş bölümü niteliğindeki Joliette Ruhtımları bölümünde, Fransa'nın Akdeniz kenarındaki Marsilya kenti limanının yanı başındaki I. Dünya Savaşına katılacak Fransız askerlerin ve Fransa'nın sömürgelerinden gelen birliklerin toplanma ve sevk noktasının betimlenmesine yer verir. Bu bölümde ayrıca Fransa'nın genel durumu ve halkta savaşa karşı oluşan tepkileri yansıtılır. Biên-Hoa'nın Dümen Suyu olarak adlandırılan ikinci bölümde, Fransızların el koyduğu eski bir buharlı şilep Biên-Hoa'yla Marsilya'dan Bizerte'ye yapılan asker sevkiyatı sırasında romanın kurmaca karakterlerinin birbirleriyle tanışması ve dönemin genel durumunun betimlemesi yer alır. Mondros Sürprizi adlı üçüncü bölümde romanın kurmaca kişilikleri nihai olarak katılacakları cephenin Çanakkale Cephesi olduğunu öğrenirler. Savaş sırasında Ege Denizindeki Limni Adasının Mondros Limanı ikmal üssü olarak kullanılır. Bizerte'den yola çıkan geminin Limni'ye varmadan hazırlıklarını tamamlaması için Mısır'a yaptığı yolculuk öykülenir.

Fotoğraf 1 Limni adasının Mondros Limanındaki Fransız askerleri
(https://fr.wikipedia.org/wiki/Bataille_des_Dardanelles)

Bir sonraki bölüm olan Kahire Büyüleri'nde, İngiliz ve Fransız donanmalarının deniz hareketiyle Çanakkale Boğazını geçmeye çalışmalarını ve önemli kayıplar vermek suretiyle büyük bir yenilgiyle karşılaşmalarını içerir. Bu bölümde Çanakkale Boğazını denizden geçemeyeceklerini anlayan İtilaf Devletlerinin kara harekâtı için Mısır'da birliklerini düzenlemesi ve yeni harekât planlarının hazırlanma süreci aktarılır. Asıl çıkartma noktası olan Seddülbahir'in karşı yakasında, Çanakkale'nin Asya kıyısında yer alan Kumkale'de Fransız birliklerince bir aldatma harekâtı olarak gerçekleştirilen Kumkale Çıkarmasının anlatıldığı Asya Kıyısında adlı bölüm sekiz ay on beş gün sürecek kara savaşının ilk günleri anlatır. Romanın kurgu karakterlerinden biri olan Paul Raynal'ın Marsilya'da tanıştığı ve âşık olduğu yarı Fransız yarı İtalyan bir hemşire olan Carla bir sonraki bölüme adını verir. Yazar, Carla'nın hemşire kimliği üzerinden savaş esnasındaki sağlık hizmetlerine değinir. Miquel, ayrıca Paul ile Çanakkale'de tekrar görüşmesini betimleyerek savaşın

acımasız ortamına kısa bir ara vermek için bu durumu fırsat olarak kullanır. Şirin, Küçük Bir Kumsal başlığıyla verilen bölüm *Morto Koyunun eğretilmeli anlatımını* içerir. Savaşın en kanlı çarpışmalarının geçtiği, ölümlerin günlerce alınamadığı, hijyen koşullarının noksanlığı nedeniyle bulaşıcı hastalıkların kol gezdiği ortamın anlatıldığı bu bölümde, savaşın vahşi yönü ayrıntılarıyla verilir. Romanın son bölümünü oluşturan *Gece Hareketi* adlı bölümde çok ağır kayıplara rağmen başarılı olamayacaklarını anlayan Fransız ve İngiliz birliklerinin çıkartma harekâtına son vermeleri ve Çanakkale'deki Türk topraklarını terk etmelerini konu eder.

Roman, yapıtın Paul Reynal'ın I. Dünya Savaşı çerçevesinde görev alacağı cepheye gönderilmek üzere toplanma merkezine katılma öyküsüyle başlar. Fransa'nın da dahil olduğu bu savaşta, Paul daha sonra tanışacağı ülkesinin farklı bölgelerinden gelen üç genç askerle beraber savaşın gerçekleri ve soğuk yüzüyle tanışır. Farklı yetenek ve öykülere sahip olan bu dört askeri ortak bir yazgıda birleştiren şey, Çanakkale Savaşları sırasında çıkarma yapan Fransız birliklerinde görev yapmaları ve savaşın acımasızlığına tanık olmalarıdır.

Roman, başkişi Paul Reynal'ın Marsilya'daki toplanma yerine gelişi, bir süre gönderileceği yer konusunda yaşadığı belirsizliklerin anlatılması, bu dönemde Carla adında genç ve güzel bir hemşire kızla tanışması, ardından Biên-Hoa gemisiyle Marsilya'dan ayrılıp savaşacağı cepheye gitmesiyle başlar.

Sefer esnasında kendisiyle aynı kaderi paylaşacağı Edmond Vigouroux, André Broennec ve Émile Duguet isimli askerlerle arkadaşlık kurar. Gemi ilk olarak Fransa'nın kontrolünde olan Tunus'un Bizerte kentindeki deniz üssüne uğrar. Burada geçirdikleri süre zarfında etraftan duydukları bilgiler sayesinde ilk defa Çanakkale'deki durum hakkında bilgi edinmiş olurlar. Fakat aralarındaki konuşmalardan, hiçbirinin tam olarak ne Türkler ne de Çanakkale hakkında bilgi sahibi olmadığı anlaşılıyor. Burada geçirdikleri sürede İngilizlerle Fransızlar arasında hareketin nasıl yapılacağı konusunda politikacılar ve askerler arasında yapılan birçok görüşme gerçek olay ve kişilerle detaylıca anlatılıyor. İngilizler ilk başta Fransızları bu işin dışında tutmak istemeleri ve Fransızların bir şekilde dahil olmaları konu ediliyor. Bu bölümde kurmaca bir karakter olan *Sunday Times*'ta gazeteci olarak çalışan Richard Bartlett hikâyeye ekleniyor ve Winston Churchill de dahil olmak üzere

birçok ismin dönem boyunca yaptıkları onun anlatımıyla aktarılıyor. Bir süre sonra bu dört genç asker Çanakkale'ye gideceklerini anlıyorlar.

Öncelikle Çanakkale Boğazını savaş gemileriyle bombardımana tutmak suretiyle geçebileceklerine inanan Fransız ve İngilizler, donanmalarının ikmal ve hazırlık yeri olarak Limni adasındaki Mondros limanını üs olarak tayin ederler. Bu hazırlıklar esnasında dönemin Birleşik Krallık Donanma Bakanı Winston Churchill, Fransa Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré, General Albert d'Amade, General Joseph Joffre gibi önemli tarihsel kişiliklerin savaşla ilgili görüşlerine bolca yer verilip savaşın gidişatının resmi çiziliyor. 18 Mart günü Queen Elizabeth gibi modern gemilerin de bulunduğu on sekiz zırhlıyla beraber büyük çaplı saldırı başlatan İngiliz ve Fransızlar, nasıl bir hezimetle uğrayacaklarından bihaberdiler. Yaklaşık yedi saat süren savaş, üç zırhlının batırılması, diğer üçünün ise havuza alınacak derecede hasar görmesiyle kuvvetlerinin üçte birini kaybetmiş bir halde geri çekilmeleriyle sonuçlanır.

Fotoğraf 2 Fransız ve İngiliz zırhlılarının Çanakkale Boğazına taarruzu
(https://tr.wikipedia.org/wiki/Çanakkale_Savaşı_deniz_harekâtları)

Başarısızlıkla sonuçlanan bu harekât sonrasında bir kara harekâtının yapılması zorunluluğu karşısında Fransızlar Çanakkale'nin Asya kıtasında bulunan Kumkale mevkiine, İngilizler ve Anzaklar ise Gelibolu yarımadasına çıkarma yapmaya karar verirler. Fransızların bu bölgeye çıkarma yapmasındaki amaç, Osmanlı Komuta Kademesini asıl çıkarma bölgesinin tespiti konusunda kararsız bırakmaktır. Çok çetin çarpışmalara sahne olan bu harekât asıl çıkarma noktası Gelibolu yarımadası bölgesi olduğundan ve harekât işlevini tamamladığından dolayı Fransızların çekilmesiyle sonuçlanır. Bu çatışmalar esnasında dört Fransız asker de ilk defa savaşın korkutucu ve acımasız yanına şahit olurlar. Ama bu onların diğer cephede karşılaşacaklarının yanında pek hafif kalacaktır.

Fotoğraf 3 Fransız Birliklerinin Kumkale çıkarması.
(https://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Kumkale)

Kitabın son bölümü ise, itilaf kuvvetlerin Gelibolu Yarımadası'ndaki hareketlerini konu alıyor. İngilizlere destek için Seddülbahir bölgesine çıkartma yapan Fransız birliklerinde ve donanmasında görev yapan bu dört asker, Kumkale çarpışmalarından çok daha sert bir savaşa tanıklık ederler. Paul'ün bir daha göremeyeceğini düşündüğü Carla'nın Doğu Cephesine tayin edilmesi, onların tekrar birbirlerini görmeleri için bir fırsat doğurur. Yaralanan arkadaşı Edmond'u taşıyan Paul'ü bir anda karşısında gören Carla'nın kalbi hızla çarpar. Kader onları bir kez daha birleştirmiştir.

Fotoğraf 4 River Clyde gemisinden Seddülbahir Kalesi
(https://fr.wikipedia.org/wiki/Bataille_des_Dardanelles)

Kara harekâtı esnasında, İngilizlerin diğer itilaf güçlerin desteğiyle, farklı noktalardan yaptıkları saldırılar önemli bir başarıya ulaşmaz. Bu bölümde yazar, çarpışmaları ve savaşın yaratmış olduğu felaketleri, her iki tarafın açısından gerek verilen kayıplar gerekse savaş meydanının acımasız ve korkutucu görüntüsüyle kronolojik olarak aktarırken kurgusal hikâyelere de başvurur. Roman, 9 Ocak günü Fransızların Türk topraklarından çekilmesiyle sonlanır fakat çekilme esnasında André hayatını kaybeder.

Fotoğraf 5 Müttefik kuvvetlerin tahliyesi
(<https://gallica.bnf.fr/>)